

UiT

NORGES
ARKTISKE
UNIVERSITET

Sertifiserer de seg sikrere?

- En casestudie av frivillige miljøsertifiserings innvirkning på sikkerhetsstyringen i oppdrettsnæringen

2018

Masteroppgave i Samfunnssikkerhet, fordypning i sikkerhet og beredskap i nordområdene

Gøran Bredahl Woll

Institutt for ingeniørvitenskap og sikkerhet – UiT Norges Arktiske Universitet

Våren 2018. Antall ord: 27696

Illustrasjonsfoto: Aqualine

Sammendrag

Denne masteroppgaven er et bidrag til diskusjonen rundt sikkerhetsstyringen i den norske oppdrettsnæringen. Oppgaven ser på frivillige miljøsertifiseringers påvirkning av sikkerhetsstyringen. Jeg har undersøkt om disse miljøsertifiseringene, som et biprodukt, også kan øke sikkerhetsstyringen i oppdrettsnæringen. Oppdrettsnæringen har lenge vært kritisert for å ikke prioritere sikkerhetsstyringsarbeidet, og er den nest farligste næringen i Norge med tanke på ulykkesstatistikk, kun forbigått av fiskerinæringen (Heide, et al, 2003; Allred, et al, 2005; Thorvaldsen, et al, 2013; McGuinness, 2013). De frivillige miljøsertifiseringene Aquaculture Stewardship Council (ASC) og Global Good Agricultural Practices (GGAP) har egne HMS-kapittel, og det er disse kapitlene som i hovedsak vil fokuseres på i oppgaven.

Oppgaven er gjennomført som en kvalitativ case-studie og min empiri er innhentet gjennom dokumentanalyse og intervju av ni informanter fra åtte oppdrettsaktører med varierende størrelse, en informant fra Arbeidstilsynet, to eksterne revisorer fra sertifiseringsbyråer og en ekstern konsulent. Oppgavens problemstilling har vært følgende: *Hvordan påvirker frivillige miljøsertifiseringer sikkerhetsstyringen i bedrifter i oppdrettsnæringen gjennom internkontroll for HMS?*

For å besvare problemstillingen har jeg benyttet tre forskningsspørsmål som har omhandlet balansen mellom intern og ekstern regulering, sikkerhetsstyring gjennom IK-HMS og påvirkningen av økt tilsynsaktivitet.

Oppgaven konkluderer med at frivillige miljøsertifiseringer har påvirket sikkerhetsstyringen i bedrifter i oppdrettsnæringen i betydelig grad. For det første har sertifiseringene medført en mer ekstern kontroll av oppdretternes IK-HMS-system, samtidig som denne eksterne kontrollen også har styrket oppdretternes interne kompetanse for selvregulering av sikkerheten. For det andre har en mer konkret versjon av HMS-krav i sertifiseringene har oppdretterne fått en bedre forståelse for hva som kreves for å oppfylle de forskjellige kravene. For det tredje, på bakgrunn av en forøket tilsynsaktivitet, har de sertifiserte oppdretterne måttet arbeide mer kontinuerlig med sine IK-HMS-system. For det fjerde er det funn som tyder på at mindre oppdrettsaktører har brukt sertifiseringene som insentiver for å faktisk opprette et IK-HMS-system om oppfyller kravene. Til sammen har disse faktorene potensiale til å forbedre det systematiske IK-HMS-arbeidet hos sertifiserte aktører i oppdrettsnæringen.

Forord

Denne masteroppgaven markerer slutten på mastergradsstudiet i Samfunnssikkerhet – med fordypning i sikkerhet og beredskap i nordområdene. Oppgaven er skrevet ved UiT – Norges Arktiske Universitet, ved Institutt for ingeniørvitenskap og sikkerhet, våren 2018.

Prosessen med å skrive denne masteroppgaven har vært utrolig spennende. Temaet for oppgaven er noe jeg jobber med til daglig, og dermed har motivasjonen og ønsket om en dypere innsikt vært stor. Skriveprosessen har vært krevende og lærerik, og jeg har innhentet mye faglig tyngde både for hodet og midjen.

Jeg vil takke informantene i oppgaven, og deres velvilje til å delta og inngående kunnskaper om oppdrettsnæringen. Det at samtlige informanter jeg kontaktet mer en gjerne ønsket å delta viser hvor imøtekommende både de som jobber i oppdrettsnæringen, støttenæring og myndigheter er. Min veileder, Professor Are Kristoffer Sydnes, skal ha uante mengder takksigelser for hans velvilje og faglige dyktighet som har veiledet meg gjennom skriveprosessen. Jeg vil også takke Trine Thorvaldsen og Ingunn Marie Holmen i SINTEF som har vært med på å fastsette tema for oppgaven samt bidratt med kilder og gjennomlesning.

Videre vil jeg takke familie og venner for deres motiverende ord og hjelp under skriveprosessen. I tillegg vil jeg takke min sjef og mine kolleger i Marine Harvest region nord, for deres støtte og kunnskaper gjennom skriveprosessen. Så har vi selvfølgelig mine klassekamerater, både gjennom fem og to år. Det har vært en fornøyelighet! Lykke til videre!

Innholdsfortegnelse

1. Innledning og problemstilling	7
1.1 Formål med studien	8
1.2 Avgrensninger:	10
1.3 Sertifiseringsordninger og tidligere forskning	10
1.3.1 Frivillige sertifiseringers effekt i andre næringer	11
1.3.2 Frivillige miljøsertifiseringer.....	12
1.3.3 Tidligere forskning på sikkerhetsstyring og regulering	13
2. Teori	15
2.1 Regulering	15
2.1.1 Håndhevet selvregulering	15
2.2 Sikkerhetsstyring	17
2.2.1 IK-HMS som sikkerhetsstyringssystem	18
2.3 Tilsyn	23
2.3.1 Tilsynstyper og hyppighet	24
2.3.2 Kompetanse.....	24
2.3.3 Tilsynsformer	25
2.3.4 Tilsynskriterium og avvik	25
3. Metode	27
3.1 Forskningsstrategi	27
3.2 Datakilder og utvalgelse	28
3.3 Intervju	29
3.3.1 Telefonintervju:	29
3.4 Dokumentanalyse	32
3.5 Datareduksjon og analyse	33
3.6 Kvaliteten av forskningen	33
3.6.1 Validitet.....	34
3.6.2 Reliabilitet.....	33
3.6.3 Forskningsetiske retningslinjer	35
3.6.4 Begrensninger	36
4. Empiri	36
4.1 Forskningsspørsmål 1: Regulering	36
4.1.1 Selvregulering og ekstern kontroll	37
4.1.2 Intern kompetanse og forbedringer etter sertifiseringene	39
4.2 Forskningsspørsmål 2 - Krav	42
4.2.1 Grad av samsvar mellom IK-HMS og sertifiseringene	42
4.2.2 Deming (1986) fire faser	45
4.2.3 Fase 1 - Planlegging	46
4.2.4 Fase 2 - Utfør.....	48
4.2.5 Fase 3 - Kontroller	50
4.2.6 Fase 4 - Korrigering	51
4.3 Forskningsspørsmål 3 - Tilsyn	52

4.3.1 Tilsynshyppighet.....	52
4.3.2 Kompetanse ved tilsyn	54
4.3.3 Tilsynsform.....	56
4.3.4 Tilsynskriterier og avvik.....	57
4.3.5 Underleverandørrevisjoner	58
5. Diskusjon	59
5.1 Forskningsspørsmål 1 - Regulering.....	60
5.1.1 Sammenfall mellom sertifiseringene og IK-HMS	60
5.1.2 Intern kompetanse for regulering.....	61
5.1.3 Ny modell for regulering av oppdretternes IK-HMS	62
5.2 Forskningsspørsmål 2 - Krav	64
5.2.2 Fase 1 - Planlegge	66
5.2.3 Fase 2 - Utfør.....	69
5.2.4 Fase 3 - Kontroller.....	70
5.2.5 Fase 4 - Korrigjer	71
5.3 Forskningsspørsmål 3 - Tilsyn	73
5.3.1 Tilsynshyppighet.....	73
5.3.2 Kompetanse.....	74
5.3.3 Tilsynsform.....	75
5.3.4 Tilsynskriterier og avvik.....	76
5.3.5 Underleverandørrevisjoner	78
6. Konklusjon	79
6.1 Videre forskning.....	81
7. Litteraturliste.....	82

1. Innledning og problemstilling

Sikkerhetsstyringen i oppdrettsnæringen har lenge vært kritisert på bakgrunn av blant annet manglende engasjement fra aktørene, manglende kunnskap og et generelt etterslep på sikkerhetsstyringen (Heide, et al, 2003; Allred, et al, 2005; Thorvaldsen et al, 2013; McGuinness & Utne, 2014; Holmen & Thorvaldsen, 2015; Bjelland, et al, 2015; Holmen et al, 2017; Holen et al, 2017). Oppdrettsnæringen har også tidligere hatt et ”versting”-stempel når det gjelder sikkerhetsstyringen (Heide et al, 2003; Allred, et al, 2005). Sikkerhetsstyring kan defineres som: “en samling aktiviteter som er utviklet for å styre og kontrollere en organisasjon med fokus på sikkerhet” (Aven & Vinnem, 2007). Menneskelig sikkerhet i oppdrettsnæringen er regulert som de fleste andre næringer i Norge, gjennom internkontrollforskriften for helse, miljø – og sikkerhet (heretter IK-HMS) (Fenstad, Osmundsen, & Størkersen, 2009). IK-HMS kan defineres som: ”systematiske tiltak som skal sikre at virksomhetens aktiviteter planlegges, organiseres, utføres og vedlikeholdes i samsvar med krav fastsatt i eller i medhold av helse, miljø og sikkerhetslovgivningen” (Karlsen, 2011, s. 58). Internkontroll bygger på et selvreguleringsprinsipp, hvor det er opp til hver aktør å påse at de etterlever de gjeldende lover og forskrifter (Beggerud, 2005). IK-HMS fungerer både som et sikkerhetsstyringssystem, forbedringsverktøy og den er dekkende for de krav myndighetene stiller til drift av virksomheter i Norge (Karlsen, 2010). Myndighetene, gjennom Arbeidstilsynet, fører bare stikkprøvekontroll med aktørene for å påse at kravene faktisk er oppfylt (Arbeidstilsynet, 2018). Arbeidstilsynet har i tillegg til bedriftene i oppdrettsnæringen også ca. 15000 andre utvalgte bedrifter å føre tilsyn med årlig (Arbeidstilsynet, 2016). Dette gjør at kontrollene fra arbeidstilsynet forekommer sjelden hos hver enkelt bedrift (Lekve, 2017). Oppdrettsnæringen er Norges nest farligste næring etter fiskeri med hensyn til ulykker, og til tross for at IK-HMS har vært gjeldende siden 1992, har sikkerheten hos oppdrettsnæringen lenge vært lite prioritert (Allred et al, 2005; Fenstad et al, 2009; Holen, et al, 2009; McGuinness, et al, 2013).

Oppdrettsnæringen er også en av de mest innovative næringene i Norge når det gjelder bruken av ny teknologi (Stien, et al., 2016). Dette er et resultat av de problemene oppdrettsnæringen står ovenfor med tanke på rømming, lus og miljøpåvirkning (Ibid). På grunn av rømming er komponentene som utgjør et oppdrettsanlegg blitt større og mer robust dimensjonerte enn de var bare 10 år tilbake (Holmen, Utne, & Haugen, 2017). Dette krever igjen større båter og kraner for å gjennomføre operasjoner i den daglige driften, noe som kan medføre mer alvorlige ulykker enn tidligere (Ibid). Videre har oppdretterne begynt å ta i bruk mer

eksponerte lokaliteter for produksjon av laks, noe som gir værmessige utfordringer (Sandberg, et al., 2012). I tillegg har luseproblematikken ført til at fisken må behandles oftere enn før og siden lusa utvikler resistens mot medikamentell avlusning i merden, må oppdretterne benytte brønnbåter med mekaniske avlusningsmetoder for å bekjempe lusa (Stien, et al., 2016). Det er utviklet en rekke forskjellige typer mekaniske avlusningsmetoder, men felles for de fleste er at de involverer store brønnbåter som suger inn laksen gjennom pumpe-slanger for så å kjøre den igjennom avlusningsmekanismen de besitter. Alle disse operasjonene er relativt nye for oppdrettsnæringen og krever større og kraftigere utstyr enn hva oppdretterne hadde før, noe som øker risikonivået for arbeidstakerne. I tillegg har båtene som oppdretterne benytter i det daglige blitt markant mye større, og involverer store kraner som var større enn man kunne forestille seg bare noen år tilbake (Moreau & Neis, 2008; Thorvaldsen, Holmen & Moe, 2013; 2015; Holen, et al., 2017). Myndighetene utlyste utviklingskonsesjoner som oppdrettsaktørene kunne søke på i 2015 (Nærings- og fiskeridepartementet, 2015). Disse utviklingskonsesjonene innebærer at oppdrettsaktørene kan utvikle nye innovative konsepter for å drive oppdrett, som bedre skal ta vare på fiskens velferd og miljøet (Ibid). De konseptene som til nå er utviklet innebærer en rekke nye teknologier som oppdrettsnæringen ikke har brukt tidligere (Teknisk Ukeblad, 2017). Enkelte oppdrettsaktører har fått tilslag på sine søknader, og noen utviklingskonsepter er allerede i bruk (Adresseavisen, 2017). Denne teknologiutviklingen i næringen har ført til at sikkerhetsstyringen for HMS har havnet bakpå i oppdrettsnæringen sammenlignet med andre landbaserte næringer (Holmen & Thorvaldsen, 2015). Det vil kreve en betydelig innsats å få sikkerhetsstyringen opp på det teknologiske nivået som næringen befinner seg på. Denne innsatsen må først og fremst komme fra næringen selv og myndighetene. Men en ny trend har oppstått i oppdrettsnæringen ved å la seg sertifisere av frivillige miljøsertifiseringer. Disse miljøsertifiseringene er en type standarder. Standarder kan forstås som dokumenterte avtaler som inneholder tekniske spesifikasjoner som skal forsikre at produkter er tilpasset sitt formål (Allen & Sriram, 2000). Enkelte miljøsertifiseringer har kapitler som omhandler HMS eller har bruksområder som har potensialet til å indirekte løfte sikkerhetsstyringen gjennom en mer aktiv internkontroll. Det er slike sertifiseringers potensielle bidrag til sikkerhetsstyringen i oppdrettsnæringen som er tema for oppgaven.

1.1 Formål med studien

Formålet med denne studien er å undersøke om frivillige miljøsertifiseringer påvirker sikkerhetsstyringen i oppdrettsnæringen. De to sertifiseringene oppgaven vil dreie seg om er

Global Good Agricultural Practice (GGAP) og Aquaculture Stewardship Council (ASC). De frivillige miljøsertifiseringene har både egne HMS-krav og krever at oppdretterne må gjennomføre interne og eksterne revisjoner av sine systemer årlig. Derfor vil det være interessant å se om denne aktiviteten påvirker sikkerhetsarbeidet i oppdrettsnæringen, og om det leder til mer selvregulering av sikkerheten i næringen, eller om det blir mer ekstern kontroll. I oppgaven vil teorier om sikkerhetsstyring og sikkerhetsstyring gjennom IK-HMS bli brukt som et rammeverk for å analysere likheter mellom krav fastsatt i IK-HMS og krav fastsatt i GGAP og ASC-standardene. Videre sidestilles IK-HMS som et sikkerhetsstyringssystem, da både IK-HMS og flere sikkerhetsstyringssystemer er basert på de samme prinsippene. På bakgrunn av dette har jeg formulert følgende problemstilling:

Hvordan påvirker frivillige miljøsertifiseringer sikkerhetsstyringen i bedrifter i oppdrettsnæringen gjennom internkontroll for HMS?

For å besvare problemstillingen har jeg utviklet tre forskningsspørsmål som til sammen skal kunne gi svar på den overordnede problemstillingen:

- Hvordan påvirker frivillige miljøsertifiseringer balansen mellom oppdretternes selvregulering, og ekstern kontroll av næringen.
 - *For å undersøke dette vil jeg innhente opplysninger fra både myndigheter og uavhengige tredjeparter, i tillegg til oppdrettsaktørenes egne erfaringer for å undersøke om oppdretterne fortsatt føler at de kan regulere egen sikkerhet, eller om de mener sikkerheten blir mer eksternt kontrollert.*
- Hvordan har kravene i frivillige miljøsertifiseringer påvirket bedriftenes arbeid med IK-HMS?
 - *For å undersøke ovennevnte forskningsspørsmål vil jeg analysere kravene i IK-HMS-forskriften og standardene i lys av kvalitetshjulet til Deming (1986) og sett på grad av samsvar og hvordan oppdretterne har implementert kravene.*
- I hvilken grad har økt tilsynsaktivitet, som følge av sertifiseringene, påvirket bedriftenes fokus på IK-HMS?
 - *For å måle i hvilken grad tilsynsaktiviteten har påvirket oppdretterne vil jeg undersøke tilsynshyppigheten mot næringen, kompetansen hos de som fører tilsyn,*

hvilken form tilsynene blir gjennomført på og utformingen av kriteriene som oppdretterne blir målt opp mot.

1.2 Avgrensninger:

Sertifiseringene oppgaven tar for seg er i utgangspunktet miljøsertifiseringer, og ikke HMS-sertifiseringer. Men begge sertifiseringene har et kapittel som går spesifikt på HMS, og det er disse kapitlene som i hovedsak ligger til grunn for oppgaven. IK-HMS-forskriften består av åtte påse- og dokumentasjonsplikter i tillegg til rundt 250 forskrifter (Internkontrollforskriften, 1997). Oppgaven fokuserer på de åtte påse- og dokumentasjonspliktene. Empirigrunnet er i hovedsak basert på en kvalitativ studie av åtte oppdrettsaktører i Norge, og det er dermed i utgangspunktet ikke grunnlag for å generalisere funnene utover disse åtte aktørene. I tillegg er det kun tatt for seg sertifiserte oppdrettsaktører, og det er dermed ingen oversikt over hvordan sikkerhetsstyringen fungerer hos usertifiserte aktører i næringen. Videre er oppgavens fokus på HMS-reguleringen i oppdrettsnæringen, og sertifiseringenes påvirkning av denne. Det vil ikke bli sett på det overordnede reguleringsregimet og interaksjonen mellom stat, marked og bedrift og hvordan sertifiseringene som ny reguleringsaktør påvirker dette forholdet (Gunningham & Rees, 1997; Baldwin, et al, 2012; Gilad, 2010). Det er av ressursmessige begrensninger valgt å utelate psykososialt arbeidsmiljø fra oppgaven.

1.3 Sertifiseringsordninger og tidligere forskning

Både GGAP og ASC er på god vei til å bli implementert av flere norske oppdrettsaktører (Global Salmon Initiative, 2018; Ilaks.no, 2017). GGAP er en privat sertifisering, som begynte som en frukt og grønt-sertifisering i 1997, da under navnet EUREGAP (Van Der Grijp et al, 2007). Denne standarden fokuserte på matvaretrygghet, bærekraft og arbeidernes velvære (Ibid). I 2009 ble også akvakultur implementert i standarden, da med et fokus på bærekraftig produksjon, risikobaserte operasjoner, menneskelig sikkerhet og sosiale forhold (GlobalGAP, 2017). GGAP er en bedrift til bedrift-sertifisering og dermed ikke synlig for konsumenten, men åpner nye markeder på bakgrunn av anerkjennelse fra innkjøpere (GlobalGAP, 2017). GGAP krever at bedriftene gjennomfører en internrevisjon årlig på samtlige anlegg. Videre skal det årlig gjennomføres en ekstern revisjon på et utvalg av de sertifiserte anleggene, i tillegg til en uannonsert revisjon på et mindre utvalg anlegg årlig. Til sammen skal bedriften som helhet ha tre revisjoner årlig.

ASC på sin side ble utviklet i 2009 som et samarbeidsprosjekt mellom World Wildlife Foundation og Dutch Sustainable Trade som hovedaktører i samarbeid med flere europeiske forhandlere og aktører fra akvakulturnæringen (Vandergeest, Ponte, & Bush, 2015). Målet til ASC er å lede til mer bærekraftig produksjon av oppdrettede arter, og sørge for at arbeidernes sosiale interesser blir overholdt og på denne måten redusere det økologiske fotavtrykket oppdrettsnæringen etterlater seg (Aquaculture Stewardship Council, 2017). ASC-sertifikatet er gyldig for en tre-årsperiode, og krever at det er to oppfølgingsrevisjoner innenfor denne tre-årsperioden. Dette tilsier i praksis at ASC krever årlige revisjoner hos oppdrettsbedriftene som innehar sertifikatet (Ibid).

Denne hyppigheten av tilsyn kan føre til at sikkerhetsstyringen løftes i næringen gjennom økt fokus på internkontroll. Det er ikke nødvendigvis risikoaspektet mot menneskelig sikkerhet som er drivkraften til oppdrettsaktørene ved dette fornyede fokuset, men bærekraft og økonomiske insentiver i form av å miste sertifisering eller omdømme. Uansett motivasjon, ønsker jeg å undersøke hvordan dette kan påvirke sikkerhetsstyringen.

1.3.1 Frivillige sertifiseringers effekt i andre næringer

Frivillige sertifiseringer bygger i hovedsak på markeds – og kundekrav. De er ofte styrt av ikke-statlige organisasjoner som benytter tredjepartsaktører for å føre tilsyn med bedriftenes etterlevelse av sertifiseringsstandarden (Giacomarra, Galati, Crecimanno, & Tinervia, 2016). Det kanskje mest kjente sertifiseringsorganet er International Standardization Organization (ISO). Innen ISO er den frivillige sertifisering ISO 9000 den mest utbredte. ISO 9000 omhandler kvalitetsstyring og skal lede til et helhetlig kvalitetssystem (ISO, 2017). Sampaio m.fl (2009) gjennomførte en intensiv litteraturgjennomgang av artikler som omhandlet ISO 9000-serien. Studien konkluderer med at hvis sertifiseringene implementeres korrekt, med en motivasjon om å forbedre kvaliteten i hele bedriften, og ikke bare som konkurransefortrinn, viser forskningen at standarden bidrar positivt til effektiviteten i bedriften. En studie av norske bedrifter gjennomført av Hongyi (2000) viser de samme resultatene. En av de få frivillige sertifiseringene som går direkte på HMS er OHSAS 18001. Forskning har vist at denne sertifisering bedrer sikkerheten til arbeiderne og organisasjonens læring omkring videreutvikling av sine sikkerhetssystemer (Granerud & Rocha, 2011). Men OHSAS 18001 har fått kritikk på grunn av at organisasjonene da implementerer sikkerhetstiltak rettet spesifikt mot kravene i sertifisering, og i mindre grad mot de umiddelbare faremomentene på den aktuelle arbeidsplassen (Hohnen & Hasle, 2011).

1.3.2 Frivillige miljøsertifiseringer

Enkelte miljøorganisasjoner og konsumenter har lenge vært kritisk til myndighetenes inaktivitet med bærekraftig regulering av næringer globalt (Martinez & Poole, 2004). De ønsket en strengere regulering av enkelte ressurser, og så seg derfor om etter alternativ regulering (Ibid). Et av de lovende alternativene er frivillige miljøsertifiseringer (Caswell et al, 1998; Martinez & Poole, 2004; Van Der Grijp et al, 2007; Bush et al, 2013; Kalfagianni & Pattberg, 2013; Jonell et al, 2013; Auld, Gulbrandsen & Mcdermott, 2008). I skogbruksindustrien har frivillige miljøsertifiseringer, som Forest Stewardship Council (FSC), lenge forsøkt å skape et bærekraftig uttak (Auld, Gulbrandsen, & Mcdermott, 2008). Forskning har antydnet at sertifiserte skogbruksaktører har hatt fordeler med tildeling av nye arealer, men hvorvidt sertifiseringen har hatt en effektiv innvirkning på bærekraften til skogene er fortsatt debattert (Gulbrandsen, 2004). Forskning viser videre at det har oppstått en konkurranse mellom FSC og nyere sertifiseringer med samme formål. Resultatene av denne konkurransen vil kunne føre til en mer helhetlig sertifiseringsordning (Cashore, Auld, & Newson, 2004). FSC har også fått kritikk for å være dyr og vanskelig å implementere for mindre aktører (Ward & Phillips, 2009).

De første sertifiseringsordningene som kom på markedet blant matvareprodusenter, fokuserte i hovedsak på matvaresikkerheten i agrikulturnæringen globalt (Caswell, et al, 1998; Mortimore & Wallace, 2013). Etter hvert kom også bærekraftig produksjon inn som et av kriteriene både miljøorganisasjoner, markedet og konsumentene etterspurte i agrikulturnæringen (Van Der Grijp, Marsden, & Cavalcanti, 2007). Her viser forskning at frivillige sertifiseringer som EUREGAP, forgjengeren til GlobalGAP, hadde en positiv innvirkning på produsentenes bærekraftighet i produksjonen, matvaresikkerheten og sporbarheten til produktene (Ibid). Men sertifiseringsordningen fikk kritikk for å kun fokusere på produsenter med bånd til det Europeiske markedet og dermed vil ikke ordningen nå produsenter som bruker andre kanaler for å distribuere varene sine (Van Der Grijp, et al., 2007).

I fiskerinæringen har den frivillige sertifiseringen Marine Stewardship Council (MSC) vært en fremtredende sertifiseringsordning siden slutten av 90-tallet (MSC, 2017). Gulbrandsen (2009) argumenterer for at MSC har hatt en positiv effekt på biodiversiteten i havet, men på grunn av at MSC var i en tidlig fase når forskningen ble gjennomført, var det vanskelig å si

noe om effektiviteten. Videre mener Gulbrandsen (2009) at sertifiseringer alene ikke vil være nok til å forbedre bærekraften i fiskeriene i større grad, men at strengere myndighetsregulering kreves i tillegg.

Innen akvakultur er det flere sertifiseringer som forsøker å bidra med de samme prinsippene som i de ovennevnte næringene. Forskning viser til at frivillige sertifiseringer, som GGAP og ASC, har bidratt til mer bærekraftig utnyttelse av ressurser og organisatorisk læring, spesielt i utviklingsland (Lee, 2009). Men at det ofte er for dyrt for små aktører å sertifisere seg (Lee, 2009; Washington & Ababouch, 2011). GGAP har videre fordeler for sertifiserte aktører som; bedre matvaretrygghet, bedre sporbarhet og økt bærekraft (Ibid). I tillegg til at aktørene blir foretrukket av kjøpere og dermed får et større marked (Corsin, Funge-Smith, & Clausen, 2007). Kalfagianni & Pattberg (2013) argumenterer for at det fortsatt er en vei å gå før frivillige miljøsertifiseringer fører til betydelig forbedret bærekraft i akvakulturnæringen. De argumenterer videre for at kravene i standardene er for lette å oppfylle for å skape betydelig forbedret bærekraft. De viser også til indikasjoner for at enkelte standarder som ASC og GGAP er bedre egnet til å effektivisere bærekraften enn andre standarder, selv om det er for lite forskning for å komme med bastante konklusjoner (Ibid).

Guthman, (2007) og Gulbrandsen, (2009) viser til at selv om det strides hvorvidt de frivillige miljøstandardene effektivt øker bærekraften i akvakulturnæringen har bi-effektene standardene gir muligheter for å bedre enkeltområder i næringen. Det er nettopp slike bi-effekter jeg ønsker å se på når jeg undersøker om ASC og GGAP kan lede til en økt sikkerhetsstyring i akvakulturnæringen i Norge.

1.3.3 Tidligere forskning på sikkerhetsstyring og regulering

I innledningen presenterte jeg en del tidligere forskning på sikkerhetsstyringen i oppdrettsnæringen. Det finnes relativt få studier som omhandler sikkerhet i havbruk, men en nyere studie fra 2018 viser til at sikkerhetsstyringen har forbedret seg i norsk oppdrettsnæring, særlig innenfor de to siste årene (Kongsvik, et al, 2018). Studien fant også forbedringsområder på blant annet tilpasning av sikkerhetsstyringssystemene til den praktiske arbeidshverdagen, bemanning, arbeidstid og ressurser i sikkerhetsarbeidet (Ibid).

For andre næringer finnes det mye forskning på sikkerhetsstyring, særlig for høyrisikonæringer som atomkraft, luftfart og petroleumsvirksomhet (Perrow, 1984; La Porte

& Consolini, 1991; Reason, 1997; Abrahamsen, et al, 2004; Aven et al, 2007; Stoltzer et al, 2008; Fernandes-Muniz et al, 2009; McGuinness & Utne 2013). Det har i hovedsak vært to syn på sikkerhetsstyring; de som mener ulykker er en uunngåelig konsekvens av kompleks teknologi (Perrow, 1984), og de som mener ulykker kan forebygges gjennom et proaktivt sikkerhetsstyringssystem (LaPorte & Consolini, 1991). Det er den siste proaktive tilnærmingen som ligger til grunn i denne oppgaven, da sikkerhetsstyringssystemer har som hovedoppgave å forebygge ulykker. Studier av sikkerhetsstyringen hos offshore supply-skip i Nordsjøen, som også er underlagt selvregulering, har vist at aktørene verdsetter eksterne tilsyn av systemene sine (Batalden & Sydnes, 2015). Det kom også frem at tilsynene nesten utelukkende fokuserte på dokumentstyringen til aktørene, og ikke hvordan operasjonene foregår i praksis. Videre fremkom det at mange aktører tilpasset dokumentstyringen mot de eksterne tilsynene og ikke mot eget risikobilde (Ibid). I tillegg var det indikasjoner på at tilsynseffektiviteten avtok ettersom bedriftene selv fikk bedre kompetanse for å regulere egne sikkerhet og i ytterste konsekvens kan tilsynshyppighet svekke sikkerheten, da bedriftene må bruke ressurser på å imøtekomme tilsynspersonene istedenfor å arbeide med sikkerhetsstyringen (Ibid). En annen lignende studie har kommet til lignende konklusjoner angående tilsynsformer, men at etterlevelsen av kravene avhenger av hvilke sanksjoner de potensielt står ovenfor (Aae, Sydnes, & Heggøy, 2015). Videre fant studien at myndighetsrevisjoner hadde bedre effekt på arbeidet med sikkerhetsstyringssystemet enn bransjestandarder på bakgrunn av kompetente revisorer. Konklusjonen var at eksterne tilsyn mot sikkerhetsstyringssystemene hadde en positiv effekt (Ibid).

2. Teori

I dette kapittelet vil jeg redegjøre for oppgavens teoretiske rammeverk som senere skal diskuteres mot de funnene jeg gjør. Her vil det presenteres teorier om regulering, sikkerhetsstyring og tilsyn. Teoriene er basert på oppgavens overordnede problemstilling og tre forskningsspørsmål.

2.1 Regulering

Regulering tar sikte på å begrense friheter aktører har innen et gitt område (Gilad, 2010). Eller som Gjermund Løyning, avdelingsdirektør i NHO, fremla det på Sjømat Norges nyttårskonferanse 2018: ”regulering skal gjøre det enkelt å drive bra, og vanskelig å drive dårlig”. Målet med regulering er å sikre en bærekraftig bruk av ressurser som ikke skal gå på bekostning av fellesskapets interesser. Tidligere var ofte reguleringen av næringer statsstyrt i form av direkte regulering, i engelsk litteratur kalt ”command and control” (Baldwin, Cave, & Lodge, 2012). I denne reguleringsformen hadde myndighetene detaljstyring over aktørene, og mange av dem var statseide selskaper (Gilad, 2010). Denne reguleringsformen har i de senere år mottatt kritikk for å ikke gjøre bedriftene konkurransedyktige, kostnadseffektive og heller ikke lede til innovasjon (Moran, 1995; Sinclair, 1997; Hart, 2010). Kritikken førte til at et annet reguleringsregime fikk mer fokus, dette var håndhevet selvregulering eller ”enforced self-regulation” (Sinclair, 1997).

2.1.1 Håndhevet selvregulering

Selvreguleringsprinsippet går ut på at myndighetene setter ned lovkrav for hele industrien, og så er det opp til hver enkelt bedrift å utvikle et internkontrollsystem som er skreddersydd egen bedrift og i henhold til hvilke myndighetskrav som omfatter dem (Baldwin et al, 2012; Gilad 2010; Gunningham & Rees, 1997). Detaljkontrollen som ble brukt tidligere blir erstattet av systemkontroll, noe som skal gjøre det enklere for myndighetene å overvåke virksomhetene (Ibid). Det har vist seg å være vanskelig for bedriftene å forstå hvordan selvreguleringen egentlig bør foregå, og hvordan de skal implementere internkontroll (Dawson et al, 1988; Genn, 1993). IK-HMS er bygget opp etter selvreguleringsprinsippet, og skal resultere i et funksjonelt sikkerhetsstyringssystem (Karlsen, 2011). Hutter (1988) hevder at bedriftene kun implementerer sikkerhetsstyring hvis de får detaljerte beskrivelser for hvordan de skal gå frem. Særlig mindre bedrifter kan ha problemer med å innføre selvregulering og

internkontroll da de ikke forstår risikoene de omgir seg med, og heller ikke prioriterer å bruke ressurser på å ansette eksperter (Yapp & Fairman, 2006). Videre blir det argumentert at mindre bedrifter ofte har problemer med de fleste aspekter ved selvregulering (Aalders & Wilthagen, 1997; Dawson et al, 1988; Genn, 1993). Selvregulering avhenger av deltakelse fra de ansatte som bør fungere som avviksmeldere og kontrollører (Fairman & Yapp, 2005). I tillegg krever det store kunnskaper fra bedriften om hvordan selvregulering fungerer og at det er en villighet for endring og motivasjon (Ibid).

Et verktøy for å oppnå regulering i en næring er standardisering av operasjoner og arbeidsmetoder (Kerwer, 2005). En slik standardisering kan oppnås gjennom frivillige sertifiseringsordninger (Brunsson, Rasche, & Seidl, 2012). Det er i hovedsak tre typer sertifiseringsordninger, frivillige, obligatoriske og frivillige sertifiseringer som er blitt så utbredt i næringen at de er å regne som bransjestandarder (Brunsson, et al, 2012; King et al, 2005). Slike sertifiseringsstandarder har potensialet til å systematisere arbeidet for organisasjonene og gjøre praksisen mer lik mellom aktører innen samme næring (Brunsson, Rasche, & Seidl, 2012). Men slike sertifiseringsstandarder har også vært gjenstand for kritikk. For det første kan standardisering av praksisen i en næring føre til at organisasjonene kun fokuserer på de kravene som finnes i standardene og dermed overser kritiske faremomenter i egen organisasjon (Hohnen & Hasle, 2011). For det andre kan en standardisering av praksisen føre til at organisasjoner får bukt med usikkerheter, og dermed får mer stabilitet i organisasjonen (Grote, 2011). Men på den andre siden vil organisasjonen bli mer avhengig av prosedyrer og rutiner, noe som kan hindre en effektiv håndtering av uønskede hendelser (Ibid). Når uønskede hendelser oppstår er det ofte nødvendig å benytte fleksible løsninger og intuisjon for å håndtere problemet på et lavest mulig nivå. Denne evnen kan bli svekket ved en sterk standardisering av arbeidsrutinene (Grote, 2011). Hvorvidt disse sertifiseringsstandardene gir rom for selvregulering hos bedriftene er viktig for hvordan bedriftene tilpasser de tiltakene de gjennomfører til egen bedrift, eller om de blir utformet for å møte sertifiseringskravene (Hohnen & Hasle, 2011)

I oppgaven skal jeg bruke teorier om regulering for å undersøke om miljøstandardene øker den interne kompetansen rundt selvreguleringen av sikkerhetsstyring eller om denne nye meta-reguleringen øker den eksterne kontrollen av sikkerhetsstyringen næringen.

2.2 Sikkerhetsstyring

Sikkerhetsstyring kan defineres som “en samling aktiviteter som er utviklet for å styre og kontrollere en organisasjon med fokus på sikkerhet” (Aven & Vinnem, 2007). Rasjonale til et sikkerhetsstyringssystem er at forhold som kan lede til ulykker kan forebygges og årsakene identifiseres og kontrolleres (Herrero et al, 2001; Antonsen et al, 2011). En slik styring av sikkerheten gjøres vanligvis gjennom sikkerhetspolicyer, arbeidskrav og standardiserte arbeidsprosedyrer (Ibid). Sikkerhetsstyringssystemer består ofte av ledelsesstrukturer, interne eller eksterne krav, kunnskapsinnhenting og generering av risikoanalyser med tilhørende tiltak, samt deling av relevante erfaringer og kunnskaper (Aven, et al, 2004).

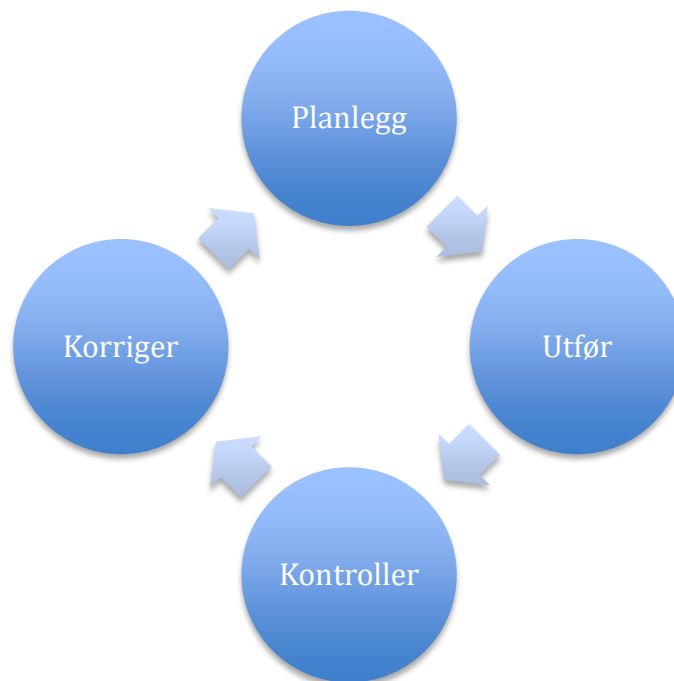
Det finnes flere perspektiver på risiko (Veland & Aven, 2013). Ett av de mest fremtredende perspektivene de seneste årene har vært usikkerhetsperspektivet på risiko. Risiko kan defineres som opptreden av hendelser med påfølgende konsekvenser og tilhørende usikkerhet (Aven T. , 2017). Bedriftene skal, som et svar på risiko, utvikle strategier og tiltak for å minimere at den risikofylte hendelsen skal inntreffe, eller minimere konsekvensene av den, hvis den inntreffer. Slike aktiviteter kalles risikostyring, og er kort og godt alle de tiltakene som blir iverksatt for å kontrollere risikoen (Aven T. , 2017). I oppgaven vil det konsekvent bli brukt sikkerhetsstyring som et samlebegrep for både risikostyring og sikkerhetsstyring, da sikkerhetsstyringsbegrepet favner bredere enn risikostyring (Nasjonal sikkerhetsmyndighet, 2015)

Sikkerhetsstyringssystemer er i utgangspunktet ment som et ledelsessystem, hvor den bakenforliggende tanken er at sikkerheten i en organisasjon først og fremst er et ledelsesansvar (Aven & Vinnem, 2007). Dette innebærer at sikkerhetsstyringssystemer ofte blir implementert på en ovenfra og ned-metode. Men for at systemet skal fungere må sikkerhetsstyringssystemet være implementert på alle nivåer av organisasjonen (Antonsen, Skarholt, & Ringstad, 2011). Det stilles også krav til at sikkerhetsstyringssystemene må være tilgjengelig for tilsyn. Dette vil si at de må utarbeides på en slik måte, og på en plattform som tillater at både interne og eksterne aktører kan føre tilsyn med systemene for å avdekke og korrigere feil og mangler (Nasjonal sikkerhetsmyndighet, 2015).

Tidligere var systemer for sikkerhet ofte utarbeidet for å håndtere ulykker etter de inntraff, og som et resultat av dette ble arbeidsmetodene endret slik at ikke samme ulykke kunne skje igjen. I tillegg var systemene ofte en separat enhet i organisasjonen uten tilknytning til resten

av organisasjonen og det var antall ulykker som indikerte hvorvidt systemet fungerte (Herrero, Saldaña, del Campo, & Ritzel, 2001). Et slikt sikkerhetsstyringssystem faller under kategorien reaktivt, som indikerer at arbeidsmetoder først endres etter en ulykke har inntruffet. Denne tilnærmingen fikk kritikk for å være for lite proaktivt mot forebygging av ulykker. Etter hvert begynte forskere å se på muligheten for å kombinere sikkerhetstankegangen med kvalitetstankegang (Herrero et al, 2001).

Det å kombinere kvalitetstankegangen med sikkerhetsstyring er etter hvert blitt vanlig, da de består av de samme komponentene (Deming, 1986; Dumas, 1987; Minter, 1991; Yarborough, 1994; Zera, 1994; Saunders, 1995; Goetsch, 1999; Herrero et al, 2001). Deming mente det var fire kritiske faser for en organisasjon til å kontinuerlig forbedre seg selv med tanke på kvalitet. Disse fasene har vist seg å være anvendelig innen sikkerhetsstyringen og består av: 1. Planlegge 2. Utføre 3. Kontrollere og 4. Korrigere (Deming, 1986; Haas & Yorio, 2016). Fasene inngår i en sirkel, som vist under, og skal lede til en kontinuerlig forbedring av prestasjonen. Sirkelen vil bli nærmere gjennomgått i kapittelet for IK-HMS.

Figur 1. Kvalitetshjulet utviklet av W. E. Deming (1986)

2.2.1 IK-HMS som sikkerhetsstyringssystem

Som et av resultatene fra forskningen på sikkerhet i petroleumsindustrien på norsk sokkel, ble internkontrollforskriften for HMS introdusert på 70 og 80-tallet (NOU, 1987: 10). Den ble gjeldende for samtlige landbaserte næringer på begynnelsen av 1990-tallet, revidert i 1997 og

sist oppdatert i 2014 (Arbeids- og sosialdepartementet, 1997). IK-HMS er norske myndigheters metode for å regulere sikkerheten i alle landbaserte virksomheter (Beggerud, 2005). IK-HMS fungerer både som et sikkerhetsstyringssystem, forbedringsverktøy og den er dekkende for de krav myndighetene stiller til drift av virksomheter i Norge (Karlsen, 2010). Denne lovgivningen er videre basert på 8 plikter og 250 forskrifter, hvor det er opp til hver enkelt virksomhet å utarbeide hvilke lovkrav som gjelder dem spesifikt. IK-HMS er ment som både et sikkerhetsstyringsverktøy og en arbeidsmetode (Karlsen, 2010). IK-HMS er bygd opp slik at næringene tilpasser systemet til egen risiko, og det er bygd opp etter en mal, som hvis fulgt, skal resultere i et helhetlig sikkerhetsstyringssystem (Internkontrollforskriften , 1997). Ved å følge kravene i IK-HMS sikrer virksomhetene en kontinuerlig forbedring av sikkerhetsstyringssystemet (Beggerud, 2005). Men flere har påpekt en svakhet ved at IK-HMS ikke er mer standardisert, og på den måten gjøres kravene vanskeligere å forholde seg til (Karlsen, 2010). En slik reguleringsform krever et system som kan etterprøves av myndighetene for å teste hvor godt det fungerer. Ved bruk av systemrevisjon skal bedriftene sørge for en kontinuerlig forbedring av HMS-arbeidet (Thomassen, 1993). HMS må implementeres på tre nivåer for å fungere hensiktsmessig. På nivå 1 finner vi myndighetenes samordning gjennom lovverk og tilsynsorganer, som arbeidsmiljøloven og IK-forskriften. På nivå 2 finner vi ledelsens forpliktelse til HMS gjennom både planlegging og gjennomføring av HMS-strategier. På nivå 3 finner selve HMS-styringen sted gjennom implementering og tilsyn av teknisk-administrative HMS-tiltak, som for eksempel prosedyrer og rutiner (Karlsen, 2011). Til sammen fører disse tre nivåene, med tilhørende krav, til myndighetenes HMS-regulering av norske virksomheter (Ibid).

Det er opp til hver enkelt bedrift å undersøke hvilke krav i HMS-lovgivningen som gjelder deres bedrift (Internkontrollforskriften , 1997). Når bedriften har kartlagt hvilke lover som omfatter dem, skal disse settes i system gjennom plikt til internkontroll. Plikten til internkontroll innebærer tre påseplikter og fem dokumentasjonsplikter som bedriften må gjennomføre og kunne fremvise overfor tilsynsmyndigheter at systemet fungerer (Karlsen, 2011). Dette er kravene myndighetene stiller til sikkerhetsstyringssystem for landbaserte virksomheter i Norge (Ibid). Kravene er i sin helhet gjengitt i tabellen under:

1. sørge for at de lover og forskrifter i helse-, miljø- og sikkerhetslovgivningen som gjelder for virksomheten er tilgjengelig, og ha oversikt over de krav som er av særlig viktighet for virksomheten	-
2. sørge for at arbeidstakerne har tilstrekkelig kunnskaper og ferdigheter i det systematiske helse-, miljø- og sikkerhetsarbeidet, herunder informasjon om endringer	-
3. sørge for at arbeidstakerne medvirker slik at samlet kunnskap og erfaring utnyttes	-
4. fastsette mål for helse, miljø og sikkerhet	Må dokumenteres skriftlig
5. ha oversikt over virksomhetens organisasjon, herunder hvordan ansvar, oppgaver og myndighet for arbeidet med helse, miljø og sikkerhet er fordelt	Må dokumenteres skriftlig
6. kartlegge farer og problemer og på denne bakgrunn vurdere risiko, samt utarbeide tilhørende planer og tiltak for å redusere risikoforholdene	Må dokumenteres skriftlig
7. iverksette rutiner for å avdekke, rette opp og forebygge overtredelser av krav fastsatt i eller i medhold av helse-, miljø- og sikkerhetslovgivningen	Må dokumenteres skriftlig
8. foreta systematisk overvåkning og gjennomgang av internkontrollen for å sikre at den fungerer som forutsatt	Må dokumenteres skriftlig

(Internkontrollforskriften , 1997)

I modellen under illustreres disse kravene i lys av Deming (1986) kontinuerlige forbedringssirkel. Denne sirkelen skal vise systematisk HMS-arbeid i teorien. Hver fase går over i den neste, som gjør at arbeidet blir en kontinuerlig runddans (Karlsen, 2011).

Figur 2. Kvalitetshjulet utviklet av W. E. Deming (1986) integrert med kravene i IK-HMS-forskriften.

Formålet med hjulet er å visualisere myndighetenes tiltenkte formål med IK-HMS og hvordan bedriftene kan utvikle og overvåke eget sikkerhetssystem basert på faremomentene for hver enkelt bedrift. Sirkelen er også sammenfallende med myndighetenes tiltenkte selvregulering av bedriftene.

I fase 1 utvikler bedriftene en plan for sikkerhetsarbeidet og skaffer seg oversikt over egen organisasjon samt det lovverket og de prosesser og arbeidsoppgaver som gjennomføres

(Karlsen, 2011). Det er i planleggingsfasen store deler av HMS-arbeidet foregår (Saunders, 1995). Denne fasen er krevende på bakgrunn av at regelverket hyppig kan endre seg, og det vil være vanskelig å være kontinuerlig oppdatert på gjeldende regelverk (Kelly, 1998). Det er også under planleggingsarbeidet bedriften må påse at de ansatte faktisk har de nødvendige kunnskaper og ferdigheter i HMS-arbeidet (Cohen, 1977). De ansatte spiller en viktig rolle for at sikkerhetsstyringssystemet skal fungere etter hensikten, og resultere i færre ulykker (Cohen, 1977; Harper et al, 1997). Bedriftene er pliktet til å påse at de ansatte faktisk medvirker i utarbeidelsen av HMS-arbeidet (Karlsen, 2011). Medvirkning fra de ansatte er verdifullt for å kunne utnytte deres kompetanse om de arbeidsoperasjonene som gjøres (Goetsch, 1999; Cooper & Philips, 2004). I tillegg vil vellykkede sikkerhetsstyringssystemer også motivere de ansatte til å delta i arbeidet (Robson, et al., 2007). Bedriftens mål for HMS-arbeidet vil være styrende for hvilke ressurser som kreves for å oppnå dem (Karlsen, 2010). Ledelsens engasjement rundt målene er viktig for å vise de ansatte at HMS-arbeidet blir prioritert i bedriften (Cooper, 2000). Hvordan målene er utarbeidet er viktig, da bedriftene bør ha en realistisk sjans til å nå dem innen en gitt tidsfrist. Gode mål bør være konkrete og inneholde tidsfrister, de bør ha flere delmål, inkludere hvilke tiltak som skal implementeres for å nå delmålene og hvem som er ansvarlig for at de overordnede målene blir nådd (Andersen, Grude, & Haug, 2015).

I fase to skal virksomheten kartlegge farer som kan oppstå i prosessen, samt utvikle tiltak som skal hindre eller redusere konsekvensene av slike farer (Karlsen, 2011). Aven (2017) argumenterer for at risikokartlegginger er det viktigste verktøyet bedrifter har for å styre risikoene. Risikokartlegginger er viktig for å opprettholde et proaktivt sikkerhetsstyringssystem, og være i forkant av ulykker (Pidgeon, 1991). Risikovurderinger brukes for å bestemme hvilke risikoer man bør prioritere, og hvilke man kan leve med (Kennedy & Kirwan, 1998). For å utarbeide best mulig risikokartlegginger og vurderinger bør flere nivåer i bedriften delta i arbeidet (Aven T. , 2017).

I fase 3 skal virksomheten gjennomgå prosessene for å avdekke svakheter og forbedringsområder med systemet og eventuelt korrigere operasjoner som kan gjennomføres mer effektivt eller hvor de ser at bedriften ikke overholder krav fastsatt av myndighetene (Karlsen, 2011). For å avdekke svakheter i systemet er det ikke lenger nok å se på menneskelige eller tekniske feil, men man bør rette fokuset mot helheten i systemet. Hvis

bedriften besitter et effektivt avvikssystem vil det være enklere å redusere mulighetene for at en ulykke skal oppstå (Kennedy & Kirwan, 1998).

I fase 4 skal bedriften overvåke den helhetlige prosessen, for å sjekke at sikkerhetsstyringssystemet fungerer etter hensikten. En god strategi for å overvåke at systemet fungerer etter hensikten er interne revisjoner (Spira & Page, 2003; Beggerud, 2005). Hvor ofte slike interne gjennomganger av sikkerhetssystemet skal finne sted, bør klart fremkomme av regelverket. Det kan lede til store variasjoner blant bedriftene hvis tidsfrister ikke fremkommer (Kelly, 1998). Formålet med en intern gjennomgang av sikkerhetssystemet er å påse at det ikke har skjedd noen endringer i arbeidspraksisen siden sist gjennomgang. I tillegg skal bedriftene være på utkikk etter endringer innad i bedriften som kan utgjøre en risiko (Ibid). Når siste punkt er gjennomført, skal bedriften gå over til fase 1 igjen, men denne gangen skal de ta utgangspunkt i det systemet de allerede har for å forbedre det (Karlsen, 2011). Myndighetenes oppgave er å føre stikkprøvekontroll, gjennom tilsyn med næringen og deres dokumenterte IK-HMS, for å kontrollere etterlevelsen av myndighetskravene (Batalden & Sydnes, 2014).

I oppgaven vil teorier om sikkerhetsstyring og sikkerhetsstyring gjennom IK-HMS bli brukt som et rammeverk for å analysere likheter mellom krav fastsatt i IK-HMS og krav fastsatt i GGAP og ASC-standardene. Jeg vil benytte forbedringshjulet til Deming (1986) integrert med kravene i IK-HMS som en rettesnor under drøftingen av forskningsspørsmål 1. Det er i lys av disse kravene det blir undersøkt hvorvidt kravene i sertifiseringene har påvirket oppdretternes arbeid med IK-HMS.

2.3 Tilsyn

Tilsyn er ifølge Fimreite et al (2014) den utøvende delen av reguleringen. Tilsyn kan defineres på flere måter, blant annet som ”en systematisk, uavhengig og dokumentert prosess for å innhente tilsynsbevis og evaluere dette objektivt for å bestemme i hvilken grad reguleringskriteriene er oppfylte” (ISO, 2011)¹, og ”et ledelsesverktøy som brukes til å undersøke prosesser og aktiviteter for å vurdere om de oppfyller standarder eller prosedyrer og om det er muligheter for forbedringer av systemet” (Mallen & Collins, 2003, s. 5). I oppgaven vil begge disse definisjonene legges til grunn fordi den første definisjonen forklarer

¹ Oversatt av forfatteren

myndighetstilsyn og eksterne uavhengige tredjepartstilsyn, mens den sistnevnte definerer interne bedriftstilsyn.

2.3.1 Tilsynstyper og hyppighet

Interne tilsyn innebærer at en representant fra bedriften selv fører tilsyn med bedriftens sikkerhetsstyringssystem for å undersøke om det er i henhold myndighetenes regelverk og eventuelle bedriftsinterne krav eller kundekrav (Kongsvik T. , 2013). Virksomheter som fører tilsyn med sine underleverandører, blir også regnet som interne tilsyn (Ibid). Det å føre tilsyn med sine underleverandører for å opprette en bedre kjennskap til deres bedrift har i anleggsbransjen ført til bedre driftsresultater, og i tillegg et økt fokus på sikkerhetsstyringen ved å velge seriøse underleverandører (Matthews, et al,1996; Creed et al, 2008; Toole, 2002). Eksterne tilsyn gjennomføres enten av et myndighetsorgan, eller en ekstern uavhengig tredjepartsaktør (Sahatjian, 1998). Ved eksterne tilsyn krever tilsynsorganene innsyn i bedriftens dokumenter for å påse at det er i henhold til lovverket eller en standard og at det i praksis representerer bedriftens risikobilde (Kongsvik T. , 2013). Veiledning er også et sentralt aspekt når eksterne myndigheter gjennomfører tilsyn (Andersen & Solem, 2015). For å maksimere potensialet av tilsyn, bør veiledning være sentralt, da man ikke oppnår full effekt av tilsyn uten også å veilede bedriftene mot en bedre forståelse av kravene (Ibid). Hyppigheten av tilsyn vil kunne påvirke effekten reguleringen oppnår. Ved lav hyppighet fra tilsynsmyndighetene blir bare de mest fremtredende feiler og mangler identifisert (O'Rourke, 2003; Boiral, 2003). En hyppigere tilsynsaktivitet vil kunne øke bedriftenes fokus mot de oppgavene tilsynene undersøker, og kan videre føre til at tilsynsorganene blir bedre kjent med den næringen de gjennomfører tilsynene (Ibid).

2.3.2 Kompetanse

Myndighetsorganene som fører tilsyn med IK-HMS i oppdrettsnæringen er Arbeidstilsynet, Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap, Miljødirektoratet og Fylkesmannen. Av disse er det arbeidstilsynet som har den overordnede administrative tilsynsrollen (Arbeidstilsynet, 2018). Tilsynsmyndighetenes rolle er å avdekke om det forekommer avvik fra regelverket hos bedriften, og hvis avvik blir funnet, gi bedriften en passende reaksjon for å utbedre avviket (Lindøe, Kringen, & Braut, 2015). I følge Ortwin Renn (2008) har myndighetstilsynene den senere tid gått fra å være detaljspesifikke til å omhandle selve sikkerhetsstyringen. Med dette mener Renn (2008) at tilsynsmyndighetene forsøker å spesialisere seg innen den sektoren tilsynsbedriften befinner seg i, og dermed være bedre i

stand til å hjelpe bedriften å utvikle selvregulerende kontrollsystemer som skal ivareta sikkerheten. Dette ser man innen arbeidstilsynet som har egne havbruksavdelinger som spesialiserer seg på tilsyn hos oppdrettsaktører (Arbeidstilsynet, 2018). En slik kompetanse innen for den næringen man fører tilsyn med er hva Batalden & Sydnes (2015) mener er selve grunnforutsetningen for å gjennomføre et godt tilsyn. Hvor lang tid, hvilken form og hvor mye ressurser som skal settes av fra tilsynsmyndighetenes side, bør gjenspeile størrelsen og kompleksiteten på bedriften som skal revideres (Beckmerhagen, Berg, Karapetrovic, & Willborn, 2004).

2.3.3 Tilsynsformer

Det finnes i hovedsak to former for tilsyn; strukturelt og operasjonelt tilsyn (Kongsvik T. , 2013). Det strukturelle tilsynet omhandler i hovedsak dokumentstyringen i tilsynsbedriften. Under slike tilsyn er det tilsynspersonens mål å undersøke om bedriftens planverk, prosedyrer og rutiner er sammenfallende med krav i lovverk eller standarder (Ibid). Ved operasjonelle tilsyn er målet til tilsynspersonen å undersøke om det skriftlige planverket, prosedyrene og rutinene fungerer i praksis. Dette skjer som oftest gjennom intervju med arbeidere eller observasjon og inspeksjon i bedriften (Kongsvik T. , 2013). Ved operasjonelle tilsyn er det desto viktigere at tilsynspersonen har inngående kjennskap til den næringen vedkommende fører tilsyn med (Karapetrovic & Willborn, 2000, Beckmerhagen et al., 2004). Det å ha kjennskap til næringen vil gjøre det enklere for tilsynspersonen å avdekke mangler ved systemene og det vil styrke muligheten for tilsynspersonen og se helheten i både systemene og den praksisen som brukes i bedriften (Ibid). Batalden & Sydnes (2015) hevder at tilsyn som baserer seg i stor grad på dokumentasjon står i fare for å utelate viktig informasjon som kunne vært avdekket ved å også benytte operasjonelle strategier. Hale & Borys, (2013) hevder at tid ofte er en knapphetsressurs for tilsynspersonene, og at det derfor ofte er mer effektivt å gjennomføre mer strukturelle tilsyn.

2.3.4 Tilsynskriterium og avvik

Tilsynskriterium er de kravene i lovverket eller standarder som tilsynspersonen måler bedriften opp mot (Beckmerhagen, Berg, Karapetrovic, & Willborn, 2004). Her må tilsynspersonen ha innhentet nok informasjon fra bedriften til å objektivt kunne bedømme om den oppfyller kravene eller ikke (Tackett, Wolf, & Claypool, 2004). Kravene i IK-HMS er utformet slik at det er opp til hver enkelt aktør å tilpasse seg kravene og vurdere hva som er godt nok for egen bedrift (Internkontrollforskriften , 1997). En slik utforming av lovkravene

kan by på enkelte utfordringer for tilsynspersonen da det også blir opp til vedkommendes subjektive vurdering om hva som er godt nok for å oppfylle kravene i de enkelte tilfellene (Blewett & O'Keeffe, 2011). Ved slike tilfeller er det viktig at tilsynspersonenes praksis likestilles mellom de ulike tilsynspersonene innenfor samme bedrift, som fører de samme tilsynene hos oppdrettsbedriftene. På denne måten kan man få bukt med ulikheter hos tilsynspersonene, noe som gir bedriftene mer forutsigbarhet og trygghet i tilsynssituasjonen. Når tilsynspersonene er samstemte, gir det bedriftene en forutsigbarhet for hva som kan forventes under tilsyn, og hvor grensene for avvik ligger (Robson, et al, 2012). Når tilsynspersonene ikke er samstemte kan det føre til at enkelte revisorer gir avvik på kriterier som andre revisorer godtar, noe som kan svekke bedriftenes tillit til tilsynsordningene (Robson et al, 2012).

Avvik forekommer når bedriften, i følge tilsynspersonene, ikke etterkommer de lovpålagte krav eller krav i standarder. De forskjellige tilsynsorganene som oppdrettsbedriftene må forholde seg til har sanksjoner som sitt verktøy for å forsikre seg at bedriften utbedrer de avvikene som oppstår (Lindøe, Kringen, & Braut, 2015). Arbeidstilsynet, som har hovedansvar for tilsyn av oppdretternes sikkerhetsstyring, bruker i første omgang dialog og veiledning ved oppdagelse av krav som ikke er fullt etterkommet (Ramberghaug, 2014). Det neste steget i sanksjonshierarkiet er skriftlige pålegg, som fremkommer når tilsynspersonen oppdager krav som ikke er oppfylt. Arbeidstilsynets strengeste virkemidler er nedstenging av bedriften og politianmeldelse (Ibid).

Til nå har jeg redegjort hva som kjennetegner gode tilsyn i teorien, og hvilken type, hyppighet, kompetanse og form og kriterier som bør ligge til grunn for tilsynsaktivitet. I oppgaven vil jeg benytte dette rammeverket for å analysere hvilken påvirkning økt tilsynsaktivitet har hatt på oppdretternes arbeid med sikkerhetsstyringen og hvordan tilsynene blir gjennomført.

3. Metode

I dette kapittelet vil jeg redegjøre for hvordan denne oppgaven har vært gjennomført og redegjøre for valg av strategi for å besvare problemstillingen. Jeg vil fremlegge hvilken måte mitt datagrunnlag er innhentet og hvilke metodiske utfordringer jeg har stått ovenfor med tanke på oppgavens reliabilitet, validitet og andre begrensninger.

3.1 Forskningsstrategi

Forskningsstrategien til oppgaven betyr hvordan oppgaven er gjennomført for å besvare problemstillingen (Blaikie, 2010). I min oppgave har jeg brukt eksisterende teorier for å utforske et fenomen avgrenset i tid og rom. En slik tilnærming kalles en deduktiv forskningsstrategi (Thagaard, 2013). Min intensjon har vært å forske på om frivillige miljøsertifiseringer øker sikkerhetsstyringen i oppdrettsnæringen. For å gjennomføre dette har jeg benyttet teorier om sikkerhetsstyring, regulering og tilsyn. Jeg har sett teoriene opp mot praksisen og erfaringen til administrativt ansatte i oppdrettsnæringen, for så å undersøke om frivillige sertifiseringer kan føre til en forbedring av sikkerhetsstyringen. I tillegg har jeg hentet synspunkter fra Arbeidstilsynet og uavhengige sertifiseringsrevisorer og en konsulent for å oppnå et mer nyansert innblikk i situasjonen og for å øke reliabiliteten i oppgaven. Jeg har også vært åpen for at jeg kunne benytte meg av ulike strategier under arbeidet med ulike deler av oppgaven. Siden jeg valgte å ha en liten åpning for at det kan komme fram ny informasjon, vil jeg kunne trenge å gå fra empiri til teori, og på den måten vil arbeidet ha en mer induktiv natur (Thagaard, 2013).

På bakgrunn av min problemstilling, *hvordan påvirker frivillige miljøsertifiseringer sikkerhetsstyringen i bedrifter i oppdrettsnæringen gjennom internkontroll for HMS*, har oppgaven en kvalitativ tilnærming. Kvalitativ forskning kjennetegnes av å gå i dybden av et mindre antall fenomener for å uthente deskriptive fakta om dem (Thagaard, 2013). En kvalitativ strategi er også velegnet for å studere fenomener hvor det foreligger relativt lite forskning fra før (Ibid). Videre er designen for oppgaven en casestudie. Casestudier kan defineres som en ”*empirisk gransking som undersøker et midlertidig fenomen innen fenomenets faktiske kontekst, spesielt når grensene mellom fenomen og kontekst ikke er klart kjent for forskeren/omverden*” (Yin, 2003 gjennom Blaikie, 2010 s.189). Case-studier kjennetegnes ved å bruke flere kilder til datainnsamling for å få et dypere og bredere innblikk

i fenomenet det forskes på (Creswell, 1998). I min studie har dette vært å bruke informanter fra store og små oppdrettsaktører, revisorer fra sertifiseringsselskaper og Arbeidstilsynet, samt dokumentgransking. Det å benytte flere datakilder kan også styrke overførbarheten til dataene (Lincoln & Guba, 1985). Slik at man kan se en trend som kan tenkes å gjelde for et større utvalg enn det som studeres (Ibid). Gjennom analyseprosessen vil jeg være på utkikk etter en trend i dataene som kan gi meg et innblikk på sertifiseringenes rolle i sikkerhetsstyringen i oppdrettsnæringen.

3.2 Datakilder og utvelgelse

Mine informasjonskilder har vært personer ansatt i oppdrettsbransjen, akkrediteringsselskap, Arbeidstilsynet og dokumentgransking. Jeg valgte å fokusere på fire forskjellige informasjonskilder for å kunne sammenligne svar fra hver enkelt instans og dermed kvalitetssikre mine data ytterligere. Jeg har intervjuet åtte personer fra ledelsen eller administrasjonen i oppdrettsselskapene med ansvar for sertifiseringene og kunnskaper om bedriftens sikkerhetsstyringssystem. Dette for å innhente deres synspunkter på frivillige sertifiseringers bidrag til sikkerhetsstyringen. I tillegg intervjuet jeg en konsulent, en senioringeniør fra Arbeidstilsynet og to revisorer fra eksterne sertifiseringsbyrå som oppdretterne benytter for å høre deres meninger om sikkerhetsbidragene fra sertifiseringene GGAP og ASC.

Utvelgelsen av oppdrettsselskaper tok utgangspunkt i deres størrelsesorden og om de hadde eller var i gang med en eller begge sertifiseringene, altså et strategisk utvalg. Strategiske utvalg blir av Thagaard (2013) definert utvalg hvor forskeren velger deltakere til forskningsprosjektet basert på egenskaper som er strategiske i forhold til problemstillingen. I begynnelsen av prosjektet var planen å bruke oppdrettsselskaper sentrert i Troms-regionen, men på bakgrunn av et begrenset antall aktører som falt inn under de utvalgskriteriene jeg hadde, gikk jeg vekk fra den tilnærmingen og over til en landsdekkende strategi. Denne tilnærmingen økte antallet potensielle informantbedrifter betraktelig. Jeg har gjennomført intervjuer hos fire av de største aktørene i næringen, med over 30 tillatelser for å drive oppdrett og fire mindre aktører med 10 tillatelser eller mindre. Bakgrunnen for en slik utvelgelse var for å undersøke om det er forskjeller mellom organisasjoner med store administrative ressurser, og de med mindre. Videre hentet jeg oppdrettsselskap til undersøkelsen fra Finnmark i nord til Rogaland i sør for å få bredde i utvalget. Jeg brukte Fiskeridirektoratets kartverktøy over oppdrettsaktører i Norge for å finne de mindre

oppdrettsaktørene til prosjektet. Dette ble gjennomført ved at jeg fant navn på forskjellige oppdrettsaktører og gikk inn på nettsiden deres for å undersøke hvor store de var og om de hadde sertifisering eller ikke. Jeg har utelukkende benyttet informanter fra administrative posisjoner hos oppdrettsaktørene, enten kvalitets/HMS-ledere eller koordinatorene med ansvar for sertifiseringene eller HMS-delen av sertifiseringene. Bakgrunnen for valg av informanter hos oppdrettsnæringen var at jeg, basert på egne erfaringer, gikk ut fra at personer i slike stillinger hadde størst kunnskaper om sertifiseringene. Hos sertifiseringsselskapene intervjuet jeg ”lead auditors” innenfor sertifiseringene. Hos arbeidstilsynet intervjuet jeg en senioringeniør med ansvar for havbruksnæringen. Den siste informanten min er en aktør som spesialiserte seg i å hjelpe oppdrettsselskaper i prosessen mot førstegangssertifiseringer og vedlikeholdelse av sertifikatet, en konsulent. Bakgrunnen for intervju med denne konsulenten var inngående kjennskap til sertifiseringene og næringen gjennom flere tiår. I empiri og diskusjonskapitlet har jeg valgt å referere til denne eksterne konsulenten på lik linje med sertifiseringsrevisorene, både fordi det forenkler fremstillingen av min data, og at de har tilnærmet den samme kompetansen. Samtlige oppdrettsaktører i studien har eller er i en prosess for å få GGAP-sertifisering, men bare de større aktørene innehar ASC-sertifisering.

3.3 Intervju

Min data er hovedsakelig innhentet ved intervju, men også gjennom dokumentgransking. Bakgrunnen for valg av intervju som hovedkilde til informasjon begrunnes med lite tidligere forskning på det fenomenet jeg ønsker å studere (Thagaard, 2013). Mine intervjuer vil således være min primærdata. Primærdata kan forstås som data som ikke foreligger fra før, men som forskeren selv genererer (Ringdal, 2012). På bakgrunn av informantbedriftenes forskjellige geografiske plassering, begrensede ressurser til prosjektet og informantpersonenes travle hverdag besluttet jeg å gjennomføre samtlige intervjuer via telefon.

3.3.1 Telefonintervju:

Det er flere fordeler ved å benytte telefonintervju kontra ansikt til ansikt-intervjuer. For det første er telefonintervju kostnadsbesparende, og tillater forskeren å intervju personer på et større geografisk område (Chapple, 1999; Sturges & Hanrahan, 2004). For det andre argumenteres det for at telefonintervjuer lar intervjupersonen befinne seg på hjemmebane og at intervjupersonen får mindre sosialt press og en større anonymitetsfølelse (McCoyd &

Kerson, 2006; Sweet, 2002). For det tredje argumenteres det også for at det ikke er noen kvalitetsforskjell på data innsamlet via telefon kontra ansikt til ansikt-intervjuet (Novick, 2008). Ulemper ved telefonintervjuer kan være at forskeren mister muligheten til å tolke intervjupersonenes holdninger og ansiktsuttrykk samt at telefonintervjuer typisk er noe kortere enn ansikt til ansikt-intervjuer, noe som kan hemme uthenting av dybdeinformasjon og detaljgraden i svarene (Brinkmann & Tanggaard, 2015; Irvine, Drew & Sainsbury, 2012; Creswell 1998). I mitt tilfelle var jeg ikke avhengig av en svært detaljrik formulering fra mine informanter, men heller et innblikk i deres personlige meninger rundt problemstillingen min og forskningsspørsmålene. Med dette tatt i betraktning fant jeg ut at telefonintervjuer ville være formålstjenlig for mitt prosjekt særlig på bakgrunn av få ressurser. For å sikre at jeg fikk informasjonen jeg behøvde, hadde jeg oppfølgingspørsmål til hvert overordnet intervju spørsmål. Min inngående kjennskap til næringen og de begreper og referanser som informantene benyttet vil jeg også påstå minimerer rom for feiltolkninger av informantenes oppfatninger under telefonintervjuer samtidig som det styrket min evne til å hente ut relevant informasjon.

Intervjuguiden min lå på den mer strukturerte skalaen av semi-strukturerte intervju. Jeg hadde forhåndsutvalgte overordnede spørsmål utledet fra teori og problemstilling, men tillot informantene å snakke åpent om hvert spørsmål for å få det hele til å bli mer som en samtale. Forskning har vist at man kan utlede mer informasjon ved å holde intervjuene mer som en normal samtale enn ved å kun forholde seg til en intervjuguide (Thagaard, 2013). Denne intervjuformen legger mer til rette for at informantene kan komme med innspill om andre aspekter ved sertifiseringene og sikkerhetsstyringen generelt, som forfatteren kan ha glemt eller ikke har tenkt på forhånd og kan følge videre opp under intervjuene (Ibid). Mine informanter var i forkant oversendt intervjuguide med hovedspørsmålene og informasjon om at de på uansett tidspunkt kunne trekke seg fra undersøkelsen. Men i tillegg til dette hadde jeg oppfølgingspørsmål til hvert av de overordnede spørsmålene, slik at jeg kunne sikre at jeg fikk den informasjonen jeg var ute etter hvis ikke informanten selv tok opp temaene.

Intervjuene ble gjennomført i tidsrommet februar-mars. Jeg hadde snakket med informantene på telefon under utvelgelsesprosessen, slik at de var klar over min bakgrunn og kompetanse. I tillegg sendte jeg som nevnt ut intervjuguide i god tid før selve intervjuet, slik at mine informanter fikk tid til å forberede seg. Resultatet av dette var at jeg følte samtlige av mine informanter hadde forberedt seg godt på forhånd, og de fremla raskt sine meninger om de

spørsmålene jeg hadde. Etter samtykke fra informantene benyttet jeg båndopptaker under intervjuene for å være sikker på at jeg fikk med meg all relevant informasjon, og at jeg kunne benytte direkte sitat i ettertid (Tjora, 2017). Jeg følte ikke at informantene ble påvirket i særlig grad etter jeg skrudde på båndopptakeren, men Jacobsen (2005) mener at båndopptakere kan føre til at informantene blir mer utrygg i intervjusituasjonen. Det eneste som jeg følte skilte de forskjellige intervjuene var tidsforbruket. I forkant hadde jeg tenkt at de ville ta rundt 15-20 minutter, men flesteparten av intervjuene varte over 40 minutter, og ingen var under 30 minutter. Dette ledet til en lengre transkriberingsprosess enn hva jeg i utgangspunktet hadde sett for meg. I hovedsak skyldtes de lange intervjuene at min intervjuguide var semi-strukturert, og dermed tillot at informantene tok opp emner som de mente var relevante for spørsmålene, og som forfatteren fulgte opp videre. Jeg mener det er positivt at intervjuene varte lenger enn forespeilet, da dette ga meg mer nyttig informasjon fra informantene.

Det jeg oppdaget som utfordrende under intervjuene var at enkelte av informantbedriftene ikke hadde en organisasjonsstruktur som tilsa at de som hadde ansvar for sertifiseringene også hadde god innsikt i hvordan selskapet arbeidet med IK-HMS, slik jeg gikk ut i fra på forhånd. Noen av mine informanter hadde løst dette ved å få deres HMS-ansvarlige til å komme med innspill til intervjuguide i forkant, mens en av informantene ikke kunne utrede spesifikt på enkelte HMS-spørsmål. Jeg hadde gjennomført en del intervjuer før denne situasjonen oppsto, men da jeg ble observant på denne problemstillingen, sendte jeg ut en oppfølgingsmail til de resterende og anmodet at de tok kontakt med HMS-ansvarlig i bedriften hvis de selv følte de ikke hadde kompetanse for å svare på enkelte av spørsmålene. Men denne løsningen kan også indikere at noen av utsagnene ikke er informantenes individuelle oppfatning, men basert på andres oppfatninger av situasjonen. En av mine informantbedrifter løste dette ved at både HMS-ansvarlig og kvalitetsansvarlig stilte til intervju samtidig. Dette følte jeg var en smart løsning, og merket ingen markante forskjeller på dette intervjuet kontra de andre intervjuene. Da mine intervju spørsmål ikke var av sjenerende karakter for enkeltpersoner, fikk jeg ingen indikasjoner for at et samlet intervju med to personer gjorde slik at den ene følte at personen ikke kunne snakke åpent rundt sine meninger om temaene som ble tatt opp. Klassifisering av informantene er gjengitt under:

Tabell 1 oversikt over informanter

Stor oppdrettsaktør:	A1, B1, C1, D1, D2
Mindre oppdrettsaktør:	E1, F1, G1, H1
Sertifiseringsselskap 1:	I1
Sertifiseringsselskap 2:	J1
Ekstern konsulent:	K1
Arbeidstilsynet:	L1

3.4 Dokumentanalyse

Dokumentanalyse består av å studere dokumenter som er utarbeidet av andre (Jacobsen, 2005). Dokumentgransking blir av Ringdal (2012) sett på som sekundærdata, altså data som allerede foreligger før forskeren går i gang med sitt prosjekt. Metoden går ut på å studere dokumenter som kan brukes til å ytterligere belyse oppgavens problemstilling og forskningsspørsmål (Mehmetoglu, 2004). Det blir anbefalt å bruke dokumentanalyse i kombinasjon med andre datainnsamlingsmetoder (Ibid). I oppgaven har dokumentanalyse vært brukt som et supplement til semi-strukturerte intervjuer. Det er tre dokumenter som har vært sentrale:

- Internkontrollforskriften for helse, miljø og sikkerhet (1997)
- Global Good Agriculture Practice-standarden v. 5.1 (2018) (oversatt til norsk).
- Aquaculture Stewardship Council, Salmon Standard v. 1.1 (2017) (engelsk versjon)

Dokumentgransking var særlig nødvendig for å undersøke om kravene i de frivillige standardene sammenfalt med kravene gjengitt i IK-HMS-forskriften. Dokumentgransking var også nødvendig for å innhente tilleggsinformasjon for å supplere de andre forskningsspørsmålene. Det er viktig å ha i bakhodet når man gjennomfører en dokumentanalyse at de som utviklet dokumentene hadde andre formål med dem, enn hva jeg bruker de til i oppgaven (Jacobsen, 2005). I tillegg bør man være kritisk til hva som står i dokumentene, og grundig vurdere om innholdet er troverdig (Ibid). De dokumentene jeg har benyttet er utviklet av norske Myndigheter og internasjonale organisasjoner. Alle disse instansene er avhengig av sine interessenters tillitt, og jeg anser det som lite sannsynlig at de med viten og vilje vil publisere misvisende informasjon.

3.5 Datareduksjon og analyse

Etter intervjuene satt jeg igjen med en stor mengde ubearbeidet datamateriale. For å best mulig kunne bruke datamaterialet i oppgaven, var en strukturering datamaterialet nødvendig (Jacobsen, 2005). For å strukturere innsamlet data, ble først alle intervju transkriberte. Etter transkriberingen la jeg datamaterialet fra mindre oppdrettsaktører inn i en tabell for å kunne lese svarene fra mindre oppdrettsaktører under ett. På denne måten kunne jeg enklere undersøke om det var samsvar mellom informantene, og hvor mange informanter som sa seg enig eller var uenige. Samme prosess ble gjennomført for de større oppdretterne og de eksterne revisorene og konsulenten. Når jeg hadde strukturert all data, oppdaget jeg at noen svar var mindre interessante for å besvare oppgavens problemstilling og forskningsspørsmål, mens andre svar ga ny informasjon som jeg ikke hadde tenkt på forhånd. Ved å bruke problemstillingen og forskningsspørsmålene som mal, ble det enklere å skille ut hvilken data som var relevant for oppgaven, og som skulle være med videre i analyseprosessen (Thagaard, 2013).

3.6 Kvaliteten av forskningen

Det er viktig at forskeren fremviser åpenhet om oppgavens metodiske fremgangsmåte, slik at andre forskere kan forholde seg kritisk til resultatene og vurdere om resonnementene i oppgaven er gyldige og til å stole på. I hovedsak gjennomføres dette ved å se på reliabiliteten (påliteligheten) og validiteten (gyldigheten) av forskningen (Jacobsen, 2005).

3.6.2 Reliabilitet

Reliabiliteten, eller påliteligheten forskningens data omhandler hvilke data som blir benyttet i oppgaven, hvilken datainnsamlingsmetode som er brukt og om andre forskere med de samme forutsetningene kan komme frem til de samme funnene (Kvale & Brinkmann, 2009; Johannessen, 2010). En svakhet ved replikasjonsmulighetene til kvalitative metoder kan være at man studerer fenomener som er i kontinuerlig endring, men som forsøkes fremstilt av forskeren som funn avgrenset i tid og rom (Thagaard, 2013, Kvale 1996). Det finnes også andre måter å kontrollere oppgavens reliabilitet på.

Gjennom intervju kan forskeren selv ha påvirkning på informantene gjennom opptreden, klesstil og talemåte, en *intervjueffekt* (Jacobsen, 2005). Jeg gjennomførte telefonintervjuer og

vil således ikke ha påvirket mine informanter gjennom visuell opptreden. Men det kan tenkes at mine intervju spørsmål eller min talemåte har påvirket informantene til å være mer politisk korrekte i sine uttalelser, eller at de har utelatt å nevne aspekter som kunne vært viktig. Intervjuene ble tatt opp, og det ble innhentet samtykke til dette fra samtlige informanter. Det kan tenkes at siden informantene visste at samtalen ble tatt opp, så svarte de annerledes enn hva de ville gjort hvis samtalen ikke ble tatt opp. Hvordan intervju spørsmålene er formulert kan ha en innvirkning på svarene fra informantene. Forskere bør unngå å stille ledende spørsmål (Thagaard, 2013). Jeg forsøkte etter beste evne å unngå ledende spørsmål i mine intervjuer, men enkelte oppfølgings spørsmål og verifikasjon spørsmål kan oppfattes som ledende for informanten. I enkelte situasjoner er ledende spørsmål nødvendig for å avklare misforståelser eller for å bekrefte at man har korrekt oppfatning av et fenomen, og således kan ledende spørsmål også styrke reliabiliteten i oppgaven (Kvale & Brinkmann, 2009).

Hvilken kontekst intervjuet foregår i, kan påvirke informantene gjennom en *konteksteffekt* (Jacobsen, 2005). Samtlige intervjuer foregikk i informantenes kontorlokaler, og således deres naturlige kontekst, noe som kan gjøre informantene mer avslappet i intervjusituasjonen (Jacobsen, 2005). Min egen oppfatning av intervjuene var at de i stor grad foregikk som en samtale, og at mine informanter svarte ut fra egne erfaringer og ikke fra manus eller lente seg på forskrifter eller definisjoner. Det er likevel viktig å være bevisst på at konteksteffekten kan ha påvirket intervjuene.

3.6.1 Validitet

Validiteten i forskningen handler om hvorvidt resultatene forskeren har innhentet er relevante for den problemstillingen han satte ut for å undersøke (Larsen, 2012). Det er vanlig å skille mellom konstruert, intern og ekstern validitet (Cook & Campbell, 1979). Konstruert validitet ser på om forskeren har holdt seg til rammene for oppgaven, eller om han har avsporet til nærliggende temaer (Ibid). I min oppgave har jeg forsøkt å oppnå konstruert validitet ved å la problemstillingen og forskningsspørsmålene være førende for den teorien jeg har benyttet, og i tillegg latt teorien og forskningsspørsmålene være utgangspunktet for mine intervju spørsmål.

Intern validitet knyttes til om oppgaven faktisk besvarer de spørsmålene forskeren stiller, og om de svarene man får er ”riktige” (Johannessen, Tufte, & Christoffersen, 2010). I følge Jacobsen (2005), er det flere metoder man kan benytte for å sikre intern validitet, blant annet

vil man oppnå en sterkere validitet hvis flere personer er enige i en slutning. For å øke oppgavens interne gyldighet har jeg for det første benyttet aktører fra forskjellige geografiske plasseringer i landet, både i et forsøk på å unngå intervjuer med selskaper som samarbeidet tett og for å få bredde i utvalget. For det andre har jeg benyttet både små og store aktører for å undersøke om svarene på intervju spørsmålene var ulike eller om det var enighet. For det tredje har jeg konfrontert enkelte av aktørene med svar jeg har fått hos andre for å validere om påstanden er riktig. For det fjerde har jeg benyttet informanter fra Arbeidstilsynet, eksterne sertifiseringsselskaper samt en uavhengig konsulent for å kvalitetssikre den informasjonen oppdrettsaktørene har fremlagt og for å undersøke om deres versjon av næringen stemmer overens med det bildet oppdretterne fremla. På denne måten har jeg innhentet informasjon fra flere perspektiver, noe som kan styrke validiteten av funnene (Johannessen, Tufte, & Christoffersen, 2010).

Ekstern validitet handler om generaliserbarheten til oppgaven, altså muligheten for at mine funn kan gjøres gjeldende for et større utvalg enn hva oppgaven har sett på (Jacobsen, 2005). Målet med oppgaven har ikke vært å kunne stadfeste noe som har gyldighet for hele oppdrettsnæringen, men et forsøk på å innhente data fra et utvalg aktører for å undersøke deres erfaringer med miljøsertifiseringens påvirkning av sikkerhetsstyringen i selskapet. Når det er sagt, har flere av mine spørsmål mottatt konsekvent samme respons hos alle mine informanter, noe som kan indikere at svarene kanskje kan representere et større utvalg enn det jeg har studert. En slik form for generalisering kalles analytisk generalisering (Yin, 2013). Analytisk generalisering baseres ikke på hvorvidt utvalget av informanter er representativt for oppdrettsnæringen, men på bakgrunn av den logiske oppbyggingen av resonnetet (Mitchell, 2006).

3.6.3 Forskningsetiske retningslinjer

Forskningsetikk blir av Thagaard (2013) karakterisert som de grunnleggende retningslinjer som forskeren må overholde for å sikre en trygg og forsvarlig forskning både for sine informanter og sitt forskningstema. I oppgaven har jeg valgt å holde samtlige informanter anonyme for å unngå at enkeltpersoner skal kunne bli påvirket på noen måte i etterkant av forskningsprosjektet. I forkant av intervjuene hadde jeg sendt ut informasjonsskriv om oppgaven, som opplyste om frivillig deltakelse med mulighet for å trekke seg fra prosjektet til en hver tid og uten å måtte oppgi noen grunn. I tillegg ble det fremlagt hvilken informasjon jeg var ute etter, og hva som ville skje med den informasjonen informantene oppga. Denne

informasjonen ble også oppgitt rett før intervjuet begynte. Det ble innhentet muntlig samtykke fra alle informanter.

3.6.4 Begrensninger

En begrensning i oppgaven kan være at forfatteren er ansatt hos en av de største oppdrettsaktørene i Norge, og denne aktøren er således utelukket fra studiet grunnet fare for skjevheter i forskningsresultatene. På den andre siden har forfatteren førstehånds kjennskap til næringen, noe som vil være nyttig i bearbeidelsen av data, og forståelsen av de begreper og uttrykk informantene bruker. Som følge av min egen erfaring fra oppdrettsnæringen har jeg vært med på store deler av den teknologiske utviklingen som har vært det siste tiår. Denne utviklingen har ført næringen fra å være lite teknologisk, til å bli en relativt høyteknologisk næring med mye avansert og krevende utstyr. I tillegg har jeg vært vitne til sikkerhetsstyringen hos enkelte oppdrettsaktører. Jeg har også hatt ansvaret for implementeringen av GGAP-standarden hos en mindre oppdrettsaktør (som ikke er med i prosjektet) og vært vitne til hva sertifiseringene fører med seg når de blir implementert på en systematisk måte.

4. Empiri

Jeg har valgt å strukturere empirikapittelet etter oppgavens tre forskningsspørsmål. På den måten blir enklere for leseren å forholde seg til den dataen som er samlet inn. I den første delen undersøkes reguleringen av næringen med tanke på IK-HMS og om aktørene fortsatt er selvregulert, eller om det blir mer ekstern kontroll. I del to undersøkes hvorvidt kravene i de frivillige miljøsertifiseringene har påvirket bedriftenes arbeid med sikkerhetsstyringen. I del tre undersøkes tilsynsaktivitet og om økt tilsynsaktivitet har påvirket bedriftenes fokus på internkontroll for HMS.

4.1 Forskningsspørsmål 1: Regulering

Første forskningsspørsmål tar for seg IK-HMS-reguleringen i oppdrettsnæringen og lyder: *hvordan påvirker frivillige miljøsertifiseringer balansen mellom oppdretternes selvregulering og ekstern kontroll av næringen*. Regulering skal sikre at bedriftene opererer i henhold til fellesskapets interesser og sikre bærekraftig bruk av ressurser (Gilad, 2010).

Sikkerhetsstyringen i norske bedrifter reguleres etter selvreguleringsprinsippet, som tilsier at

bedriftene selv er ansvarlige for å utvikle et skreddersydd sikkerhetsstyringssystem (Karlsen, 2011). Et verktøy for å oppnå regulering er standarder som oppdretterne må oppfylle (Kerwer, 2005). Hos oppdrettsinformantene har jeg undersøkt hvorvidt de mener standardene tillater selvregulering av egen sikkerhet eller om de føler at det blir mer ekstern kontroll. I tillegg har jeg undersøkt om oppdretterne føler de har den kompetansen som kreves for å regulere egen sikkerhet samt deres formening om balansen mellom intern og ekstern regulering.

4.1.1 Selvregulering og ekstern kontroll

Hvorvidt sertifiseringsstandardene tillater at oppdretterne fortsatt kan regulere egen sikkerhet selv, vil kunne påvirke hvorvidt oppdretterne tar utgangspunkt i egen organisasjon når de formulerer tiltak, eller om de formulerer tiltakene for å imøtekomme krav i sertifiseringsstandardene (Hohnen & Hasle, 2011; Grote, 2011). Oppdrettsaktørene mener sertifiseringsstandardene sammenfaller med norske myndigheters ønske om selvregulering av sikkerhetsstyringen svarer både små og store aktører at den gjør nettopp dette, både gjennom kravene standardene stiller, og måten oppdretterne kan utvikle egne løsninger for å dekke kravene (Inf A1, B1, C1, D1, D2, E1, F1, G1, H1). En av de mindre informantene forteller hvordan standardene sammenfaller med reguleringen og hvordan møter med myndighetene er etter de ble sertifiserte:

”Ja, til en viss grad gjør den det. Eller kanskje i ganske stor grad [sammenfall med regulering]. For vi vet jo det når vi får besøk av myndigheter at de er veldig fornøyd hvis vi er GGAP sertifiserte. For da vet de at de finner mindre avvik og ingen store avvik. Men kanskje bare små forbedringspunkt, fordi GGAP gjør at vi gjennomgår våre rutiner og systemer. Så i stor grad er jo det med på å hjelpe oss i møte med myndighetene” (Inf G1).

De eksterne revisorene er også enig i at standardene sammenfaller med selvreguleringsprinsippet, da kravene i standardene er åpne for lokale løsninger som tilpasses hver enkelt bedrift (Inf I1, J1, K1). Men det er også tilleggskrav under hovedkravet som må oppfylles før selve kravet kan godkjennes (Inf I1, J1).

Informanten fra Arbeidstilsynet synes det er vanskelig å si noe om grad av sammenfall mellom reguleringen og disse standardene, men uttrykker at hvis det er slik at sertifiseringene også legger opp til selvregulering, vil dette være positivt for oppdrettsaktørene, at de blir øvet i å regulere egen sikkerhet fra flere hold (Inf L1).

Samtlige av oppdrettsinformantene uttrykker at næringen er veldig detaljregulert av myndighetene når det kommer til fiskehelse og velferd, miljøpåvirkning og smittefare (Inf A1, B1, C1, D1, D2, E1, F1, G1, H1). Men når det gjelder HMS, forteller også informantene at sikkerhetsstyringen er kanskje det eneste de får lovt å regulere selv (Inf A1, B1, C1, D1, D2, E1, F1, G1, H1). En av de mindre informantene legger det frem slik:

Det er mye krav fra myndighetene, så jeg føler jo at vi blir ganske detaljstyrt. Og alle myndighetene skal jo ha sine ting. Hvis vi ser på sikkerheten, så føler jeg kanskje at det er der vi står mest fritt til å gjøre som vi vil. Jeg vet ikke om det er så bra med tanke på ulykkesstatistikken i næringen. Men vi har jo ganske bra fokus på dette med verneutstyr og sikkerhet, hjelmpåbud og i det hele tatt (Inf H1).

To av de store oppdrettsaktørene og samtlige av de mindre oppdrettsaktørene legger til at sertifiseringene også bidrar til denne detaljstyringen og at det blir en del mer byråkrati, men at kravene i standardene er mer velkomne enn de som blir pålagt de fra myndighetene (Inf A1, B1, E1, F1, G1, H1). På bakgrunn av markeds og kundekrav så stiller de seg mer åpne til denne typen regulering (Ibid). Men til tross for at de mener næringen er veldig detaljstyrt, er det flere av oppdrettsaktørene, både store og små, som mener at detaljreguleringen er nødvendig i næringen (A1, B1, D1, D2, E1, F1). To av informantene mener at den detaljerte reguleringen er til stede for deres eget beste, og legger det frem slik:

Myndighetene har en god styring etter mitt syn. Men det mener jeg det må være. Hvis ikke vi kan drive ordentlig og følge disse kravene, har vi ikke livets rett på lang sikt. Utgangspunktet vårt med denne standarden i tillegg til myndighetskravene er bedre enn med kun den ene (Inf E1)

Ja, jeg tror jo det er veldig, veldig greit med denne reguleringen. Fordi revisorene (både fra myndighetene og sertifiseringsorganene forf. red) begynner å bli veldig flink, og har de råd å komme med, både til oss og hos andre aktører. Nå kan myndighetene faktisk komme med spørsmål om hvorfor man ikke heller gjør det sånn eller sånn. Og det er jo ment som et råd da, basert på deres erfaring fra andre (Inf A1).

Når det gjelder de eksterne revisorenes formening om hvorvidt oppdretterne kan styre egen sikkerhet selv, eller om det blir mer ekstern kontroll av næringen er de enige om at næringen går mer mot ekstern kontroll på de fleste aspekter, bortsett fra HMS (Inf I1, J1, K1). De legger videre til at oppfølgingen på de forskjellige regelverkene som oppdretterne må forholde seg til er veldig forskjellig: ”Arbeidstilsynet har ikke ressurser for å være på årlig tilsyn hos alle, mens hos mattilsynet har de flere retningslinjer for kontrollarbeidet og følger dette opp på en systematisk måte” (Inf K1). Samtidig fremkommer det at det varierer fra aktør til aktør hvorvidt de faktisk har muligheten til å regulere sikkerheten selv: ”for det kreves betydelig kompetanse rundt HMS for å kunne opprette et sikkerhetsstyringssystem, og det er det ikke mange i oppdrettsnæringen som har” (Inf J1). Til slutt legger en av eksterne revisorene til at:

Jeg synes selvregulering høres fint ut, men jeg tror ikke det fungerer i praksis. Det har jo vist seg. Næringen har jo holdt på i 40 år nå, og de sliter jo fortsatt med en del problemer sånn sett (...) jeg tror de må regne med mye ekstern regulering i en såpass ung næring (Inf I1).

Informanten fra Arbeidstilsynet ønsker ikke å konkludere om hvorvidt det blir en mer ekstern kontroll av sikkerhetsstyringen eller om den fortsatt blir selvregulert, men legger til at de hører mange kommentarer som: ”her kommer dere også, vi blir jo kontrollert i alle ender”, så det generelle inntrykket mitt er - ja, det er mer kontroll” (Inf L1).

4.1.2 Intern kompetanse og forbedringer etter sertifiseringene

Når det gjelder kompetansen til oppdrettsaktørene for å drive selvregulering av sikkerheten, forteller samtlige at denne er blitt bedre etter de ble sertifiserte (Inf A1, B1, C1, D1, D2, E1, F1, G1, H1). En av de større aktørene kom med et utsagn angående egen kompetanse for selvregulering som i stor grad er gjeldende for samtlige oppdrettsaktører:

At kompetansen for å oppå selvregulering er blitt bedre ja. Det er helt klart, for nå har vi lært. Vi har gått på kurs og vi har lært gjennom praksis med dette ”Hva er nå risikovurderinger egentlig?”. Hva er sannsynlighet og hva er konsekvens. (...) Man gjennomfører disse vurderingene med materiell, med mennesker, med ytre miljø og man tar med fisken. Man har alle disse aspektene med når vi risikovurderer (...) det er klart at næringen er blitt mye mer moden for å kunne gjøre en god del ting. Men tilsynene kommer jo inn og validerer eller verifiserer de tingene vi gjør på en måte” (Inf A1).

Det som går igjen hos flere av oppdrettsaktørene, både små og store, er at internkontrollen er satt inn i et bedre system gjennom sertifiseringene, og at de får øvelse gjennom sertifiseringene til å regulere egen sikkerhet som også dekker myndighetskravene (Inf B1, C1, D2, E1, G1, H1). I tillegg nevner både større og mindre aktører at de har fått flere ressurser til å jobbe med internkontroll for HMS og at de har en større aksept hos ledelsen til å utføre forbedringsarbeid og effektiv avvikslukking (Inf A1, B1, C1, D1, D2, E1, F1, G1, H1). En av de mindre aktørene fremlegger det slik, og inkluderer i stor grad kjernen i utsagnene til informantene:

Vi har et bedre internkontrollsystem. Vi har en bedre praksis. Vi har mer systematikk og vi har også en praksis for systematisk etablering av nye aspekter hvis de dukker opp, som hms, risiko nytt utstyr osv. Vi har på en måte trent på dette nå med innføringen av standarden. I tillegg har firmaet nå en person som skal overvåke og være en pådriver i forbedringsarbeidet.. For det er klart at er det et avvik som kommer, og det viser seg at det var prosedyren som manglet, eller prosedyren er feil så må vi gjøre noe med det. Da er det min jobb å se til at det blir gjort noe med det. Det blir på en måte satt av ressurser til slikt arbeid som det kanskje ikke ble tidligere. Til å ivareta den systematiske biten av sikkerhetssystemene. Man skal ikke ta vekk ansvaret fra driftslederne, men man skal være den som påser at det faktisk blir gjort noe med avvik som rapporteres (Inf F1).

Revisorenes formening om kompetansen til oppdretterne for å regulere egen sikkerhet er at det har skjedd en markant utvikling de seneste årene (Inf I1, J1, K1). Det fremgår at det er den teoretiske kompetansen som har utviklet seg mest i følge en av de eksterne revisorene:

De aller fleste som jobber i oppdrettsnæringen er jo håndverkere med fagbrev eller grunnkurs i akvakultur (...) Driftslederne er ofte en av eierne selv, så de har absolutt den praktiske kompetansen rundt akvakultur, de vet hva de driver med (...) men når det gjelder dokumentstyringen og dokumentkontrollen og å følge alle kravene i IK-HMS-forskriften, så sliter de. De har en veldig praktisk kompetanse, men det er mangel på den teoretiske kompetansen. Jeg tror det er få som prioriterer å kartlegge farer, eller fastsette mål for sikkerhetsarbeidet i det daglige arbeidet. Hvis de ikke må gjøre dette gjennom en sertifiseringsordning (Inf I1).

Hvorvidt kompetansen til oppdretterne har blitt bedre de senere årene er også vanskelig å svare på for informanten, da de ikke fører noen statistikk over hvem som er sertifiserte etter hvilken sertifisering og hvem som ikke er sertifiserte (Inf L1). I tillegg varierer praksisen fra virksomhet til virksomhet:

Det er vanskelig å si noe om fordi det er så stor variasjon mellom virksomhetene. Noen har god kontroll på det. Mitt inntrykk er at næringen ønsker å være god. De ønsker å ha en sikker arbeidsplass. Men jeg vet ikke om det er kravet om selvregulering, at det er det som er årsaken eller ikke. Jeg tør ikke å omtale meg om det (...) vi har jo den ulykkesstatistikken vi har (Inf L1).

De eksterne revisorene argumenterer for at de aspektene hos oppdrettsaktørene som har blitt mest påvirket av sertifiseringene er: ”Dette med risikovurderinger! Det å plutselig skulle sette seg ned som oppdretter, som bare er vant til daglig praksis og gjøremål, og plutselig skulle sette seg ned med en risiko? Hva er en risiko?” (Inf I1); “Jeg vil kanskje fremheve dette med øket fokus i mye større grad på HMS og det å dokumentere ting gjennom prosedyrer og slikt” (Inf J1); Jeg vil si risikovurderinger, systematisk HMS og kvalitetssystem gjennom GGAP. Som også er litt mer utviklet rundt sikkerhetsaspektene etter min mening” (Inf K1). Informant I1 legger også til hvordan ASC og GGAP har krevet at oppdrettsaktørene setter av tid til sikkerhetsarbeid og risikovurderinger som informanten mener de ikke ville brukt tid på hvis ikke sertifiseringene krevet det: ”de hadde nok vært mer opptatt av arbeidspraksis, for det er det som fører frem til at fisken blir slakteklar” (Inf I1).

For informanten fra Arbeidstilsynet er det igjen vanskelig å uttale seg om hva sertifiseringene kan ha bidratt til, da de ikke har noen statistikk over sertifiserte aktører. Men på spørsmål om vedkommende har sett noen forbedring rundt sikkerhetsarbeidet i næringen, gjennom praksis eller gjennom dokumentstyring fremkommer det at det muligens er en kombinasjon, men at det er vanskelig å komme med bastante svar: ”Noen er blitt gode, mens andre står på stedet hvil (...) Teknologisk har jo næringen helt klart løftet seg, og da skulle jo sikkerheten ha blitt bedre. Men like fullt har vi jo en ikke så pen ulykkesstatistikk” (Inf L1).

For å oppsummere første del av empirikapittelet har vi sett at informantene mener det er en betydelig grad av sammenfall mellom IK-HMS-reguleringen og sertifiseringene. Videre fremkom det at mesteparten av oppdrettsnæringen er veldig detaljregulert bortsett fra

sikkerhetsstyringen. Informantene fra oppdretterne mener både kompetansen og praksisen for å drive selvregulert sikkerhetsstyring har blitt bedre etter de begynte med sertifiseringene, noe eksterne revisorer bekrefter. Informanten fra Arbeidstilsynet manglet oversikt, og kunne derfor ikke uttale seg, på bakgrunn av store forskjeller mellom oppdrettsaktørene.

4.2 Forskningsspørsmål 2 - Krav

Forskingsspørsmål to omhandler kravene i sertifiseringene og kravene i IK-HMS og lyder: *hvordan har kravene i frivillige miljøsertifiseringer påvirket bedriftenes arbeid med IK-HMS?* Kravene i IK-HMS legger føringer for hvordan bedrifter skal gå frem for å opprette et sikkerhetsstyringssystem (Internkontrollforskriften, 1997). Rasjonale bak IK-HMS-forskriften er en forbedringstankegang basert på Deming (1986) fire faser; planlegg, utfør, korrigere og kontroller. For å undersøke forskningsspørsmål to har jeg analysert HMS-kravene i GGAP og ASC-standardene i lys av IK-HMS-forskriften for å sjekke om det er synergi mellom dem. I tillegg har jeg brukt fasene i Demings forbedringssirkel for å undersøke hvilken påvirkning standardene har hatt for oppdretterne i de ulike fasene.

4.2.1 Grad av samsvar mellom IK-HMS og sertifiseringene

Kravene i miljøsertifiseringene som omhandler HMS er å finne i kapittel 4 i GGAP-standard og kapittel/prinsipp 6 i ASC-standard (GGAP standarden v. 5.1, 2018; ASC Salmon Standard v. 1.1, 2017). Gjennom dokumentgransking av GGAP-standard og ASC-standard er det kartlagt en oversikt over hvilke krav i standardene som sammenfaller med de gitt i IK-HMS-forskriften. Disse er gjengitt i tabellen under:

Tabell 2 krav i IK-HMS, GGAP og ASC

Krav IK-HMS ²	GGAP-standard ³	ASC-standard ⁴
Påseplikt 1 sørge for at de lover og forskrifter i helse-, miljø- og sikkerhetslovgivningen som gjelder for virksomheten er tilgjengelig, og ha oversikt over de krav som er av særlig viktighet for virksomheten	AQ 1.1.2 Kan anleggets ledelse forklare hvordan de oppfyller sine juridiske forpliktelser med hensyn til mattrygghet, dyrevelferd og HMS?	1.1.3 Presence of documents demonstrating compliance with all relevant national and local labor laws and regulations

² (Arbeids- og sosialdepartementet, 1997)

³ (Global Good Agriculture Practices, 2018)

⁴ (Aquaculture Stewardship Council, 2017)

<p>Påseplikt 2 sørge for at arbeidstakerne har tilstrekkelig kunnskaper og ferdigheter i det systematiske helse-, miljø- og sikkerhetsarbeidet, herunder informasjon om endringer</p>	<p>AQ 4.1.1 Har alle arbeiderne fått nødvendig opplæring i helse og sikkerhet som dekker deres arbeidsoppgaver og ansvarsområde?</p>	<p>6.5.1 Percentage of workers trained in health and safety practices, proedures and policies on a yearly basis</p>
<p>Påseplikt 3 sørge for at arbeidstakerne medvirker slik at samlet kunnskap og erfaring utnyttes</p>	<p>AF 4.5.2 Blir det gjennomført regelmessig toveis kommunikasjon mellom ledelsen og arbeiderne om HMS-spørsmål? Finnes det eksempler på tiltak gjennomført etter slik kommunikasjon?</p>	<p>6.11.1 Evidence that the company regularly performs training of staff in fish husbandry, general farm and fish escape management and health and safety procedures</p>
<p>Dokumentasjonsplikt 4 fastsette mål for helse, miljø og sikkerhet</p>	<p>Ingen samsvar</p>	<p>Ingen samsvar</p>
<p>Dokumentasjonsplikt 5 ha oversikt over virksomhetens organisasjon, herunder hvordan ansvar, oppgaver og myndighet for arbeidet med helse, miljø og sikkerhet er fordelt</p>	<p>AQ 1.2.3 Har oppdrettsanlegget et organisasjonskart med oversikt over de ansatte og deres ansvarsområder? AF 4.5.1 Er en person i ledelsen tydelig kjent/identifiserbar som ansvarlig for arbeidernes helse, sikkerhet og velferd?</p>	<p>Ingen samsvar</p>
<p>Dokumentasjonsplikt 6 kartlegge farer og problemer og på denne bakgrunn vurdere risiko, samt utarbeide tilhørende planer og tiltak for å redusere risikoforholdene</p>	<p>AF 4.1.1 Har produsenten en skriftlig risikovurdering av farer for arbeidernes helse og sikkerhet? AF 4.1.2 Har anlegget skriftlige helse- og sikkerhetsprosedyrer som tar hensyn til faktorene identifisert i 4.1.1?</p>	<p>6.5.3 Presence of a health and safety risk assessment and evidence of preventive actions taken</p>
<p>Dokumentasjonsplikt 7 iverksette rutiner for å avdekke, rette opp og forebygge overtredelser av krav fastsatt i eller i medhold av helse-, miljø- og sikkerhetslovgivningen</p>	<p>AF 2.2 Er det blitt gjennomført effektiv avvikslukking som følge av avvik oppdaget ved internrevisjon eller interne produsentgruppeinspeksjoner?</p>	<p>6.5.4 Evidence that all health- and safety-related accidents and violations are recorded and corrective actions are taken when necessary</p>
<p>Dokumentasjonsplikt 8 foreta systematisk overvåkning og gjennomgang av internkontrollen for å sikre at den fungerer som forutsatt</p>	<p>AF 2.2 Gjennomfører produsenten minst én internrevisjon per år etter gjeldende sjekklister for GlobalGAP-standarden?</p>	<p>6.5.3 Employer makes regular assessments of hazards and risks in the workplace. Risk assessments are reviewed and updated at least annually</p>

Som det fremgår av tabellen over, sammenfaller flesteparten av kravene i GGAP og ASC i stor grad med kravene i IK-HMS. På denne måten blir flere av de mest grunnleggende tilsynskriteriene som benyttes ved Arbeidstilsynets tilsyn også gjort gjeldende ved de eksterne tredjepartstilsynene og oppdretternes interne revisjoner. Kravene i både GGAP og ASC er av samme karakter som de i IK-HMS, slik at det blir opp til hver bedrift å tilpasse seg kravene etter egen vurdering om hva som vil være tilstrekkelig for sin bedrift (IK-HMS; ASC Salmon Standard, v. 1.1; GGAP Standarden v. 5.1).

Samtlige oppdrettsaktører, både store og små aktører, har oppdaget at HMS-kravene i GGAP og ASC (for de som har denne), i mer eller mindre grad sammenfaller med IK-HMS-forskriften (Inf A1, B1, C1, D1, D2, E1, F1, G1, H1). Et sitat som i stor grad oppsummerer informantenes beskrivelser er:

Ja, det vil jeg si. Sånn sett har standardene vært til veldig god hjelp. Det at man har hatt eksterne revisorer som har kommet inn og satt fingeren på ting, både i forhold til IK-forskriften og i forhold til krav i den standarden som kanskje har gått litt ut over det som vi har lagt vekt på sjøl. Samt interne revisjoner som en følge av disse forskjellige standardene. Så det har jo vært veldig god hjelp, vært veldig god dra-hjelp eller sånn pusha på (Inf D2).

Informantene fra sertifiseringsorganene og den eksterne konsulenten har også oppdaget at kravene i stor grad sammenfaller med IK-HMS-forskriften: ”Jeg vil si pluss minus ja” (Inf I1); ”Ja. De er vel kanskje på enkelte områder litt mindre spesifikke i standarden, mens på andre områder er de mer spesifikke vil jeg tro” (Inf J1); ”oppfatningen min er jo det at kravene i GGAP dekker jo rimelig greit hverandre” (Inf K1). Informant I1 kan også fortelle at han tar opp IK-HMS og ser på kravene før revisjon.

Informanten fra Arbeidstilsynet forteller om en økt satsing på HMS i havbruksnæringen på bakgrunn av en høy ulykkesstatistikk de senere år (Inf L1). Informanten fra Arbeidstilsynet forteller videre at de møter på sertifiseringsordningene når de er ute på tilsyn, men at vedkommende ikke har sett sertifiseringene gjennom HMS-briller:

Vi eller vår formening er jo det at GGAP og ASC går mer på mattrygghet og dyrevelferd og mindre på arbeidstakernes rett og slik. Men det må jeg ærlig innrømme, jeg har ikke satt meg inn, for vi fører ikke tilsyn etter disse standardene, så jeg har ikke satt meg nøye nok inn i hva disse standardene omfatter, i særlig stor grad (Inf L1).

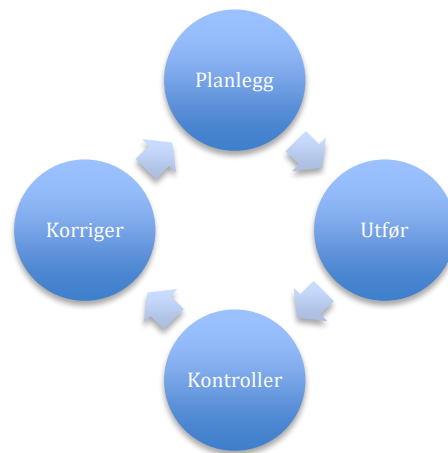
Hvorvidt informanten synes kravene i standardene sammenfaller med IK-HMS har ikke informanten noen formening om på bakgrunn av at vedkommende ikke har satt seg inn i hva standardene krever av oppdretterne. Men informanten tilføyer: ”Men hvis det er slik at kravene i standardene er sammenfallende med kravene i HMS-forskriften så vil jo det være positivt. Det må jeg bare si” (Inf L1).

På spørsmål om hvilke krav som var enklest å forholde seg til, standardene eller IK-HMS-forskriften, svarte samtlige mindre aktører at standardkravene var de enkleste (Inf E1, F1, G1, H1). I tillegg til kravteksten i GGAP og ASC har begge standardene også tilleggskriterium som må oppfylles før hovedkravet kan godkjennes. På denne måten blir kravene mer detaljspesifikke, samtidig som de tillater et visst handlingsrom og interne løsninger (GGAP, ASC). Slike tilleggskriterium falt i smak hos de mindre aktørene: ”Jeg selv ser jo egentlig at det norske regelverket sammenfaller godt med GGAP-standarden. Jeg føler at GGAP-standarden er mer konkret enn det norske lovverket og enklere å forholde seg til” (Inf F1); ”Jeg synes det er mer hjelp i kravene i forhold til hva vi spesifikt må gjøre. Da lærer man fort, og blir bedre på å oppdage nye ting selv (Inf H1).

De store aktørene var mer blandet i sine svar om hvilke krav som var enklest å forholde seg til, men samtlige aktører nevnte at kravene i GGAP og ASC var mer konkrete enn hva myndighetskravene er (Inf A1, B1, C1, D1, D2). Informant C1 forklarer: ”Jeg synes kravene går nærmest som hånd i hanske. Men de går jo litt lengre enn føler jeg. Jeg føler kravene i GGAP og ASC går en god del lengre enn IK-forskriften”.

4.2.2 Deming (1986) fire faser

I den videre delen av forskningsspørsmål to har jeg sett på hvilken påvirkning sertifiseringskravene har hatt på oppdretternes HMS-arbeid i lys av Deming (1986) fire faser:

Figur 3. Kvalitetshjulet utviklet av W. E. Deming (1986).

4.2.3 Fase 1 - Planlegging

I planleggingsfasen er viktige aspekter i IK-HMS-arbeidet å ha en oversikt over det regelverket som gjelder bedriften, at de ansatte får opplæring og kompetanse i HMS-arbeidet og at de har mulighet til å medvirke i HMS-arbeidet. I tillegg må bedriften fastsette mål for HMS-arbeidet og skaffe seg en oversikt over HMS-ansvaret i bedriften (Internkontrollforskriften , 1997).

Flere av informantene mente at å holde seg oppdatert på gjeldende regelverk er en krevende prosess, og det å måtte dokumentere dette overfor sertifiseringsrevisorene har gjort at de har måttet endre rutinene (Inf, A1, C1, E1, H1). En av de mindre informantene nevner hvordan praksisen var tidligere: ”Før var det jo nok at vi hadde de viktigste lovene tilgjengelig i en perm, og kunne vise til det viktigste regelverket som gjelder oss. Men dette ble ikke godtatt, og nå har vi måtte opprette et datasystem som er lenket direkte opp mot lovdata, og som gir oss varsler hvis en lov som påvirker oss endres” (Inf H1).

Når det gjelder oppdrettsaktørens mening om hvordan opplæringen og kompetansen rundt sikkerhetsstyringen i egen organisasjon har utviklet seg etter de ble sertifiserte, svarer samtlige av informantene, både mindre og større aktører, at denne har blitt betraktelig bedre (Inf A1, B1, C1, D1, D2, E1, F1, G1, H1). To av aktørene, en stor og en liten forteller at de også har utdannet seg innen risikovurderinger som følge av sertifiseringene (Inf B1, H1). I tillegg nevner de at det er det systematiske arbeidet med HMS som er blitt mest styrket og informant D1 oppsummerer bra:

Ja, det er klart. Når du fokuserer på ting så øker det jo kompetansen. Og det ser vi jo på anleggsnivå og, at det skjer en utvikling i fra prosedyrer og instruksjoner og revisjoner. Det har gått fra at det er noe de [arbeiderne på merdekanten] ikke ser behov for, til å se at det er nyttig. Det skjer jo en slik holdningsendring at ansatte deltar mer aktivt i HMS-arbeidet. Det har jeg merket godt i tiden etter vi ble sertifiserte. Vi er blitt mer systematiske i det vi gjør.

I tillegg forteller samtlige av de mindre aktørene at dokumentering er blitt mer sentralt i deres arbeid med HMS etter de ble sertifiserte: "Våre systemer har også kommet seg over på papir som følge av sertifisering, slik at vi nå kan dokumentere den praksisen vi nesten alltid har hatt. Dokumentasjonsbiten er vel egentlig det som har vært den store bøygen hele veien" (Inf F1); "Det er mer fokus nå. Årlige ting som skal gjennomføres. Og at vi kan dokumentere det vi gjør, det er veldig viktig overfor GGAP, men også for arbeidstilsynet. Særlig opplæring og medvirkning er viktig å dokumentere" (Inf H1). Når det gjelder de større aktørene, og hvordan deres HMS-arbeid har blitt påvirket av sertifiseringene, svarer informantene at det generelle IK-HMS-arbeidet ikke har blitt særlig endret, men at det de gjør blir bedre dokumentert nå, spesielt opplæring og kursing av de ansatte (Inf A1, B1, C1, D1, D2).

De eksterne revisorene sier seg enig med oppdretterne om at kravene kanskje er lettere å forholde seg til enn IK-HMS-kravene og at standardkravene er mer konkrete. Men de legger også til at det ikke er mye som skiller dem, og at det i hovedsak er kompetansen rundt sikkerhetsstyringen internt hos hver enkelt oppdretter som er avgjørende (Inf I1, J1, K1). Informanten fra Arbeidstilsynet legger til at deres oppfølging og veiledning av næringen med tanke på sikkerhetsstyringen ikke har vært helt optimal på grunn av at regelverket ligger etter utviklingen i næringen (Inf L1).

Når det gjelder målsetninger for HMS-arbeidet så etterspør ikke sertifiseringene spesifikt om det, men to av de eksterne revisorene forteller at de undersøker om bedriftene har fastsatt mål (Inf I1, J1). De begrunner det slik: "I IK-HMS-forskriften ser jeg at det er fastsett mål for HMS og at de skal dokumentere dette skriftlig. Og det er noe som vi ser etter hos bedriftene. At de har fastsatt et mål. Og da kan de jo skrive null arbeidsulykker, det er det jo flere som gjør, uten at slike mål er veldig gode" (Inf I1). Selv om målsetninger for HMS-arbeidet ikke er et direkte krav i standardene, kan også informant J1 fortelle at: "indirekte spør standardene om målsetninger, men ordlyden går ikke spesifikt på HMS". Og han forteller videre at: "med

GGAP er det ganske tydelig sagt i listen at der GGAP er strengest så skal det gjelde og hvor lovverket er strengest så skal det gjelde. Uansett vil jo IK ligge som et bakteppe” (Inf J1).

Flere av de mindre aktørene nevner at de nå har fått satt HMS-arbeidet mer i system, og at de nå har klare ansvarlinjer og oversikt over hvem som er ansvarlig for hvilke oppgaver (Inf, E1, F1, H1). To av aktørene legger det frem slik: ”Den stillingen som jeg har, ble jo opprettet nettopp i forbindelse med sertifiseringene. Min oppgave er jo å vedlike holde både HMS-systemet og kvalitetssystemet, slik at vi overholder de kravene som gjelder” Inf E1; Det bedriften gjorde for å få oversikt og ansvarlinjer i HMS-arbeidet var jo å ansette meg” (Inf H1). De fleste større aktørene forteller at de har hatt tydelige ansvarsforhold i HMS-arbeidet fra tidligere (Inf A1, C1, D1, D2). En av de større informantene forteller at: ”Det bedriften gjorde for å sikre en oversikt over både HMS-arbeidet og kvalitetsarbeidet var jo å ansette meg og en kollega” (Inf B1).

Oppsummert ser man at planleggingsfasen er blitt styrket etter oppdretterne begynte med sertifiseringene i følge informantene. Spesielt har kompetansen og opplæringen i HMS-arbeidet bedret seg. De eksterne revisorene bekrefter i stor grad dette, mens informanten fra Arbeidstilsynet ikke kan uttale seg i særlig grad om forbedringer.

4.2.4 Fase 2 - Utfør

I utførelsesfasen er kartlegging og vurdering av de risikoer som omgir bedriften sentralt. I tillegg må bedriftene utarbeide planer og tiltak for å håndtere risikoforholdene (Internkontrollforskriften , 1997)

På spørsmål om oppdrettsaktørene har endret sin arbeidsmetode med HMS etter de ble sertifiserte svarer de mindre aktørene samstemmig ”ja” (Inf E1, F1, G1, H1), og legger vekt på at de er blitt mer systematiske og kartlegger mer i sitt HMS-arbeid:

Ja, det har vi, som jeg sier, det er satt mer i system. Det er helt klart det er satt mer i system. Både med tanke på kartlegginger av risiko og bedre innføring av avvikssystemet er jo bra sentralt hos oss. I tillegg følges prosessene på en helt annen måte, med prosedyrer over hele fjøla. Det er mer fokus på HMS, det er det ikke tvil om. Og det er klart, man løftet opp organisasjonen på et nivå før [sertifiserings]revisjonen, så har man gjort et veldig stykke arbeid. Det neste blir da å vedlikeholde det (Inf E1).

Hos de større aktørene var det mindre endringer i praksisen ved innføring av sertifiseringene. Men det fremkommer at det var enkelte krav i standarden som gikk utover den HMS-praksisen de hadde i forkant av sertifiseringen: ”vi måtte opprette et par nye fokusområder på barnearbeid og sosialdumping og disse tingene” (Inf C1); ”Det ble en del på kjemikalier i forhold til GGAP, og i forhold til ASC så ble det unge arbeidere og sånne ting” (Inf B1).

Videre sier flere av oppdrettsaktørene at de fint kombinerer vernerunder for IK-HMS og internrevisjoner av GGAP og ASC (Inf C1, D2, E1, G1, H1). En av de mindre informantene forklarer: ”vi har tilpasset mer arbeidsmetoden mot standardene slik at vi tar vernerunder og internrevisjoner samtidig. Da får vi kartlagt mer” (Inf G1). En av revisorene har tidligere hatt internkontrollen for et oppdrettsselskap og kan fortelle: ”Jeg har jo hatt internkontrollen for et selskap i mer en fem år, og da har vi kombinert revisjonene med IK-AKVA og IK-HMS og tatt med vernerunde samtidig med GGAP-sjekklisten. Vi har alltid begynt med vernerunde. Da er det representanter fra organisasjonen og de ansatte med på denne” (Inf K1). Som nevnt under planleggingsfasen hadde også to av informantene utdannet seg innen risikovurdering på bakgrunn av kravene i sertifiseringene (Inf B1, H1). Når det gjelder hvilke tiltak som har fremkommet etter risikokartlegginger og vernerunder nevner flere informanter kursing, sertifikater og forbedrede sikringsradioer som noen av hovedtiltakene (Inf A1, C1, D1, E1, F1, H1) Tre av informantene legger også til at de nå følger opp risikovurderingene bedre enn tidligere, da risikovurderingene hovedsakelig ble laget for å oppfylle myndighetskravene (Inf D1, E1, H1).

De eksterne revisorene er mer blandet når det gjelder hvilken ny arbeidspraksis sertifiseringene har brakt med seg innenfor HMS-arbeidet til oppdrettsaktørene: ”Innen for HMS synes jeg ikke vi ser så veldig mye av det [ny arbeidspraksis]. Men vi ser at det slurves veldig med dette med hjelmbruk for eksempel – det ser vi jo fysisk” (Inf I1). Samme informant legger også til at: ”Det er veldig sjelden vi setter oss godt nok inn i den delen av revisjonen [ser på HMS-arbeidet i praksis]. Det skal jeg ærlig innrømme” (Inf I1). På den andre siden sier både informant J1 og K1 at de har sett en endring i HMS-arbeidet hos aktørene, særlig på dette med dokumentert opplæring, og risikovurderinger i praksis gjennom sikker jobbanalyse før de går i gang med enkelte farefulle operasjoner (Inf J1, K1).

Som vi har sett har kartleggingsarbeidet til oppdretterne blitt grundigere i følge informantene, og de har begynt å samkjøre interne revisjoner for sertifiseringene og vernerunder for HMS. De eksterne revisorene var mer blandet i sine uttalelser om hvilken ny kartleggingspraksis sertifiseringene hadde bidratt med, men de nevnte også at flere aspekter var blitt bedre. Informanten fra Arbeidstilsynet ønsket ikke å konkludere hvorvidt det var blitt bedre, både bakgrunn av store forskjeller innad i næringen og manglende oversikt over hvem som er sertifiserte.

4.2.5 Fase 3 – Kontroller

I kontrollerfasen må bedriftene opprette systemer for å avdekke, rette opp og forebygge overtredelser i HMS-lovgivningen (Internkontrollforskriften , 1997). Her vil avvikssystemer ha en sentral rolle for å hjelpe bedriftene med å kontrollere systemene (Kennedy & Kirwan, 1998).

Når det gjelder aktørenes innsats for å kontinuerlig forbedre sikkerhetsstyringsarbeidet forteller flere av informantene at avvikssystemet blir mer prioritert (A1, B1, E1, G1, H1). To av informantene fra de mindre aktørene nevner at avvikssystemet er blitt mer sentral for hvordan bedriften kan forbedre sitt sikkerhetsarbeid: ”Det er blitt viktigere for oss å få avvikssystemene opp å gå, slik at vi kan forbedre systemene” (Inf E1); vi har innført et nytt avvikssystem som skal gjøre det enklere for de på sjøen å rapportere. Det går også automatisk svar tilbake til de på sjøen om hvordan prosessen for å rette opp avviket forløper” (Inf G1).

To av informantene fra de større aktørene kan fortelle at de som arbeider på sjøen er blitt flinkere til å rapportere feil og forbedringspotensialer i systemene: ”De på merdekanten har fått en bedre forståelse for hva et avvik er. Før så var jo alt avvik, til og med været” (Inf A1); ”de på sjøen har blitt flinkere til å registrere avvik, og jeg vil si at vi i administrasjonen har blitt flinkere på å følge disse opp og gi tilbakemeldinger” (Inf, D1).

To av revisorene nevner også at avvikshåndteringen er blitt bedre hos enkelte av oppdretterne. Revisorene forteller at de gjennomgår avvikssystemet når de er på revisjoner fordi avvikshåndteringen er sentral for å se hvordan aktørene jobber og forbedrer systemet, og hvordan de avdekker feil og mangler (Inf I1, J1).

Her ser vi at rutinene for å avdekke feil og mangler ved systemene er blitt løftet hos flere av informantene gjennom et bedre fokus på avvikssystemet. To av revisorene har sett en forbedret avvikshåndtering hos enkelte oppdrettsaktører.

4.2.6 Fase 4 - Korriger

I korrigerfasen skal bedriftene systematisk gjennomgå IK-HMS for å sikre at den fungerer hensiktsmessig (Internkontrollforskriften, 1997). I denne fasen bør bedriftene undersøke om prosedyreverket faktisk gjenspeiler arbeidspraksisen, og om det har forekommet endringer i praksis eller ny teknologi (Kelly, 1998).

Hvorvidt informantene mener bedriftene har blitt mer systematiske i sitt arbeid for å overvåke og forbedre sikkerhetssystemet, bekrefter samtlige aktører dette (Inf A1, B1, C1, D1, D2, E1, F1, G1, H1). De mindre aktørene forteller at sikkerhetsstyringen er blitt satt i system etter de ble sertifiserte, og at de nå får flere ressurser for å vedlikeholde systemet (Inf E1, F1, G1, H1). Hvordan overvåkingen skjer i praksis oppsummerer informant H1 bra: ”Vi prøver jo å gjennomgå prosedyreverket og våre rutiner årlig, i hvert fall mesteparten av dem. Og så tar vi i administrasjonen i lag med lokalitetslederne et møte årlig hvor vi ser på ny teknologi eller båter som vi har fått eller skal kjøpe inn for å vurdere mulige nye risiko” (Inf H1).

De større aktørene forteller at det var en ganske bra systematikk i overvåkingen sikkerhetsstyringssystemet også før sertifiseringene, men samtlige mener at det er blitt mer systematisk etter sertifiseringene (A1, B1, C1, D1, D2). Videre hevder en aktør at de nå, på bakgrunn av krav i GGAP, har begynt å gjennomføre flere systematiske internkontroller, som de ikke hadde tidligere:

Vi har jo denne runden på alle anleggene med intern inspeksjon eller revisjon. Og da får man jo litt nye folk til å se på anleggene og kontrollerer opp mot HMS og det. Det å få litt nye øyne på ting det hjelper jo alltid. De avdekker kanskje andre typer ting enn dem som drar rundt på vernerundene. Vi som er på kvalitet vi drar jo rundene nå på interninspeksjoner. Vi hadde jo aldri dratt rundt på slike runder og kontrollert spesifikt på HMS-krav hvis ikke vi hadde hatt det pålegget gjennom standardene vi er sertifisert igjennom (Inf D1).

De eksterne revisorene mener også at det har blitt en bedre systematikk i sikkerhetsarbeidet til oppdrettsnæringen (Inf I1, J1, K1). To av de eksterne revisorene nevner også at det er de

mindre aktørene som har hatt størst kompetanseheving som resultat av sertifiseringene, og at de nå begynner å få systemene på plass (Inf J1, K1). Informanten fra Arbeidstilsynet ønsket ikke å spekulere om det var blitt en bedre systematikk generelt, på bakgrunn av store forskjeller innad i næringen (Inf L1).

Oppsummert har den systematiske overvåkingen av IK-HMS-systemet til aktørene blitt bedre som følge av sertifiseringene, særlig hos de mindre aktørene. Den årlige gjennomgangen av systemet er blitt mer systematisk, noe de eksterne revisorene også har sett på sine revisjoner. Informanten fra Arbeidstilsynet kunne heller ikke her verken bekrefte eller avkrefte om det var blitt en bedre systematikk i arbeidet til oppdrettene på bakgrunn av manglende oversikt over sertifiserte og usertifiserte bedrifter og store forskjeller innad i næringen.

4.3 Forskningsspørsmål 3 - Tilsyn

Forskingsspørsmål tre omhandler tilsynsaktiviteten mot oppdretternes IK-HMS og lyder: *I hvilken grad har økt tilsynsaktivitet, som produkt av sertifiseringene, påvirket bedriftenes fokus på internkontroll for HMS?* Tilsyn er den utøvende delen av reguleringen og har som formål å kontrollere om bedriftene etterlever krav fastsatt av myndigheter eller andre standarder (Fimreite et al, 2014; Mallen & Collins, 2003). Tilsynshyppighet spiller en sentral rolle for hvor effektive tilsynene kan være. Ved lav hyppighet vil ikke tilsynene kunne avdekke annet enn de mest fremtredende problemene (O'Rourke, 2003; Boiral, 2003). Videre vil typer tilsyn, kompetansen tilsynspersonene innehar, formen tilsynene blir gjennomført på og kriteriene det blir ført tilsyn etter være av betydning for effektiviteten av tilsynene (Kongsvik, 2013; Batalden & Syndes, 2015; Blewett & O'Keeffe, 2011).

4.3.1 Tilsynshyppighet

Når det gjelder mine informanter fra oppdrettsnæringen så er samtlige enig at den økte tilsynsaktiviteten har hatt en positiv effekt på deres HMS-arbeid. Spesielt gjelder dette kontinuiteten i arbeidet, både administrativt, men også til dels hos de på ”merdekanten” (Inf, A1, B1, C1, D1, D2, E1, F1, G1, H1). Flere av informantene fra de mindre oppdrettsaktørene nevner også at de nå går mer grundig til verks på egne internrevisjoner for å slippe å få avvik fra eksterne myndigheter siden det ofte kreves mye dokumentasjon for å lukke avvikene (Inf E1, G1, H1). Et sitat som oppsummerer flertallet av informantenes meninger er:

Selvsagt gjør det at vi må opprettholde et større fokus. Det nytter ikke å bare ha systemene liggende i permer for å ta de ut en gang pr tredje år lenger. Når det gjelder spesifikt HMS så har vi jo ikke hatt så mange tilsyn som har tatt for seg dette før sertifiseringene kom på banen. Det er kjekt å bli testet hyppigere om systemet fungerer” (Inf A1).

Det fremkommer også hvilke tilsynsmyndigheter som flere aktører mener er hyppigst på revisjon, og det er Mattilsynet, Fiskeridirektoratet og sertifiseringsorganene (Inf, D1, D2, E1, F1). Flere av disse nevner at arbeidstilsynet er veldig sjelden på besøk, eller at informantene ikke har vært med på at Arbeidstilsynet har vært der (Inf A1, D1, D2, E1, G1, H1). En av de mindre informantene legger til at på bakgrunn av få tilsyn på IK-HMS så har den vært lite prioritert, men at nå etter å ha begynt med GGAP har måttet gjennomføre et skippertak for å få systemet opp å gå (Inf H1).

De eksterne revisorene mener at tilsynshyppigheten har en positiv effekt på hvordan oppdretterne arbeider med sitt HMS-system: ”Ja, jeg tror nok vi er med å pusher de” (Inf J1). På den andre siden legger de til at forbedringene ikke utelukkende skyldes hyppige tilsyn, det skyldes og at aktørene blir bedre kjent med standardene (Inf I1, J1, K1). På spørsmål om de eksterne revisorene ser forbedringer hos aktørene for hver gang de er på tilsyn svarer samtlige at det ikke er noen tvil om at oppdretterne arbeider mer kontinuerlig med systemene sine og at tilsynsaktiviteten har forbedret deres HMS-arbeid (Inf I1, J1, K1). En av revisorene legger det frem slik:

Ja. Det er det ikke tvil om! Det er ikke tvil om at standarden på driften ute på anleggene øker betydelig over en treårsperiode typisk. Når de har hatt et par revisjoner så forstår de ting litt bedre. Og da ser de at de er nødt å ha en del ting ryddig og i orden. Jeg er ikke i tvil om at en GGAP-sertifisering gir mye bedre drift i løpet av noen år. Mye bedre system. Er aktørene litt observante og setter dette inn i en sammenheng så vil de og kutte kostnader med standardene (Inf K1).

Informanten fra Arbeidstilsynet stiller seg også positiv til denne økte tilsynshyppigheten i oppdrettsnæringen, og mener den gjør bedriftene mer vant til tilsynssituasjoner: ”For vår del er det jo positivt at virksomhetene er vant til å bli stilt krav til. At de er nødt å dokumentere sin praksis. Dette har jeg merket at vi har hørt på våre tilsyn at ”okei, dere er og en del av tilsynsmyndighetene” (Inf L1). Informanten fra Arbeidstilsynet forteller også: ” (...) Vi har jo

de ressursene vi har, og dermed blir ikke tilsynsaktiviteten like høy som vi kanskje skulle ønske (...) (Inf L1). Men det kan slå litt negativt ut med denne økte tilsynsaktiviteten i form av at oppdrettsaktørene mener de ikke får gjort noe annet enn papirarbeid: ”Det som ikke akkurat er negativt, men kanskje mindre heldig, er jo det at aktørene føler at de bruker veldig mye tid til papirarbeid. Det hører vi og. ”Her kommer dere også på tilsyn og kontrollerer oss”. Noen aktører føler jo nesten at tilsynene står i kø” (Inf L1). En slik holdning kom til uttrykk hos en av de mindre aktørene, men dog sagt i en spøkefull tone: ”Det er jo nesten ikke tid til noe annet, jeg føler det blir mindre tid til det vi egentlig skal holde på med, nemlig å passe på fisken” (Inf F1).

GGAP-standarden krever at de eksterne sertifiseringsselskapene må dra på uannonserte tilsyn til oppdretterne en gang årlig for å undersøke om den praksisen de viser på hovedrevisjonen faktisk er hvordan bedriftene driver til daglig (GGAP standarden v. 5.1 , 2018). Her forteller to av de eksterne revisorene at: ”i vårt system så er et uannonsert tilsyn at vi melder i fra 48 timer før vi ankommer anlegget. Og det er jo ikke spesielt uannonsert egentlig (...) Men vi ser egentlig ikke så store forskjeller” (Inf I1); ”Det går som regel greit. Jeg tror ikke det er sånn kjempestor forskjell på standarden på anlegget fra når vi er der og når vi ikke er der” (Inf J1). Arbeidstilsynet har ikke som praksis å dra ut på uannonserte tilsyn, men skiller mellom planlagte tilsyn og tilsyn basert på hendelser eller ulykker (Inf L1).

4.3.2 Kompetanse ved tilsyn

Når det gjelder hvilken kompetanse de eksterne tilsynspersonene må inneha før de kan gjennomføre tilsyn hos oppdrettsaktørene stiller både Arbeidstilsynet og de eksterne tilsynsorganisasjonene krav til intern opplæring spesifikt mot oppdrettsnæringen (I1, J1, K1, L1). Det fremkommer også at standardene setter veldig strenge krav til hvem som kan være revisorer på vegne av dem:

”Det første året mitt var i hovedsak kompetanseheving og kursing. For du kan komme med all verdens utdannelse, men allikevel så må man jo lære seg standarden. Man må lære seg revisjonsteknikker. Så av tre år, har jeg jobbet med ASC og GGAP i to av disse” (Inf, I1);
”Kravet er høgskoleutdanning. Også må du ha ganske lang fartstid i næringen for å komme inn. Så erfaringen er ganske høy blant revisorer generelt. I tillegg til dette, har jeg vel aldri opplevd at en jobb har stilt strengere krav til å dokumentere den erfaringen jeg har hatt (Inf J1).

I tillegg stiller både ASC og GGAP krav til at revisorene må gjennomføre flere revisjoner hvor de blir skygget av en erfaren revisor, såkalte skyggerevisjoner, for å kvalitetssikre at ny revisor ser etter de riktige kriteriene og vurderer dokumentasjonen etter kravene (Inf I1, J1, K1). Arbeidstilsynet stiller også krav til en formell utdanning, og videre intern opplæring og skolering innen lovverket. Samt bedriftsbesøk til oppdretterne i lag med en erfaren kollega før en nyansatt kan dra ut på egenhånd (Inf L1). Kravene i standardene er utformet på en slik måte at tilsynspersonene må benytte egen erfaring og kompetanse for å vurdere hvorvidt oppdretterne oppfyller kravene eller ikke. Men standardene har også tilleggskriterier for hvert kravpunkt, som skal gjøre det enklere for revisorene å bedømme oppnåelse (ASC Salmon Standard, v. 1.1, 2017; GGAP Standarden v. 5.1, 2018). Både de eksterne revisorene og Arbeidstilsynet forteller om viktigheten av å synkronisere tilsynene og tilsynspersonene mellom og innad i regionene, slik at de stiller samme krav til hva som kreves av oppdretterne på landsbasis (Inf I1, J1, K1, L1). Flere av oppdrettsaktørene nevner at de blir forskjellsbehandlet av myndighetene, men ingen trekker frem sertifiseringene eller Arbeidstilsynet i sine beskrivelser (Inf A1, D1, F1, G1). Dette på bakgrunn av at de har sjelden kontakt med Arbeidstilsynet og flere forteller om gode forhold til sertifiseringene (Ibid).

Det fremgår av GGAP-standardene at denne setter krav til kompetanse for intern revisor, og dermed må en av de ansatte eller daglig leder opplæres og kurses i GGAP-standardene (GGAP standarden v. 5.1 , 2018). Dette gjøres for å sikre at de personene som gjennomfører de interne revisjonene har en kompetanse som skal sikre kvaliteten på revisjonene. For å bli GGAP-inspektør i egen bedrift kreves bachelor i relevant fagområde; eller videregående utdanning innen relevant fagområde, samt 2 års erfaring innen relevant fagområde; eller annen videregående utdanning, med 3 års erfaring fra sektoren og har deltatt i videreutdanning innen næringen (GGAP standarden v. 5.1 , 2018). For å bli GGAP-revisor kreves bachelor i relevant fagområde; eller videregående opplæring innen relevant fagområde samt 2 års relevant erfaring innen relevant fagområde; eller annen videregående utdanning og 2 års erfaring med kvalitetssystemer og 3 års erfaring fra sektoren (GGAP standarden v. 5.1 , 2018)

4.3.3 Tilsynsform

Måten de forskjellige aktørene gjennomfører sine tilsyn på så fremkommer det fra både Arbeidstilsynet og de eksterne revisorene at de gjennomfører både strukturelle og operasjonelle tilsyn. Men at det av naturlige årsaker blir mest vekt på det strukturelle (Inf I1, J1, K1, L1). Flere av revisorene forteller at hvordan tilsynskriteriene etterleves i praksis er vel så viktig som de systemene oppdrettsaktørene har (Inf I1, J1, K1). På grunn av tidspress er det ofte dokumentstyringen som blir prioritert høyest:

”Dessverre er det sånn at for å kunne skrive avvik, eller for å kunne oppfylle kravene i standarden, så må vi kunne dokumentere ovenfor våre oppdragsgivere at oppdretterne oppfyller kravene. Dette må dokumenteres og da holder ikke mine egne meninger om hvordan praksisen er. Det blir ikke godtatt” (Inf I1).

To av de eksterne revisorene legger til at de har fire timer til rådighet for å føre tilsyn med et oppdrettsanlegg (Inf I1, J1). Informanten fra Arbeidstilsynet forteller at det kommer an på situasjonen hos bedriften de er på tilsyn hos, hvor lang tid de bruker (Inf L1).

Informantene fra de større oppdrettsaktørene forteller at måten tilsynene blir gjennomført fra både sertifiseringene og Arbeidstilsynet stort sett er det samme (Inf A1, B1, C1, D1, D2). Men to av informantene legger også til at Arbeidstilsynet og ASC-revisorene tar arbeiderne til side og intervjuer dem personlig. Dermed er de nødt til å påse at arbeiderne faktisk har kunnskaper og ferdigheter i de oppgavene de er satt til å gjøre (Inf A1, C1).

Når det gjelder internrevisjonene forteller samtlige oppdrettsinformanter at de både bruker strukturelle og operasjonelle tilsynsmetoder (Inf A1, B1, C1, D1, D2, E1, F1, G1, H1). De mindre oppdrettsaktørene forteller at dette kravet har bidratt til at de er blitt mer systematiske i sitt arbeid og at de som er i administrasjonen får et nærmere innblikk i situasjonen ute på havet (Inf E1, F1, G1, H1). En av de mindre aktørene forteller at de nå drar ut årlig og sjekker hvordan status er ute på anleggene, og gir de avvik hvis de oppdager at de på sjøen ikke følger de interne prosedyrene eller kravene i standarden: ”Vi har jo løftet oss opp og etablert masse prosedyrer og rutiner, og det er klart at vi har større fokus på å følge disse prosedyrene, det er helt klart. Det skrives avvik hvis folk ikke følger prosedyrene” (Inf E1). En av de større aktørene forteller også at: ”vi som har ansvaret for sertifiseringene ville jo aldri dratt ut på alle anleggene årlig og revidert etter HMS-krav hvis ikke standardene påla oss dette” (Inf D1).

Om oppdretternes innsats på sine interne revisjoner kan de eksterne revisorene fortelle at kvaliteten på disse varierer veldig (Inf I1, J1, K1). Det stilles krav til kompetanse for personen som skal gjennomføre disse internrevisjonene, og den kompetansen er det sjelden oppdretterne, særlig de mindre klarer å oppfylle (Inf I1). To av revisorene forteller at hvis internrevisjonene blir gjennomført av personer med utdanning innenfor kvalitet eller HMS, så vises dette godt i rapportene (Inf I1, K1).

4.3.4 Tilsynskriterier og avvik

Utformingen av tilsynskriterier er viktig både for bedriftenes mulighet til å etterleve kravene og tilsynspersonenes mulighet til å objektivt vurdere om kriteriene er oppfylte (Tackett, et al, 2004). Hvis kriteriene er utformet slik at det blir opp til hver enkelt tilsynsperson å vurdere hvorvidt bedriften oppfyller kravene kan det svekke bedriftenes tillit til tilsynsordningene (Robson, et al, 2012). Når det gjelder hvilke tilsynskriteier de eksterne revisorene ser etter hos oppdretterne, ble disse diskutert under forskningsspørsmål 2. Der viste det seg at kravene i GGAP og ASC er mer konkrete enn de i IK-HMS basert på at GGAP og ASC har tilleggskriterier som må oppfylles (Internkontrollforskrifte, 1997; GGAP Standarden v. 5.1, 2018; ASC Salmon Standard, v. 1.1, 2017). Både de eksterne revisorene og arbeidstilsynet stiller krav til at de som fører tilsyn jevnlig må kalibrere sin forståelse av tilsynskriteriene med andre tilsynspersoner innad i samme selskap (Inf I1, J1, L1). Dette gjøres for å forsikre at de tolker tilsynskriteriene likt (Ibid). Informanten fra Arbeidstilsynet forteller at de har egne sjekklister som de bruker som hjelp under sine tilsyn, men at det er opp til hver tilsynsperson å bedømme om arbeidet som er gjort i bedriften tilfredsstillende (Inf L1). To av de eksterne revisorene forteller at det ikke nytter for dem å skrive at ”alt er i henhold”, det blir ikke godtatt av de organene som skal kvalitetssikre deres revisjonsrapporter. De må kunne dokumentere samsvar (Inf I1, J1). Både Arbeidstilsynet, GGAP og ASC-revisorer benytter i stor grad de samme sanksjonsformene ved avvik (Arbeidstilsynet, 2018; GGAP Standarden, v. 5.1, 2018; ASC Salmon Standard, v. 1.1, 2017). I første omgang er det dialog og veiledning med bedriften som benyttes på bakgrunn av mindre avvik som enkelt kan utbedres. Det neste steget i sanksjonshierarkiet er skriftlige pålegg, som fremkommer når tilsynspersonen oppdager krav som ikke er oppfylt (Ramberghaug, 2014; Andersen & Solem, 2015; ASC Salmon Standard, v. 1.1, 2017; GGAP Standarden v. 5.1, 2018).

4.3.5 Underleverandørrevisjoner

I tillegg til en økt ekstern tilsynsaktivitet har GGAP-standarden krav til at oppdretterne må gjennomføre egne revisjoner hos sine viktigste underleverandører som kan komme i kontakt med fisken. Formålet med underleverandørrevisjoner er at oppdretterne skal kvalitetssikre at innkjøpte tjenester fra underleverandører og påse at de oppfyller krav i henhold til norsk lov og utvalgte punkter fra GGAP-standarden som oppdretteren mener bør gjelde for leverandøren (GGAP standarden v. 5.1 , 2018).

De fleste av oppdrettsinformantene, både større og mindre, kan fortelle at de bruker tilnærmet samme fremgangsmåte ved sine tilsyn av de mest kritiske underleverandørene, og at det er dokumentgransking som er i høysetet. En av de mindre aktørene forteller at: ” hos to av underleverandørene har jeg vært om bord i båtene deres for å sjekke om det de sier stemmer med praksisen” (Inf H1). Forskjellen fra tidligere år, hvor det var nok å motta en egenerklæring fra leverandørene, er at oppdretterne nå fysisk må ut til leverandørene å revidere (GGAP standarden v. 5.1 , 2018). Et sitat fra en mindre aktør oppsummerer i stor grad utsagnene til informantene om hva de ser etter på revisjonene:

Det går jo på arbeidsforhold. At deres ansatte har et ryddig arbeidsforhold i forhold til arbeidskontrakter og slike ting. Og sikkerheten til de ansatte, at de har, for eksempel dykkerne som vi får på besøk, at de har legeattesten og sertifikatene sine i orden. At de har sikkerhetsutstyr om bord i båtene. Det er jo dykkerfirmaer som ikke hadde hjertestartere med seg. Som vi nå har pålagt de å ha med seg. Det har jo de ansatte i det dykkerselskapet takket oss for i ettertid, det var noe de ansatte satt veldig pris på (Inf E1).

Kun en av oppdretterne forteller at de har ekskludert en underleverandør basert på resultatene av en slik underleverandørrevisjon: ”Vi har gått vekk i fra et dykkerselskap. De manglet mye av grunnleggende dokumentasjon, og når jeg gav avvik til de med en lukkefrist, så overholdt de ikke denne” (Inf H1). Det var en mindre aktør og en stor som ikke hadde gjennomført slike revisjoner enda, men de resterende kunne fortelle at de ikke hadde ekskludert aktører, men gitt de avvik som de måtte forbedre, hvis de ønsket å beholde kontrakten med selskapet (Inf A1, B1, D1, D2, E1, F1, H1).

Når det gjelder oppdretternes innsats på underleverandørrevisjonene er revisorene også her enig at kvaliteten varierer (Inf I1, J1, K1). Mye avhenger av hvilken kompetanse personen

som gjennomfører revisjonen har: ”Er det for eksempel en som er utdannet innen kvalitet eller HMS, så ser vi jo dette igjen på rapportene” (Inf K1). En av de eksterne revisorene understreker viktigheten av disse underleverandørrevisjonene for oppdretternes egen del: ”Et dykkerfirma vil være en typisk underleverandør. Hva hvis det skjer en ulykke ute på anlegget som du er driftsleder for, med en dykker. Hvem er det da som vil få en del spørsmål fra myndighetene da? Jo det er nettopp driftslederen” (Inf J1).

Oppsummert har vi sett at den nye tilsynshyppigheten for oppdretterne har påvirket deres arbeid med IK-HMS. Hovedsakelig gjennom et mer kontinuerlig og systematisk arbeid. Det fremkom også at Arbeidstilsynet sjelden var på tilsyn hos informantene. GGAP stiller strenge krav til hvem som kan være ekstern revisor på vegne av standarden. GGAP har også krav til kompetanse hos vedkommende som skal være intern revisor på vegne av bedriften. Tilsynspersonene kombinerer strukturelle og operasjonelle tilsyn, med mest vekt på det strukturelle. Den samme tilnærmingen bruker oppdretterne på sine interne tilsyn og tilsyn til underleverandører. Underleverandørrevisjoner har gitt oppdretterne øvelse i hvordan tilsyn bør gjennomføres, og har ledet til at de nå har bedre kontroll på hvem som arbeider i anleggene sine. Avslutningsvis har vi sett at kravene i GGAP og ASC er mer konkrete enn de som fremkommer i IK-HMS-forskriften, noe som gjør at det i mindre grad blir opp til hver enkelt tilsynsperson å vurdere etterlevelse av krav subjektivt.

5. Diskusjon

I dette kapitlet vil jeg diskutere mine empiriske funn opp i mot forskningsspørsmålene og det teoretiske rammeverket i oppgaven. Kapitlet er strukturert, i likhet med empirien, etter oppgavens forskningsspørsmål. Jeg argumenterer for at kravene i GGAP og ASC har hatt en innflytelse på oppdrettsaktørens sikkerhetsstyring, at den økte tilsynshyppigheten har påvirket oppdretternes systematikk i sikkerhetsarbeidet samt at myndighetsreguleringen har øket kontrollen av næringen på alle aspekter bortsett fra sikkerhetsstyringen. Etter drøftingen vil jeg gjennom forskningsspørsmålene svare på den overordnede problemstillingen: *hvordan påvirker frivillige miljøsertifiseringer sikkerhetsstyringen i bedrifter i oppdrettsnæringen gjennom internkontroll for HMS?*

5.1 Forskningsspørsmål 1 - Regulering

Første forskningsspørsmål omhandler hvorvidt sertifiseringene bidrar til en økt intern kompetanse for selvregulering, eller om de bidrar til en mer ekstern kontroll av oppdrettsnæringen. Regulering har som formål å begrense visse friheter aktører har innen et gitt område, og påse at fellesskapets ressurser blir brukt på en bærekraftig måte, som ikke skal gå på bekostning av fellesskapets interesser (Gilad, 2010). En reguleringsform som er utbredt i dag er selvregulering, som innebærer at hver bedrift skal utvikle en internkontroll som er skreddersydd egen bedrift og de lovkrav som gjelder for dem (Gunningham & Rees, 1997; Baldwin, et al, 2010). I Norge er sikkerhetsstyringen for bedrifter basert på et selvreguleringsprinsipp som skal gjøre det enklere for bedriftene å forme sikkerhetssystemet til egen bedrift (Internkontrollforskriften, 1997). Et verktøy for å oppnå regulering er standardisering av operasjoner og arbeidsmetoder, gjennom for eksempel sertifiseringer (Kerwer, 2005). I dette underkapitlet diskuteres grad av sammenfall mellom sertifiseringene og IK-HMS, oppdretternes kompetanse for selvregulering og påvirkningen av mer ekstern regulering.

5.1.1 Sammenfall mellom sertifiseringene og IK-HMS

Samtlige oppdrettere kan fortelle at de mener HMS-kravene fra sertifiseringene sammenfaller bra med selvreguleringsintensjonen fra myndighetene. Både på bakgrunn av hvordan kravene er utformet med underpunkter og hvordan det er tilrettelagt for at de kan utvikle egne interne løsninger for hvordan de imøtekommer kravene (Inf A1, B1, C1, D1, D2, E1, F1, G1, H1). Det at oppdretterne føler kravene i standardene er enklere å forholde seg til, basert på at sertifiseringene har tilleggskriterier som må oppfylles, stemmer overens med Hutter (1988) som mener at bedriftene ofte trenger detaljerte beskrivelser for å forstå hvordan selvregulering og internkontroll skal gjøres. På den ene siden kan en mer standardisert versjon av kravene kan hjelpe bedriftene til å systematisere HMS-arbeidet bedre og skape en mer lik praksis innad i næringen, i tillegg til å få bukt med usikkerheter bedriftene måtte ha rundt kravene (Brunsson, et al, 2012; Grote, 2011). På den andre siden kan for standardiserte krav svekke bedriftenes evne til å håndtere uforutsette hendelser som ofte krever fleksible løsninger (Grote, 2011). De eksterne revisorene er enig i at standardene sammenfaller med selvreguleringsprinsippet på bakgrunn av at oppdretterne kan utvikle egne løsninger, så lenge de oppfyller kravkriteriene i standardene (Inf I1, J1, K1). Informanten fra Arbeidstilsynet kunne ikke uttale seg om grad av sammenfall med reguleringen, men mente det var positivt hvis de sammenfalt (Inf L1). På bakgrunn av tilleggskriteriene til kravene, som hjelper

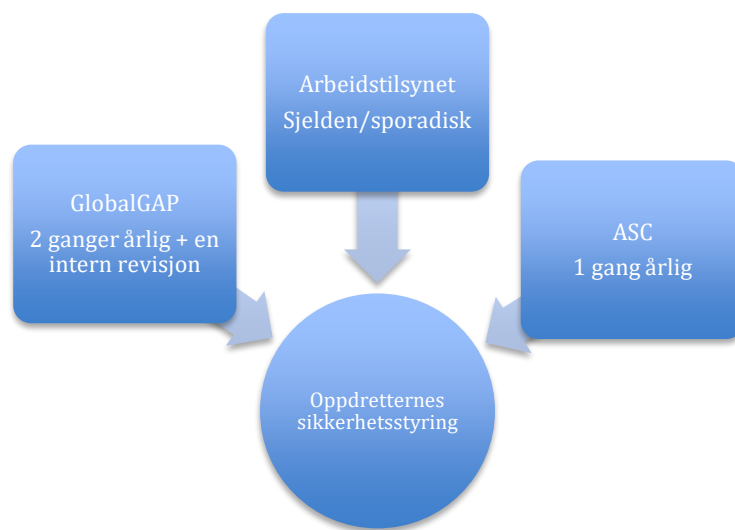
oppdretterne med å forstå hva som etterspørres, kan det blir enklere for oppdretterne å forstå hva de må gjøre og hvordan de skal arbeide for å opprette og vedlikeholde eget sikkerhetsstyringssystem.

5.1.2 Intern kompetanse for regulering

Når det kommer til hvilken kompetanse som trengs for å regulere egen sikkerhet, kreves det at bedriften involverer de ansatte, villighet til å bruke de ressursene som kreves, og stor kunnskap om hvordan selvreguleringen skal implementeres (Fairman & Yapp, 2005). Samtlige oppdrettere forteller at deres kompetanse for å regulere egen sikkerhet har blitt bedre etter de begynte med sertifiseringene (Inf A1, B1, C1, D1, D2, E1, F1, G1, H1). Men det fremkommer at det er de mindre aktørene som har hatt det største utbyttet. På den ene siden forteller de mindre aktørene at de nå har fått de ressursene som kreves for å opprette og vedlikeholde et systematisk IK-HMS-system (Inf E1, F1, G1, H1). På den andre siden kan dette bety at de ikke har hatt et fullgodt IK-HMS tidligere, noe som kan indikere at de ikke har oppfylt alle lovkravene som har vært gjeldende i revidert utgave siden 1997 (Internkontrollforskriften, 1997). Mindre aktører er ofte de som ikke har ressurser eller kompetanse til å innføre selvregulering og internkontroll (Yapp & Fairman, 2006). Det at sertifiseringene krever at bedriften må utdanne eller kurse vedkommende som skal være intern revisor i firmaet kan styrke oppdretternes forståelse for selvregulering og kan hjelpe dem i kartleggingsarbeidet (ASC Salmon Standard, v 1.1, 2017; GGAP Standarden, v 5.1, 2018). Genn (1993), argumenterer for at bedriftene trenger den hjelpen de kan få for å klare å utvikle en systematisk selvregulering av sikkerheten. De eksterne revisorene er også enig at det har vært en kompetanseheving hos oppdretterne de seneste årene med tanke på sikkerhetsstyringen (Inf I1, J1, K1). En av revisorene legger til at de fleste i oppdrettsnæringen har en god praktisk kompetanse, men at det mangler litt på den teoretiske kompetansen og at: ”jeg tror det er få som prioriterer å kartlegge farer, eller fastsette mål for sikkerhetsarbeidet i det daglige arbeidet. Hvis de ikke må gjøre dette gjennom en sertifiseringsordning” (Inf I1). Utsagnet til revisoren kan muligens forklare hvorfor de mindre aktørene ikke har hatt et fullgodt IK-HMS-system, på bakgrunn av mangel på teoretisk kompetanse for hvordan systemene fungerer.

5.1.3 Ny modell for regulering av oppdretternes IK-HMS

I tidligere modell for regulering av sikkerheten i norske virksomheter var det Arbeidstilsynet med samarbeidspartnere som hadde eneansvar for overvåking og kontroll av bedrifters IK-HMS. På bakgrunn av mange tilsynsbedrifter har ikke Arbeidstilsynet ressurser til å overvåke reguleringen hos hver enkelt bedrift ofte (Arbeidstilsynet, 2018). Etter hvert som oppdretterne har latt seg sertifisere etter GGAP og ASC-standardene har reguleringsmodellen endret seg. Nå inkluderer modellen i tillegg sertifiseringene som regulatorer for sikkerhetsstyringen som vist i modellen under:

Figur 4 Ny modell for regulering av oppdretternes sikkerhetsstyring

Hvorvidt denne nye modellen bidrar til mer ekstern kontroll av oppdretternes sikkerhetsstyring, eller om den øker deres mulighet og kompetanse til selvregulering av sikkerheten, svarer samtlige oppdrettsinformanter at den øker selvreguleringen (Inf A1, B1, C1, D1, D2, E1, F1, G1, H1). På bakgrunn av denne nye modellen for selvregulering kan oppdretterne bli mer motiverte til å jobbe mer aktivt med sine sikkerhetsstyringssystemer da hyppigere kontroller ofte øker fokuset til aktørene (O'Rourke, 2003). Et viktig aspekt ved modellen er at det ikke er et formelt samarbeid mellom aktørene, og det kan gjøre slik at modellen ikke er så effektiv som den kunne vært. Informantene fra oppdretterne mener at næringen generelt er veldig detaljregulert av myndighetene, da særlig gjennom Fiskeridirektoratet og Mattilsynet. Oppdretterne legger til at selvregulering av sikkerheten kanskje er det eneste de får lov å gjøre selv (Inf A1, B1, C1, D1, D2, E1, F1, G1, H1). Årsaken til at oppdretterne, og bedrifter generelt, får så frie tøyler av myndighetene til å regulere egen sikkerhet ligger i ressurstilgangen til Arbeidstilsynet og dets samarbeidspartnere (Arbeidstilsynet, 2018). En av informantene fra en mindre oppdrettsaktør uttrykte forundring

over at det kun er sikkerheten de kan regulere selv: (...) hvis vi ser på sikkerheten, så føler jeg kanskje at det er der vi står mest fritt til å gjøre som vi vil. Jeg vet ikke om det er så bra med tanke på ulykkesstatistikken i næringen (...)” (Inf H1). Denne uttalelsen gjenspeiler argumentene angående kompetansen som kreves for å regulere egen sikkerhet (Hutter, 1988; Yapp & Firman, 2006). Det ville kanskje vært mer effektivt hvis myndighetene utarbeidet en mer detaljert og standardisert plan for mindre aktører om hvordan selvreguleringen skal foregå. De større aktørene har ressurser nok til å ansette sikkerhetsekspertene for å regulere sikkerheten internt. Siden sertifiseringene har utformet kravene mer detaljert enn IK-HMS-forskriften, med tanke på hva som minimum bør være med i de forskjellige kravene, kan sertifiseringskravene styrke særlig de mindre oppdretternes evne til å regulere egen sikkerhet. Men det er viktig å være klar over at en for standardisert praksis kan gå på bekostning av bedriftenes evne til å håndtere uønskede hendelser på en fleksibel måte, da uønskede hendelser ofte krever innovative beslutninger for å løses (Grote, 2011). En standardisering av praksisen kan også føre til at bedriftene kun ser etter farer som er gjengitt i standarden, og ikke bruker eget arbeidsmiljø som fasit for kartlegging av farer (Hohnen & Hasle, 2011).

Det fremgår, som nevnt, at oppdretterne mener de fleste aspekter av næringen er veldig detaljregulert, bortsett fra sikkerhetsstyringen (Inf A1, B1, C1, D1, D2, E1, F1, G1, H1). Flere av aktørene nevner at det blir en del mer byråkrati av detaljreguleringen og sertifiseringene. Oppdretterne mener også at denne detaljreguleringen er nødvendig for næringen, og at de nå har en bedre dialog med de myndighetene som ofte er ute hos dem og kontrollerer (Inf A1, B1, C1, D1, E1, F1). Det at flere aktører ønsker en mer detaljert regulering velkommen kan tyde på at aktørene finner det enklere å arbeide med lovkrav og regulering når de får mer detaljerte beskrivelser av hva de må gjøre. En slik tilnærming til reguleringen er i tråd med forskning som viser at selvregulering kan være vanskelig for bedriftene (Dawson, et al, 1988). Siden oppdrettsnæringen fortsatt er en ganske ung næring, kan det også tyde på at aktørene, særlig de mindre, fortsatt trenger en del oppfølging for å forstå hvordan de best mulig kan regulere sikkerheten selv (Aalders & Wilthagen, 1997; Genn, 1993). De eksterne revisorene er enige i at næringen går mot mer ekstern kontroll på de fleste aspekter bortsett fra IK-HMS (Inf II, J1, K1). Informanten fra Arbeidstilsynet kunne ikke bekrefte at det blir mer detaljregulering av næringen, men det generelle inntrykket er at det blir mer kontroll (Inf L1). Det virker som at de oppdrettsaktørene, særlig de mindre, på nåværende tidspunkt er i en fase hvor mer ekstern kontroll og detaljregulering er nyttig for å heve den interne kompetansen. Men det kan tenkes at i fremtiden, når oppdretterne øker intern kompetanse, så vil denne

eksterne kontrollen svekke oppdretternes internkontrollarbeid på bakgrunn av mye ressurser som må brukes på å følge opp detaljstyringen fra myndigheter og andre eksterne aktører. En slik situasjon har Batalden og Sydnes (2015) sett indikasjoner på vedrørende tilsynshyppighet i offshorenæringen.

For å oppsummere forskningsspørsmål 1, så mener alle informantene at standardene sammenfaller bra med IK-HMS-reguleringen. Oppdrettsinformantene forteller at sertifiseringens utforming gjør selvreguleringen av sikkerhetsaspekter enklere. Kompetansen for å drive selvregulering er også øket som produkt av sertifiseringene, særlig hos de mindre oppdrettsaktørene. De mindre oppdretterne har nok ikke hatt den systematikken i arbeidet som IK-HMS krever. Det at de nå har måtte kurset og utdannet personer i standardene har gjort at deres kompetanse for å drive systematisk selvregulering er styrket. Videre har det som følge av sertifiseringene blitt innført en ny modell for regulering av sikkerhetsstyringen i næringen. Den nye modellen for regulering av sikkerhetsstyringen hos de sertifiserte oppdrettsaktørene medfører en større ekstern kontroll av selvreguleringen. Men de fleste informantene fra oppdretterne ønsket denne detaljstyringen velkommen, noe som kan tyde på at de på nåværende tidspunkt fortsatt ikke er helt trygge på hvordan selvreguleringen fungerer og ønsker klarere retningslinjer. Tidligere var det bare Arbeidstilsynet med samarbeidspartnere som håndhevet oppdretternes selvregulering, nå inkluderer modellen GGAP-revisjoner for de som har denne sertifisering, og i tillegg ASC-revisjoner for de større bedriftene som har den. Flere av oppdretterne mener at det blir mer ekstern kontroll og regulering av næringen på alle andre aspekter bortsett fra sikkerhetsstyringen. Det at oppdretterne blir overlatt til seg selv for å regulere egen sikkerhet, uten tilstrekkelig kompetanse, kan svekke deres mulighet for en effektiv selvregulering, særlig for de mindre aktørene.

5.2 Forskningsspørsmål 2 - Krav

Det andre forskningsspørsmålet omhandler hvordan kravene i de frivillige miljøsertifiseringene har påvirket bedriftenes arbeid med IK-HMS. Første del av forskningsspørsmålet er primært empirisk, da synergien mellom IK-HMS og sertifiseringene analyseres. Den andre delen sees sertifiseringskravenes påvirkning av oppdretternes IK-HMS i lys av Deming (1986) fire faser.

Kravene i IK-HMS-forskriften skal legge grunnlaget for norske bedrifters sikkerhetsarbeid. Forskriften består av tre påseplikter og fem dokumentasjonsplikter (Karlsen, 2011). Kravene er utformet på en slik måte at de skal tilrettelegge for et kontinuerlig forbedringsarbeid, og hvis implementert korrekt, føre til et fullgodt sikkerhetsstyringssystem basert på Deming (1986) forbedringshjul som vist i modellen under:

Figur 5. Kvalitetshjulet utviklet av W. E. Deming (1986) integrert med kravene i IK-HMS-forskriften

Som vist i empirikapittelet sammenfaller de fleste kravene i både GGAP og ASC-standardenes HMS-kapittel med de kravene som er gjengitt i IK-HMS-forskriften. De tre

første pliktene i IK-HMS-forskriften er påseplikter, som innebærer at pliktene eller kravene må være oppfylte, men det kreves altså ingen dokumentasjon på at de er gjennomført. Det er opp til aktørene selv å kunne bevise dette ovenfor relevante tilsynsmyndigheter (Internkontrollforskriften , 1997).

Alle de tre første påsepliktene i IK-HMS-forskriften sammenfaller med kravene i GGAP og ASC-standardene. Kravene tar for seg oversikt over relevant lovverk, opplæring av de ansatte i HMS-arbeidet og de ansattes medvirkning i det systematiske HMS-arbeidet i bedriften. I tillegg til at kravene sammenfaller med kravene i GGAP og ASC så er de ikke påseplikter i standardene. Her må oppdretterne kunne dokumentere etterlevelsen (GGAP-standarden, 2018; ASC-standarden, 2017). Det å holde oversikten over relevant lovverk til en hver tid, kan være en krevende prosess, da endringer i lovverket kan skje relativt hyppig (Kelly, 1998). Nå må oppdretterne, gjennom sertifiseringene, kunne dokumentere at de har rutiner på plass for å ha oversikt over gjeldende regelverk. På den ene siden kan denne dokumenteringen av etterlevelse styrke oppdretternes mulighet til å etterfølge gjeldende regelverk, og kan bidra til at gapet mellom sist oppdretterne oppdaterte seg på regelverket og det regelverket som er gjeldende blir mindre. På den andre siden kan dokumenteringen også føre til at oppdretterne må bruke mye interne ressurser på å vedlikeholde systemene.

5.2.2 Fase 1 - Planlegge

I planleggingsfasen er viktige aspekter i IK-HMS-arbeidet å ha en oversikt over det regelverket som gjelder bedriften, at de ansatte får opplæring og kompetanse i HMS-arbeidet og at de har mulighet til å medvirke i HMS-arbeidet. I tillegg må bedriften fastsette mål for HMS-arbeidet og skaffe seg en oversikt over HMS-ansvaret i bedriften (Internkontrollforskriften , 1997).

Flere av oppdretterne nevner at det er krevende å holde seg oppdatert på gjeldende lovverk, men at de har måtte endre arbeidsmetode eller innhentet ny teknologi som skal hjelpe dem å holde seg oppdatert (Inf A1, C1, E1, H1). Kelly (1998) hevder det ofte er problematisk for bedrifter å holde seg kontinuerlig oppdatert, da mindre lovendringer kan skje hyppig. Den nye praksisen som er fremkommet med sertifiseringene, om at oppdretterne nå må dokumentere at de etterlever gjeldende lovverk har ført til forbedringer hos enkelte av oppdrettsinformantenes IK-HMS, som nå er bedre i stand til å holde seg oppdatert på gjeldende regelverk.

De ansattes kunnskaper og ferdigheter i HMS-arbeidet er kritisk for at sikkerhetsstyringssystemet skal fungere og resultere i færre ulykker (Cohen, 1977; Harper et al., 1997). Informanter fra både mindre og større oppdrettsaktører forteller om en mer systematisert opplæringsplan for de ansatte med tanke på HMS (Inf A1, B1, C1, D1, D2, E1, G1, H1). Det er krav gjennom GGAP og ASC-standarden om å kunne dokumentere at de ansatte har fått sikkerhetsopplæring i relevante arbeidsoppgaver som båtkjøring, kjemikaliehåndtering og krankjøring. I tillegg skal arbeiderne ha førstehjelpskurs (ASC Salmon Standard, v. 1.1, 2017; GGAP Standarden, v. 5.1, 2018). Når arbeiderne har tilstrekkelig opplæring i HMS-arbeidet, vil det også kunne øke ytelsen til bedriften (Cooper & Philips, 2004). I forskriften er det ikke krav om dokumentasjon på opplæring, men bedriftene må påse at det er gjennomført. Nå er oppdretterne nødt å implementere systemer slik at de kan forsikre seg om at samtlige ansatte har fått relevant opplæring og kursing, noe som kan styrke de ansattes forståelse og ferdigheter i HMS-arbeidet samt bidra til en bedre oversikt for ledelsen av de ansattes kunnskap og behov for opplæring.

I følge Goetsch (1999), er det viktig at arbeiderne medvirker for å kunne utnytte deres kunnskaper og kjennskap til arbeidsoperasjonene. Det har vært indikert at velfungerende sikkerhetsstyringssystemer øker arbeidernes villighet til å delta i HMS-arbeidet (Robson, et al., 2007). Informantene forteller at arbeidernes medvirkning er blitt viktigere etter sertifiseringene, og at det i tilknytning til GGAP-standarden har blitt opprettet månedlige HMS-møter for å engasjere de ansatte, og disse møtene dokumenteres (Inf A1, C1, D1, D2, E1, G1, H1). Når det gjelder ASC-standarden, forteller to av de større aktørene at ASC-revisorene tar private møter med de ansatte når de er på tilsyn for å forhøre seg om deres kjennskaper til systemet. Det er med andre ord avgjørende for selve sertifiseringen at arbeiderne har kompetanse om systemene (Inf A1, C1). Karlsen (2011) understreker også viktigheten av at de ansatte deltar i HMS-arbeidet for å kunne benytte deres kompetanse fra de daglige aktivitetene. Denne nyopprettede praksisen med å inkludere de ansatte i større grad mener jeg styrker den operasjonelle siden av sikkerhetsstyringssystemene til oppdretterne. Det nytter ikke lengre å ha gode systemer som ingen har kunnskaper om. Noe som kan gi indikasjoner på at Oppdretternes HMS-systemer er på vei til å bli utviklet for å faktisk ivareta de ansattes sikkerhet, og ikke bare oppfyller krav i forskrifter eller standarder.

Saunders (1995) argumenterer for at planleggingsfasen er hvor sikkerhetsarbeidet i stor grad foregår. Det er her man har mulighet til å påvirke prosessene og forebygge ulykker (Ibid). Det

er også i planleggingsfasen ledelsens engasjement blir viktig, da ledelsen har ansvar for å delegere ressurser til HMS-arbeidet (Aven T. , 2017). Informantene fra de mindre oppdrettsaktørene understreket at de hadde et nytt fokus på sikkerhetsarbeidet etter de ble sertifiserte. De har nå fått tilgang til flere ressurser, HMS-arbeidet ble forankret i ledelsen og dokumenteringen av praksisen ble viktigere. Dokumenteringen har fått et mye større fokus generelt, og ikke bare på bakgrunn av nye dokumentasjonsplikter (Inf E1, F1, G1, H1). For de store aktørene medførte de nye dokumenteringspliktene mindre arbeid, da tre av fem aktører forteller at de allerede hadde dokumentert praksisen på forhånd (Inf A1, B1 og C1). To av de store aktørene kunne fortelle at fokuset deres var blitt endret den siste tiden, og de var på utkikk etter å bygge opp HMS-avdelingen, blant annet som følge av sertifiseringene (Inf D1 og D2). Det at påsepliktene nå må dokumenteres hos oppdretterne vil kunne føre til at planleggingsfasen i Deming-hjulet blir ytterligere styrket. Oppdretterne får dermed en bedre oversikt over hvilke arbeidere som faktisk har dokumentert opplæring i HMS og at de ansatte faktisk bidrar til det systematiske HMS-arbeidet samt flere ressurser til HMS-avdelingene.

Hvis man legger Deming-hjulet, integrert med IK-HMS til grunn, som vist i figur 4 så inngår også dokumentasjonsplikt fire og fem i planleggingsfasen. Når det gjelder dokumentasjonsplikt fire, målsetninger for HMS-arbeidet, sammenfaller ikke dette kravet med verken ASC eller GGAP. Målsetninger er viktig for det overordnede planleggingsarbeidet i bedriften (Andersen, Grude, & Haug, 2015). Det er målene som legger grunnlaget for hvilke prosesser og HMS-verktøy bedriften bør implementere for å nå målene (Karlsen, 2010; Cooper, 2000). Til tross for at utarbeidelse av HMS-mål ikke spesifikt fremgår av standardene, forteller to av revisorene at de undersøker om bedriftene faktisk har HMS-mål (Inf I1 og J1). De begrunner dette både med at der hvor nasjonal lovgivning er strengere enn standardene så følges denne og vice versa (Inf J1). I tillegg nevner en av revisorene at: ”indirekte spør standardene om målsetninger, men ordlyden går ikke spesifikt på HMS” (Inf I1). På bakgrunn av disse utsagnene blir også HMS-målsetningene til bedriftene gjennomgått, i hvert fall for de bedriftene som blir revidert av de deltakende revisorene i denne oppgaven. Når bedriftenes mål blir kritisk vurdert vil de kunne få tilbakemelding på hvorvidt de er oppnåelige. Målene bør som minimum være målbare, ha en tidsfrist, bestå av flere delmål og vise til hvem som er ansvarlig for å nå dem (Andersen, Grude, & Haug, 2015). Som en av revisorene fremlegger det, er det en del oppdrettsaktører som bruker målsetninger som minner mer om visjoner enn faktiske mål (Inf I1). Når målene

ikke er utviklet med tanke på hvilke tiltak man skal bruke for å oppnå dem, tidsfrister for oppnåelse eller ansvarlige, kan dette svekke det overordnede HMS-arbeidet.

Når det gjelder dokumentasjonsplikt fem, som innebærer en oversikt over bedriften med tanke på ansvar og myndighet i HMS-arbeidet, så inngår dette kravet GGAP-standarden, men ikke ASC (GGAP-standarden v.5.1, 2018; ASC-Salmon Standard v.1.1, 2017). Siden kravet er gjeldende i GGAP-standarden, og samtlige oppdrettere har eller er i prosess med å anskaffe denne standarden, vil kravet gjøres gjeldende for samtlige informanter. I følge Aven & Vinnem (2007) og Deming (1986) er sikkerhetsarbeidet et ledelsesverktøy, men det er viktig at samtlige i organisasjonen deltar aktivt og viser ansvar i HMS-arbeidet for å nå det beste resultatet (Antonsen, Skarholt, & Ringstad, 2011). Samtlige informanter fra oppdretterne forteller at deres sikkerhetssystem er forankret i ledelsen (Inf A1, B1, C1, D1, D2, E1, F1, G1, H1). Men særlig informantene fra de mindre oppdrettsaktørene påpeker at de har fått tilgang på betydelig flere ressurser for å opprette å vedlikeholde HMS-systemet (Inf E1, F1, G1, H1). Dette kan tyde på at det har skjedd en endring hos ledelsen i de mindre oppdrettsaktørene etter sertifiseringene, og at ledelsen nå innser hvilke ressurser et fullverdig sikkerhetsstyringssystem krever. Når oppdretterne har klare ansvarlinjer for HMS-arbeidet vil dette kunne forenkle planleggingsarbeidet og bidra til at samtlige i organisasjonen vet hvilke personer de skal forholde seg til ved HMS-spørsmål. Disse ansvarsforholdene blir gjennom GGAP-standarden revidert minst to ganger årlig, noe som kan resultere i et mer målrettet og oversiktlig HMS-arbeid.

5.2.3 Fase 2 - Utfør

Utførelsesfasen i hjulet består av dokumentasjonsplikt seks, som er kartlegging og vurdering av risiko og utarbeidelse av sikkerhetstiltak på arbeidsplassen (Internkontrollforskriften, 1997). I følge Aven (2017) er risikokartlegginger og vurderinger det viktigste verktøyet selskaper har for å kunne styre risikoene de omgir seg med. Ved hjelp av risikovurderinger og kartlegginger kan man få et prioriteringsgrunnlag for hvilke risikoer som er for farlige for bedriften (Kennedy & Kirwan, 1998). Det er i tillegg viktig å kartlegge risiko for å kunne opprettholde et proaktivt sikkerhetsstyringssystem, og oppdage potensielle farer i forkant av ulykker (Pidgeon, 1991). Når det gjelder vurdering av risiko, er GGAP-standarden bygget opp på risikovurderinger (GGAP standarden v. 5.1, 2018). ASC-standarden krever også at oppdretterne må kartlegge og vurdere risiko i hele sin virksomhet (ASC Salmon Standard v.

1.1. Nettadresse for standarden: https://www.asc-aqua.org/wp-content/uploads/2017/07/ASC-Salmon-Standard_v1.1.pdf, 2017).

Samtlige oppdrettere forteller at det store fokuset på risikovurderinger har økt deres kompetanse på risikovurderinger (Inf A1, B1, C1, D1, D2, E1, F1, G1, H1). To av aktørene, en mindre og en større, forteller at de har utdannet seg spesifikt mot risikovurderinger (Inf H1, og B1). Oppdrettsnæringen har tidligere fått kritikk for ikke å styre risikoen på samme måte innad i næringen, og i tillegg at deres risikovurderinger bærer preg av å henge etter den teknologiske utviklingen (Holmen, Utne, & Haugen, 2017). Det kan virke som at sikkerhetsarbeidet har fått et større fokus fra ledelsen i oppdrettsselskapene etter de begynte med sertifiseringene og selskapene har fått mer ressurser til sikkerhetsarbeidet (Inf B1, C1, D1, D2, E1, F1, G1, H1). Risikokartlegginger krever mye ressurser, og blir utformet best når det er deltakelse fra både ledelsen, administrasjonen og arbeiderne (Aven T. , 2017). Den nye aksepten for å bruke mer ressurser på sikkerhetsarbeidet, samtidig som oppdretterne får retningslinjer gjennom sertifiseringene for hvilke risikoer de bør fokusere på kan styrke kartleggingsarbeidet til aktørene. Flere av oppdrettsinformantene, både større og mindre, viser til tiltak som har blitt etablert på bakgrunn av risikovurderingene (Inf A1, C1, D1, E1, F1, H1). Kursing, sertifikater og sikringsradioer ble nevnt gjennomgående som hovedtiltakene (Ibid). Det at oppdretterne følger opp risikovurderingene med tiltak viser at forståelsen for hva som er hensikten med risikovurderinger er styrket, og at de nå kan følge opp risikovurderingene bedre enn tidligere. Når det gjelder standardenes fokus på risikokartlegginger og vurderinger, har kravene potensial til å løfte kompetansen hos oppdrettsaktørene betraktelig, særlig hos de mindre aktørene med færre menneskelige ressurser. På bakgrunn av det antall risikovurderinger de må gjennomføre. Selv om ikke risikovurderingene omhandler menneskelig sikkerhet hver gang, kan en generell øvelse i risikovurderinger øke oppdretternes evne til å gjennomføre gode risikovurderinger. I tillegg gir GGAP og ASC en del føringer for hva som bør inkluderes i de forskjellige risikovurderingene, slik at oppdretterne blir hjulpet litt på vei.

5.2.4 Fase 3 - Kontroller

I kontrollerfasen må bedriftene opprette systemer for å avdekke, rette opp og forebygge overtredelser i HMS-lovgivningen (Internkontrollforskriften , 1997). Her vil avvikssystemer ha en sentral rolle for å hjelpe bedriftene med å kontrollere systemene (Kennedy & Kirwan, 1998).

Kravet om å iverksette rutiner for å avdekke, rette opp og forebygge overtredelser av krav fastsatt i HMS-lovgivningen er dekket av begge standardene (Internkontrollforskriften, 1997; ASC Salmon Standard v. 1.1, 2017; GGAP Standarden v. 5.1, 2018). Denne dokumentasjonsplikten skal sikre at bedriftene har et fungerende avvikssystem slik at de kan oppdage feil og mangler ved operasjonene sine, og innføre korrigerende tiltak (Karlsen, 2011). Et effektivt avvikssystem vil kunne redusere mulighetene for at ulykker skal inntreffe og gjøre bedriftene i stand til å avdekke mangler i sikkerhetsstyringssystemet på et tidlig stadium (Kennedy & Kirwan, 1998).

Flere av informantene fortalte at deres avviksregistrering har kommet mer i fokus etter de begynte med sertifiseringene. Avvikene er nå satt mer i system og oppfølgingen er forankret i ledelsen (Inf E1, F1, H1, A1, D1). De eksterne revisorene mente også at sertifiseringene har bidratt til at HMS-systemet var satt mer i system og at avvikslukkingen var blitt bedre hos flere av de aktørene de har vært på revisjon hos (Inf I1 og K1). Informanten fra Arbeidstilsynet var derimot ikke like overbevist om at situasjonen var forbedret generelt i næringen, da resultatene varierer mye fra bedrift til bedrift. Informanten kunne videre fortelle at de ikke hadde noen statistikk som skiller mellom sertifiserte og usertifiserte bedrifter (Inf L1). Det at Arbeidstilsynet ikke har noen slik oversikt kan svekke deres grunnlag for å følge utviklingen i næringen. Kanskje kunne de dratt nytte av sertifiseringene i sin regulering av næringen ved for eksempel å undersøke hva sertifiseringene i mindre grad tar for seg av HMS-spørsmål og som kanskje har forbedringspotensial hos aktørene. Nå som avvikssystemene blir gjennomgått av revisorene, mener jeg det kan føre til en mer prioritert avvikshåndtering hos oppdretterne. I tillegg kan det også forbedre deres evne til å ha en oversikt over hvilke tiltak som kan implementeres for å forbedre HMS-situasjonen hvis avvik oppstår.

5.2.5 Fase 4 - Korriger

Den siste fasen i IK-HMS-hjulet er systematisk evaluering av internkontrollen for å påse at den fungerer hensiktsmessig (Internkontrollforskriften, 1997). Her fremkommer det at bedriftene må gjennomgå sine prosedyrer, kartlegginger og rutiner og undersøke om de fortsatt beskriver gjeldende praksis eller om det er tatt i bruk en endret praksis eller ny teknologi (Kelly, 1998; Karlsen, 2011). En metode som er hyppig brukt for dette formålet er interne revisjoner (Spira & Page, 2003). IK-HMS har derimot ingen tidsfrist for når disse gjennomgangene skal gjøres (Internkontrollforskriften, 1997). Hvis det ikke er noen absolutte

tidsfrister for å oppdatere systemet så kan dette bli problematisk for det systematiske HMS-arbeidet og kan lede til at bedriftene tolker kravet ulikt (Kelly, 1998). Det er denne overvåkingen og oppdateringen av sikkerhetsstyringssystemet som er en av de vanskeligste oppgavene ved sikkerhetsstyringen. Det krever kompetanse og kjennskap til sikkerhetssystemet for å gjennomføre en god systemrevisjon som oppdager nye endringer i produksjonsmiljøet (Ibid) Denne plikten til å revidere systemet finner vi også i ASC og GGAP-standardene. Her oppgis det i tillegg hyppigheten for hvor ofte systemene skal gjennomgå. ASC-standarden krever at oppdretterne må gjennomgå de sikkerhetskritiske operasjonene kontinuerlig og oppdatere risikovurderingen minst årlig. GGAP krever at oppdretterne gjennomfører internrevisjon minst årlig for å undersøke om systemet fortsatt fungerer etter hensikten (ASC Salmon Standard, v. 1.1, 2017; GGAP Standarden, v. 5.1, 2018). Ved dette kravet kunne samtlige informanter fortelle om et mer systematisk HMS-arbeid både under og etter de ble sertifiserte (Inf A1, B1, C1, D1, D2, E1, F1, G1, H1). Det kan virke som at det er de mindre oppdrettsaktørene som har fått endret sitt HMS-arbeid mest som følge av standardene, på bakgrunn av at samtlige nevner de har brukt sertifiseringene som springbrett for å dekke kravene i IK-HMS-forskriften. De større aktørene forteller at de hadde mye på plass før sertifiseringene, men at også de har måttet endre litt arbeidsmetode som følge av sertifiseringene. Flere informanter forteller at når de gjennomfører den årlige internrevisjonen, gjennomfører de samtidig vernerunder (Inf C3, D2, E1, G1, H1). Dette kan styrke deres evne til å oppdage endrede sikkerhetspraksiser og øke deres mulighet til å gjennomføre en mer helhetlig systemgjennomgang. Ved at de bruker GGAP eller ASC-standarden som mal når de ser etter endringer vil kunne hjelpe oppdretterne til å vite hva de bør se etter. Det at oppdretterne mener sikkerhetsstyringen er blitt enklere etter de ble sertifiserte, stemmer overens med en tidligere studie som konkluderer med at sikkerheten har løftet seg i oppdrettsnæringen, særlig de to siste årene (Kongsvik, et al, 2018). Men hvorvidt sertifiseringene hadde noe med denne økningen i sikkerheten, sier ikke studien noe om.

For å oppsummere forskningsspørsmål 2, har jeg vist at HMS-kravene i standardene sammenfaller med kravene gjengitt i IK-HMS-forskriften. Det var kun målsetting for HMS-arbeidet, dokumentasjonsplikt 5, som ingen av standardene kunne vise til konkret. Til tross for at selve kravet manglet i standardene, undersøkte de revisorene som jeg intervjuet om oppdretterne faktisk har satt seg mål for HMS-arbeidet. Bakgrunnen var at når lovkravene er strengere enn standardkravene så skal lovkravene gjelde. En av revisorene mente også at GGAP-standarden indirekte spør etter målsetninger for HMS-arbeidet. Det at det er synergi

mellom IK-HMS-forskriften og standardkravene vil kunne gjøre slik at samtlige av fasene i forbedringshjulet kan styrkes, og at oppdretterne dermed får et mer systematisk HMS-arbeid.

Når det gjelder hvorvidt kravene i standardene har påvirket oppdretternes HMS-arbeid forteller samtlige av informantene at kravene har påvirket deres HMS-arbeid. Særlig de mindre aktørene har hatt stor nytt av standardene og de har brukt dem som insentiver til å ta fatt på det systematiske HMS-arbeidet, og faktisk opprettet en internkontroll for HMS. Dette blir også bekreftet av eksterne revisorer. Arbeidstilsynet fører ingen oversikt over hvem som er sertifiserte eller ikke, men legger til at hvis standardkravene sammenfaller med IK-HMS-forskriften vil det være utelukkende positivt, og medføre at oppdretterne blir bedre øvet i HMS-arbeidet. Det at det er synergi mellom IK-HMS og standardene vil kunne øke effektiviteten av de fire fasene, da forbedringstankegangen til Deming (1986) er avhengig av at samtlige faser fungerer for at forbedringshjulet skal være mest mulig effektivt.

5.3 Forskningsspørsmål 3 - Tilsyn

Det tredje forskningsspørsmålet omhandler hvorvidt en økt tilsynsaktivitet har påvirket oppdretternes fokus på internkontroll for HMS. Tilsyn er den utøvende delen av reguleringen og har som formål å innhente informasjon om hvorvidt en bedrift oppfyller kravene i reguleringen, eller krav i standarder og prosedyrer samt undersøke om systemet kan forbedres (Fimreite et al., 2014; ISO, 2011; Mallen & Collins, 2003). Tilsynshyppighet spiller en sentral rolle for hvor effektive tilsynene kan være. Ved lav hyppighet vil ikke tilsynene kunne avdekke annet enn de mest fremtredende problemene (O'Rourke, 2003; Boiral, 2003). Videre vil typer tilsyn, kompetansen tilsynspersonene innehar, formen tilsynene blir gjennomført på og kriteriene det blir ført tilsyn etter være av betydning for effektiviteten av tilsynene (Kongsvik, 2013; Batalden & Synnes, 2015; Blewett & O'Keefe, 2011).

5.3.1 Tilsynshyppighet

Tilsynshyppigheten spiller en viktig rolle for hvor effektive tilsynene er hos bedriftene. Ved lav hyppighet vil kun de mest fremtredende avvik og mangler kunne avdekkes (O'Rourke; Boiral, 2003). Informanten fra Arbeidstilsynet kan fortelle om en økt tilsynsaktivitet mot oppdrettsnæringen fra deres side de seneste årene (Inf L1). Til tross for Arbeidstilsynets økte aktivitet mot oppdrettsnæringen, forteller flere av informantene fra både store og små oppdrettsaktører at de veldig sjelden, eller aldri har opplevd tilsyn fra Arbeidstilsynet (Inf A1,

D1, D2, F1, G1, H1). Samtlige aktører legger til at tilsyn fra andre myndigheter som fiskeridirektoratet og mattilsynet forekommer langt oftere (Inf A1, B1, C1, D1, D2, E1, F1, G1, H1). Når det gjelder tilsyn fra sertifiseringene kommer revisorer fra GGAP-standarden minimum to ganger på revisjon i året, en annonsert og en uannonsert. I tillegg må bedriftene gjennomføre en internrevisjon årlig på samtlige lokaliteter. For de med ASC-sertifisering kommer revisorene årlig (ASC Salmon Standard v. 1.1, 2017; GGAP Standarden, v. 5.1, 2018). Hyppigheten av tilsyn fra Arbeidstilsynet kan sies å forekomme for sjeldent hos oppdretterne, til at Arbeidstilsynet kan klare å få en god oversikt over status i næringen. Det kan være slik at mange flere oppdrettere har hatt hyppigere tilsyn fra Arbeidstilsynet, og at oppgavens informanter representerer unntaket. Men på bakgrunn av aktørenes spredte geografiske plassering og forskjellige størrelsesorden kan det argumenteres for at de kan gi indikasjoner representative for næringen. Revisorene mener at tilsynshyppigheten spiller en sentral rolle for hvor aktivt oppdretterne jobber med systemene sine, og at de får en bedre kjennskap til aktørene gjennom hyppige besøk (Inf I1, J1, K1). Hyppige tilsyn vil også kunne gjøre slik at bedriftene jobber mer kontinuerlig med sine systemer (O'Rourke, 2003). Samtlige oppdrettere bekrefter at den økte tilsynsaktiviteten har påvirket deres sikkerhetsstyring positivt (Inf A1, B1, C1, D1, D2, E1, F1, G1, H1). En av informantene fra de større aktørene oppsummerer det slik: "Selvsagt gjør det at vi må opprettholde et større fokus. Det nytter ikke å bare ha systemene liggende i permer for å ta de ut en gang pr tredje år lenger" (Inf A1). Utsagnet fra informanten stemmer godt overens med Boiral (2003) som mener hyppige tilsyn kan øke sikkerhetsfokus til aktørene. Det kan også argumenteres for at hyppige tilsyn kan ha motsatt effekt hvis de forekommer så hyppig at de beslaglegger de resursene oppdretterne skulle brukt på faktisk sikkerhetsarbeid (Batalden & Sydnes, 2015). Sertifiseringenes tilsynshyppighet indikerer at oppdretterne har endret sin arbeidsmåte med IK-HMS og at de nå er mer systematiske i HMS-arbeidet. Sertifiseringenes tilsynshyppighet, forent med oppdretternes interne revisjoner, mener jeg kan styrke oppdretternes evne til å jobbe målrettet og systematisk med HMS-arbeidet.

5.3.2 Kompetanse

Hvilken kompetanse tilsynspersonene innehar om den næringen de skal føre tilsyn med spiller en avgjørende rolle for hvor effektive tilsynene vil være (Karapetrovic & Willborn, 2000; Beckmerhagen et al., 2004). Når tilsynspersonen har kjennskap til næringen vil det gjøre det enklere for vedkommende å avdekke avvik, å se helheten av både systemene og den praksisen bedriftene har (Ibid). Både informanten fra Arbeidstilsynet og de eksterne revisorene kan

fortelle om intern opplæring av revisorene, deltakelse på skyggerevisjoner og besøk på oppdrettsanlegg før de får gjennomføre egne individuelle tilsyn (Inf I1, J1, K1, L1). Hvor omfattende denne opplæringen er, varierer mellom Arbeidstilsynet og sertifiseringsrevisorene hvor sertifiseringene kan vise til det mest omfattende opplegget (Ibid). Det at sertifiseringene bruker mye tid på opplæring henger trolig sammen med at revisorene har flere andre fokusområder enn HMS. Opplæringen av tilsynspersonene fra både Arbeidstilsynet og sertifiseringene kan sies å være i tråd med hva Sydnes & Batalden (2015) hevder kjennetegner effektive tilsynspersoner; at de har en god kjennskap til den næringen de fører tilsyn med. Når det gjelder oppdretternes egne internrevisjoner, stiller GGAP-standarden krav til kompetanse hos personen som skal gjennomføre internrevisjonene. Her er det krav til relevant utdanning, eller flere års erfaring fra oppdrett og flere års erfaring fra kvalitetsarbeid for å bli intern revisor. I tillegg må internrevisoren kurses i blant annet HACCP (smittehygiene), revisjonsarbeid og GGAP-standarden (GGAP standarden v. 5.1 , 2018). Selv om de eksterne revisorene kan fortelle at internrevisjonene fra oppdretterne varierer veldig i kvalitet, kan en slik internrevisjon styrke oppdretternes interne kompetanse, systematiske arbeid, og med tiden lede til bedre interne revisjoner. En av de større aktørene nevner at hadde det ikke vært for sertifiseringene, ville ikke de med ansvar for sertifiseringene fra administrasjonen prioritert å besøke samtlige anlegg i løpet av året for å gjennomføre interne revisjoner og se på HMS-krav (Inf D1).

5.3.3 Tilsynsform

Hvilken form tilsynene fra myndighetene og sertifiseringsrevisorene har, vil være viktig for hvor effektive de har potensial til å være (Kongsvik T. , 2013). Tilsyn som bare fokuserer på dokumentstyringen i bedriften, altså strukturelle tilsyn, vil minste mye av informasjonen om hvordan systemene etterleves i praksis. Det å sjekke hvordan HMS-arbeidet skjer i praksis kan avdekke avvik fra praksisen beskrevet i de dokumenterte HMS-prosedyrene (Batalden & Sydnes, 2015). Det blir derfor argumentert for at en kombinasjon mellom strukturelle og operasjonelle tilsyn vil være å foretrekke (Ibid). Hvor mye tid og ressurser tilsynspersonene bør sette av, avhenger av størrelsen på virksomheten som skal revideres (Beckmerhagen, Berg, Karapetrovic, & Willborn, 2004).

De eksterne revisorene forteller at de har fire timer til rådighet for å gjennomføre tilsyn hos oppdretterne (Inf I1, J1). De forteller videre at hvis det er noe som må sløyfes for å holde tidsrammen så er det tid ute på anlegg, altså den operasjonelle delen (Inf I1, J1). En slik

tilnærming stemmer godt overens med Hale & Borys (2013) argumenter om at tid ofte er mangelvare under tilsynene, og at det dermed er mer effektivt å bruke tiden på å gjennomgå dokumentasjon. Dette kan mening svekke sertifiseringsrevisorenes mulighet for å sette seg godt nok inn i oppdretternes systemer og arbeidspraksis. Hva angår Arbeidstilsynet så bruker de den tiden det tar ute på anleggene (Inf L1). En slik praksis er etter min mening mer sammenfallende med Beckmerhagen, et al., (2004) om at situasjonen hos de som revideres bør være førende for hvor lang tid et tilsyn skal ta.

5.3.4 Tilsynskriterier og avvik

Måten tilsynskriteriene er utformet vil ha konsekvenser for hvor objektive tilsynene blir gjennomført, og hvilken informasjon tilsynspersonene kan innhente (Beckmerhagen, et al., 2004; Tackett et al., 2004). Tilsynskriteriene i IK-HMS-forskriften er lagt opp etter selvreguleringsprinsippet, og dermed utformet på en slik måte at hver enkelt bedrift skal kunne utforme egne systemer for å imøtekomme kravene (Internkontrollforskriften, 1997). Det at IK-HMS ikke er basert på faste standarder eller tilsynskriterier kan svekke tilsynspersonens mulighet til å vurdere bedriftenes etterlevelse objektivt, og det blir dermed opp til tilsynspersonens subjektive vurdering å fastslå om vedkommende skal gi avvik eller ikke (Karlsen, 2010; Blewett & O'Keeffe, 2011). En slik utforming av tilsynskriteriene kan svekke oppdretternes mulighet for å motta objektive tilsyn, og dermed skape usikkerhet blant oppdretterne om hva de bør gjøre for å oppfylle kravet. Når oppdretterne får avvik på enkelte områder hos noen tilsynspersoner og ikke hos andre kan dette svekke kredibiliteten til tilsynene, og kan føre til at oppdretterne ikke prioriterer tilsynene (Blewett & O'Keeffe, 2011). På den positive siden forteller informanten fra Arbeidstilsynet at de prøver så godt de kan å samkjøre tilsynspersonene innad i en region og mellom regionene ved å gjennomføre fagfellevurderinger, felles samlinger og web-baserte møter for å diskutere hvordan kravene bør forstås (Inf L1). Det at arbeidstilsynet prøver å få tilsynspersonene til å tenke likt innad og mellom regionene, vil kunne styrke kvaliteten av deres tilsyn og sammenfaller med argumenter om at jevnlige fagfellevurderinger er viktig (Robson, Macdonald, Gray, Van Eerd, & Bigelow, 2012).

Når det gjelder sertifiseringens utforming av tilsynskriterium er disse utformet på en mer detaljert og konkret måte (ASC Salmon Standard, v, 1.1, 2017; GGAP Standarden, v, 5.1, 2018). To av de eksterne revisorene forteller at deres tilsynskriterier må være mulig å fastslå objektivt om en aktør oppfyller kriteriene eller ikke. Det nytter ikke for revisorene å skrive at

”de har sett at alt er i henhold”, det blir ikke godtatt av organene som kvalitetssikrer deres revisjonsrapporter. De er nødt til å dokumentere at det faktisk er slik (Inf I1, J1.). På den ene siden kan det argumenteres for at hvis tilsynskriteriene er detaljerte og standardiserte, så letter det arbeidet for både revisorene og oppdretterne, men på den andre siden kan det føre til at det blir mer fokus på den strukturelle delen av revisjonene. Samtlige av de mindre aktørene fra oppdretterne, mener som nevnt at kravene som fremgår i standardene er enklere å forholde seg til enn de som fremkommer i IK-HMS. Mye av dette skyldes at kravene er mer konkrete og standardiserte (Inf E1, F1, G1, H1).

Tilsynsaktivitet vil ikke få utnyttet sitt fulle potensial uten å kombineres med veiledning (Andersen & Solem, 2015). Informanten fra arbeidstilsynet bekrefter denne tilnærmingen og forteller at deres fremste oppgave er å veilede oppdretterne gjennom dialog (Inf L1). Utsagn fra oppdretterne tilsier at Arbeidstilsynet er for sjelden på besøk hos bedriftene til at denne veiledningen har vært optimal. Arbeidstilsynet kan være mer aktiv i sin veiledningsrolle ovenfor oppdretterne, noe informanten fra Arbeidstilsynet også er enig i (Inf L1). Informanten fra arbeidstilsynet legger til at deres måte å veilede ikke har vært optimal på bakgrunn av en raskt utviklende næring som gjør at reguleringen har havnet litt etter praksisen i næringen (Inf L). Det at reguleringen har kommet etter utviklingen i næringen, vil kunne svekke Arbeidstilsynets mulighet for å gjennomføre effektive tilsyn. En tidligere studie har kommet til samme konklusjoner, hvor det ble påpekt at bedriftene lærer lite av kun tilsynsbesøk, men etterlyser en større grad av veiledning (Andersen & Solem, 2015). I tillegg fant studien at Arbeidstilsynet burde bli flinkere til å tilpasse sine tilsyn mot HMS-kompetansen i de forskjellige bedriftene, og ikke henge seg for mye opp i lovparagrafer (Ibid). Dette kan man se indikasjoner på også i denne studien, da mindre oppdrettsaktører ikke har utviklet et fullgodt HMS-system før de fikk mer konkrete krav fra sertifiseringene (Inf E1, F1, G1, H1). To andre tidligere studier på tilsynsaktivitets påvirkning på sikkerhetsstyring i offshore-næringen fant at hyppigheten av tilsyn har positiv innvirkning på bedriftenes sikkerhetsstyringsarbeid inntil bedriften har den kompetansen som kreves for å regulere egen sikkerhet effektivt (Batalden & Sydnes, 2015; Aae, Sydnes & Heggøy, 2015). Når bedriftene er kompetente i sikkerhetsstyringsarbeidet kan hyppig tilsynsaktivitet i ytterste konsekvens ha motsatt effekt på sikkerheten, da bedriftene må bruke sine interne ressurser på å imøtekomme tilsynspersonene istedenfor å bruke tiden på faktisk sikkerhetsarbeid (Batalden & Sydnes, 2015). I denne oppgaven er det indikasjoner på at oppdrettsaktørene ikke har kommet til det stadiet der de innehar god nok kompetanse til å regulere egen sikkerhet uten tilsyn og

veiledning fra Arbeidstilsynet og eksterne revisorer. Dagens situasjon indikerer at økt tilsynsaktivitet faktisk forbedrer IK-HMS-arbeidet. Men det kan tenkes at en hyppig tilsynsaktivitet i fremtiden også i oppdrettsnæringen kan ha negativ effekt.

5.3.5 Underleverandørrevisjoner

Gjennom GGAP-sertifiseringen er oppdretterne pålagt å gjennomføre egne revisjoner av sine mest kritiske underleverandører. Revisjonen foregår med et utdrag av relevante punkter fra GGAP-standarden (GGAP standarden v. 5.1 , 2018). Det å føre tilsyn med sine underleverandører kan føre til at bedriftene får en bedre oversikt og kontroll på hvem som opererer i deres selskap, og hvilket sikkerhetsfokus underleverandørene har (Matthews, et al., 1996; Creed et al., 2008; Toole, 2002). Oppdretterne forteller at de har mest fokus på dokumentgjennomganger på underleverandørrevisjonene, men at enkelte også har vært om bord i underleverandørens båter for å påse at dokumentene stemmer med praksisen (Inf A1, B1, C1, D1, D2, E1, G1, H1). Videre kan informantene fortelle at det er arbeidsforhold, kontrakter og sikkerheten til de ansatte som er i høysetet under revisjonene (Inf A1, B1, C1, D1, D2, E1, G1, H1). Et oppsummerende sitat var: ”Det er jo dykkerfirmaer som ikke hadde hjertestartere med seg. Som vi nå har pålagt de å ha med seg. Det har jo de ansatte i det dykkerselskapet takket oss for i ettertid, det var noe de ansatte satt veldig pris på” (Inf E1). Samtlige informanter fra oppdretterne, bortsett fra en mindre, forteller at de har gitt avvik til sine underleverandører på punkter fra GGAP-standarden som må utbedres (A1, B1, C1, D1, D2, E1, G1, H1). En av de mindre informantene forteller også at de har gått vekk fra en underleverandør på bakgrunn av en slik revisjon (Inf H1). Det at oppdretterne gjennomfører underleverandørrevisjoner hos sine mest kritiske underleverandører mener jeg kan styrke sikkerhetsstyringen hos aktørene, gjennom at de får en bedre kjennskap til leverandørene, og undersøker at de har dokumentasjonen på plass. Det er oppdretterne selv som er ansvarlig for sikkerheten til underleverandørene når de er ute på anleggene, og derfor viktig at de vet at leverandørene opptrer seriøst (Inf J1). Når det gjelder kvaliteten på oppdretternes underleverandørrevisjoner forteller de eksterne revisorene at den varierer veldig fra bedrift til bedrift (Inf I1, J1, K1). Til tross for dette, kan slike underleverandørrevisjoner ha potensiale til å forbedre sikkerheten på anleggene, og med tiden vil kanskje de interne revisjonene bli bedre. Informanten fra Arbeidstilsynet mener det er positivt at oppdretterne får trening i revisjoner, slik at kompetansen øker (Inf L1).

For å oppsummere forskningsspørsmål tre, så er det flere indikasjoner på at den økte tilsynsaktiviteten har hatt en positiv innvirkning på oppdretternes fokus på IK-HMS. Den økte tilsynsaktiviteten har ført til at informantene i oppgaven ikke lenger kan ha et statisk sikkerhetsstyringssystem, men må oppdatere det jevnlig på bakgrunn av hyppige revisjoner. Videre vil kvaliteten av tilsynene kunne påvirke hvor seriøst oppdretterne tar dem. Både Arbeidstilsynet og sertifiseringsrevisorene kan sies å gjennomføre gode, kompetente tilsyn. De forsøker i størst mulig grad å blande strukturelle og operasjonelle tilsyn. Det kan argumenteres for at en svakhet ved sertifiseringstilsynene er at de bruker for kort tid på hvert tilsyn til å kunne få en helhetlig oversikt over tilsynsbedriften. Det at oppdretterne selv drar ut og reviderer sine mest kritiske underleverandører vil også kunne styrke sikkerheten på anleggene gjennom en økt oversikt og kontroll på hvem som arbeider der og hvilket sikkerhetsfokus de har. I tillegg får oppdretterne øvelse i hvordan tilsynsaktivitet bør foregå, og dermed kan oppdretterne øke egen kompetanse når det gjelder hva som forventes av dem, og hva de må gjøre for å oppfylle lovkrav og sertifiseringskrav.

6. Konklusjon

I dette kapittelet vil jeg fremlegge svar på forskningsspørsmålene og problemstillingen i den grad jeg har grunnlag for. Avslutningsvis vil jeg presentere noen temaer som kunne vært interessant å belyse i videre forskning.

Forskningsspørsmål 1; *Bidrar miljøsertifiseringene til økt intern kompetanse til å regulere seg selv, eller bidrar de til mer ekstern kontroll av oppdrettsnæringen?*

Gjennom denne oppgaven har jeg vist at miljøsertifiseringene bidrar til en økt grad av ekstern kontroll for oppdrettsaktørene, særlig for de aktørene som innehar både GGAP og ASC. Dette har medført en ny modell for regulering av oppdretternes IK-HMS som tidligere kun bestod av Arbeidstilsynet med samarbeidspartnere. Tilsynelatende er flere av aktørene positive til denne økte eksterne reguleringen. Oppdrettsaktørene, særlig de mindre, anser ikke interne ressurser som tilstrekkelig for å regulere egen sikkerhet, men ønsker hjelp fra myndigheter og eksterne (Inf E1, F1, G1, H1). Samtlige oppdrettsinformanter i studien mener at sertifiseringene har økt deres interne kompetanse rundt sikkerhetsstyringen, noe som indikerer at miljøsertifiseringene har økt den interne kompetansen gjennom en mer ekstern kontroll av

aktørene. Det at oppdretterne har måttet regulere egen sikkerhet uten å ha tilstrekkelige kunnskaper om hvordan selvregulering bør foregå, har tidligere vært en svakhet.

Forskningsspørsmål 2; Hvordan har kravene i frivillige miljøsertifiseringer påvirket bedriftenes arbeid med IK-HMS?

Mine funn viser at samtlige krav i IK-HMS-forskriften sammenfaller med HMS-kravene i GGAP-standarden og flertallet av krav sammenfaller også med ASC-standarden. Denne synergien mellom IK-HMS-forskriften og miljøsertifiseringens HMS-kapittel gjør at samtlige faser i forbedringshjulet til Deming (1986) gjøres gjeldende. Samtlige av oppdrettsinformantene fant HMS-kravene i sertifiseringene mer konkrete og enklere å forstå enn de som blir gjengitt i IK-HMS-forskriften. Det at oppdretterne nå har en bedre forståelse for hva de bør gjøre i hver fase av forbedringshjulet kan styrke deres systematiske og kontinuerlige HMS-arbeid. Det fremkom fra de mindre oppdrettsinformantene at de har brukt sertifiseringene som insentiver for å faktisk opprette et systematisk IK-HMS-system, noe som indikerer at de tidligere ikke har oppfylt alle kravene i IK-HMS-forskriften. Arbeidstilsynet fører ingen oversikt over hvilke aktører som er sertifiserte, eller hva HMS-kapitlene i sertifiseringene inneholdt. En slik oversikt mener jeg kan styrke deres mandat på bakgrunn av kunnskap om hvilke HMS-områder sertifiseringene tar for seg, og hvilke som ikke er representert.

Forskningsspørsmål 3; I hvilken grad har økt tilsynsaktivitet, som følge av sertifiseringene, påvirket bedriftenes fokus på internkontroll for HMS?

Som vist mener samtlige oppdrettsinformanter at den økte tilsynsaktiviteten i næringen har påvirket deres IK-HMS-arbeid positivt. En hyppigere tilsynsaktivitet har gjort at aktørene har måttet jobbe mer kontinuerlig og systematisk med sitt IK-HMS-system. Både Arbeidstilsynet og de eksterne revisorene kan sies å gjennomføre effektive og kompetente tilsyn. Arbeidstilsynet, på bakgrunn av manglende ressurser, kan sies å ha vært lite aktiv med sin tilsynsaktivitet mot oppdrettsnæringen, og særlig mindre aktører kunne hatt nytte av en tettere veiledning og dialog. Når de gjelder de eksterne revisorenes tilsynsaktivitet kunne disse hatt mer tid til disposisjon på hvert tilsyn, og dermed kunne de brukt mer tid på den operasjonelle delen av tilsyn. Tilsynskriteriene i sertifiseringene er mer konkrete enn IK-HMS-kravene, noe som gjør at det i mindre grad blir opp til tilsynspersonenes subjektive vurdering å vurdere etterlevelsen hos oppdretterne. Oppdrettsnæringen kan sies å være en relativt ung næring, med fortsatt behov for hyppig veiledning og dialog med myndigheter eller eksterne aktører for å

utvikle en bedre forståelse for hvordan selvregulering av sikkerheten bør foregå, særlig gjelder dette mindre aktører. Dermed mener jeg det er grunnlag for å hevde at den økte tilsynsaktiviteten har påvirket IK-HMS-arbeidet i betydelig grad.

For å svare på problemstillingen; *Hvordan påvirker frivillige miljøsertifiseringer sikkerhetsstyringen i bedrifter i oppdrettsnæringen gjennom internkontroll for HMS?*

Som vi har sett har frivillige miljøsertifiseringer påvirket sikkerhetsstyringen gjennom en mer ekstern kontroll av IK-HMS-kravene, samtidig som de har styrket bedriftenes evne til selvregulering. Gjennom mer konkrete HMS-krav i sertifiseringene har vi sett at oppdretterne har fått en bedre forståelse for hva de bør gjøre for å oppfylle de forskjellige kravene. På bakgrunn av en økt tilsynsaktivitet har oppdretterne nå måttet arbeide mer kontinuerlig med IK-HMS. Samlet sett vil disse faktorene kunne styrke det systematiske IK-HMS-arbeidet i oppdrettsnæringen for sertifiserte aktører.

6.1 Videre forskning

På bakgrunn av de funn jeg har gjort i min studie, har det fremkommet noen spennende tema å forske videre på. For det første kunne det vært interessant å gjennomføre en studie som går mer i dybden enn hva jeg har gjort, og faktisk observerer HMS-arbeidet til et par sertifiserte oppdrettsaktører for å undersøke om det de sier faktisk stemmer overens med IK-HMS-arbeidet i praksis. For det andre kunne det vært interessant å gjennomføre en kvantitativ studie med flere informantbedrifter, både sertifiserte og usertifiserte. Dermed kunne man fått en bedre oversikt over hvorvidt det er forskjeller mellom dem.

7. Litteraturliste

- Adresseavisen. (2017, 9 7). *Havmerden åpner for store framskritt*. Hentet fra Leder: <https://www.adressa.no/meninger/leder/2017/09/07/Havmerden-åpner-for-store-framskritt-15263714.ece>
- Aae, J. F., Sydnes, A. K., & Heggøy, C. (2015, 1 1). Effects of external audits on safety management systems: A case study of the Norwegian-managed maritime industry. *Safety and Reliability: Methodology and Applications*, ss. 577-584.
- Aalders, M., & Wiltahgen, T. (1997, 1 1). Moving beyond Command and Control: Reflexivity in the Regulation of Occupational Safety and Health. *Law & Policy*, ss. 415-443.
- Allen, R. H., & Sriram, R. D. (2000, 6 1). The Role of Standards in Innovation. *Technological Forecasting and Social Change*, ss. 171-181.
- Allred, K., Lie, T., Lindøe, P., & Østerhus, S. (2005). *Systematisk HMS-arbeid i havbruksnæringen*. Stavanger: Rogalandforskning.
- Andersen, E. S., Grude, K. V., & Haug, T. (2015). *Målrettet prosjektstyring*. Oslo: NKI-Forlag.
- Andersen, T. K., & Solem, A. (2015). *NHO-bedrifiers erfaringer med Arbeidstilsynets tilsynsvirksomhet*. Trondheim: SINTEF.
- Antonsen, S., Skarholt, K., & Ringstad, A. J. (2011, 12 5). The role of standardization in safety management - A case study of a major oil & gas company. *Safety Science*, ss. 2001-2009.
- Aquaculture Stewardship Council. (2017, 1 1). *asc-aqua.org*. Hentet fra About us: <https://www.asc-aqua.org/about-us/>
- Aquaculture Stewardship Council. (2017, 4 1). ASC Salmon Standard v. 1.1. Netadresse for standarden: https://www.asc-aqua.org/wp-content/uploads/2017/07/ASC-Salmon-Standard_v1.1.pdf. *Aquaculture Stewardship Council*. Utrecht DC, Nederland: Aquaculture Stewardship Council.
- Arbeids- og sosialdepartementet. (1997, 1 1). Internkontrollforskriften . *Forskrift om systematisk helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid i virksomheter (IK-HMS)*. Oslo.
- Arbeidstilsynet. (2016, 1 1). *Arbeidstilsynet*. Hentet fra Arbeidstilsynets tilsynsvirksomhet: <https://www.arbeidstilsynet.no/om-oss/statistikk/arbeidstilsynets-tilsynsvirksomhet/>
- Arbeidstilsynet. (2018, 2 5). *Arbeidstilsynet*. Hentet 2 5, 2018 fra Internkontroll: <https://www.arbeidstilsynet.no/hms/internkontroll/>
- Auld, G., Guldbrandsen, L. H., & Mcdermott, C. L. (2008, 8 1). Certification Schemes and the Impacts on Forests and Forestry. *Annual review of Environment and Resources*, ss. 187-211.
- Aven, T. (2017, 9 7). An Emerging New Risk Analysis Science: Foundations and Implications. *Risk Analysis*, ss. 1-13.
- Aven, T., & Vinnem, J. E. (2007). *Risk Management With Applications from the Offshore Petroleum industry*. London: Springer.
- Aven, T., Njå, O., Boyesen, M., Olsen, K. H., & Sandve, K. (2004). *Samfunnssikkerhet*. Stavanger: Universitetsforlaget.
- Baldwin, R., Cave, M., & Lodge, M. (2012). *Understanding Regulation: Theory, Strategy, and Practice*. Oxford: Oxford University Press.

- Batalden, B. M., & Sydnes, A. K. (2014, 4 1). Maritime safety and the ISM Code: a study of investigated casualties and incidents. *Journal of Maritime Affairs*, ss. 3-25.
- Batalden, B. M., & Sydnes, A. K. (2015, 1 1). Auditing in the Maritime Industry: A Case Study of the Offshore Support Vessel Segment. *Safety Science*, ss. 1-14.
- Beckmerhagen, I. A., Berg, H. P., Karapetrovic, S. V., & Willborn, W. O. (2004, 1 1). On the effectiveness of quality management system audits. *The TQM Magazine*, ss. 14-25.
- Beggerud, R. (2005). *HMS - teori og praksis* (1. utgave. utg.). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Bjelland, H. V., Føre, M., Lader, P., Kristiansen, D., Holmen, I. M., Fredheim, A., . . . Oppedal, F. (2015). Exposed Aquaculture In Norway: Technologies For Robust Operations In Rough Conditions. *Wxposed Aquaculture In Norway* (ss. 1-10). Washington: OCEANS'15 MTS/IEEE Washington.
- Blaikie, N. (2010). *Designing Social Research* (2. utgave. utg.). Cambridge, England: Polity Press.
- Blewett, V., & O'Keeffe, V. (2011, 8 1). 'Keeffe, V. (2011). Weighing the pig never made it heavier: Auditing OHS, social auditing as verification of process in Australia. *Safety Science*, ss. 1014-1021.
- Boiral, O. (2003, 12 1). ISO 9000: Outside the Iron Cage. *Organization Science*, ss. 720-737.
- Brinkmann, S., & Tanggaard, L. (2015). *Kvalitative metoder: Empiri og teoriutvikling*. (W. Hansen, Overs.) Danmark: Forfatterne og Hans Reitzels Forlag 2010.
- Brunsson, N., Rasche, A., & Seidl, D. (2012, 6 22). The Dynamics of Standardization: Three Perspectives on Standards in Organization Studies. *Organization Studies*, ss. 613-632.
- Bush, S. R., Belton, B., Hall, D., Vandergeest, P., Murray, F. J., Ponte, S., . . . Kusunawati, R. (2013, 10 6). Certify Sustainable Aquaculture? *Science*, ss. 1067-1068.
- Cashore, B., Auld, G., & Newson, D. (2004). *Governing Through Markets: Forest Certification and the Emergence of Non-State Authority*. New Haven and London: Yale University Press.
- Caswell, J. A., Bredahl, M. E., & Hooker, N. H. (1998, 10 1). How Quality Management Metasystems Are Affecting the Food Industry. *Review of Agricultural Economics*, ss. 547-557.
- Chapple, A. (1999, 4 1). The use of telephone interviewing for qualitative research. *Nurse Researcher*, ss. 85-93.
- Cohen, A. (1977, 1 1). Factors in successful safety programs. *Journal of Safety Research*, ss. 168-178.
- Cook, T. D., & Campbell, D. T. (1979). The design and conduct of true experiments and quasi-experiments in field settings. I R. T. Mowday, & R. M. Steers, *Reproduced in part in Research in Organizations: Issues and Controversies*. Santa Monica, CA: Goodyear Publishing Company.
- Cooper, M. D. (2000, 11 1). Towards a model of safety culture. *Safety Science*, ss. 111-136.
- Cooper, M. D., & Philips, R. A. (2004, 1 1). Exploratory analysis of the safety climate and safety behavior relationship. *Journal of Safety Research*, ss. 497-512.
- Corsin, F., Funge-Smith, S., & Clausen, J. (2007). *A qualitative assessment of standards and certification schemes applicable to aquaculture in the Asia-Pacific region*. Bangkok: ASIA-PACIFIC FISHERY COMMISSION FOOD AND AGRICULTURE ORGANIZATION OF THE UNITED NATIONS REGIONAL OFFICE FOR ASIA AND THE PACIFIC.

- Creed, E. S., Seok, Y. H., & Paek, J. H. (2008, 11 1). Subcontractor Evaluation and Management Framework for Strategic Partnering. *Journal of Construction Engineering & Management*, ss. 842-851.
- Creswell, J. (1998). *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing among Five Traditions*. Thousand Oaks: Sage.
- Dawson, S., Willman, P., Bamford, M., & Clinton, A. (1988). *Safety at Work - The Limits of Self-Regulation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Deming, W. E. (1986). *Out of the crisis*. Cambridge: MIT Press.
- Dumas, R. (1987, 1 1). Safety and quality: The human dimension. *Professional Safety*, ss. 11-14.
- Fairman, R., & Yapp, C. (2005, 8 31). Enforced Self-Regulation, Prescription, and Conceptions of Compliance within Small Businesses: The Impact of Enforcement. *Law & Policy*, ss. 491-519.
- Fenstad, J., Osmundsen, T., & Størkersen, K. V. (2009). *Fare på merde? Behov for endret sikkerhetsarbeid ved norske oppdrettsanlegg*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning AS, Studio Apertura.
- Fernández-Muñoz, B., Montes-Peón, J. M., & Vázquez-Ordás, C. J. (2009, 8 1). Relation between occupational safety management and firm performance. *Safety Science*, ss. 980-991.
- Fimreite, A. L., Lango, P., Lærgreid, P., & Rykkja, L. H. (2014). *Organisering, samfunnssikkerhet og krisehåndtering* (2. utgave. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Genn, H. (1993, 1 1). Business Responses to the Regulation of Health and Safety in England. *Law & Policy*, ss. 219-233.
- Giacomarra, M., Galati, A., Crecimanno, M., & Tinervia, S. (2016, 1 20). The integration of quality and safety concerns in the wine industry: the role of third-party voluntary certifications. *Journal of Cleaner Production*, ss. 267-274.
- Gilad, S. (2010, 1 1). It runs in the family: Meta-regulation and its siblings. *Regulation & Governance*, ss. 485-506.
- Global Good Agriculture Practices. Nettadresse for å laste ned norsk versjon: http://globalgap.org/.content/.galleries/documents/180130_gg_ifa_cl_af_ab_v5_1-1_protected_no.xlsx. (2018, 1 30). GGAP standarden v. 5.1 . *Alle Anlegg, Akvakultur*. (P. O. Hjertenes, Overs.) Köln, Tyskland: GlobalG.A.P.
- Global Salmon Initiative. (2018, 1 1). *What is the GSI working on?* Hentet fra Sustainability certification - ASC standard: <https://globalsalmoninitiative.org/en/what-is-the-gsi-working-on/sustainability-certification-asc-standard/>
- GlobalGAP. (2017, 1 1). *globalgap.org*. Hentet fra History: http://www.globalgap.org/uk_en/who-we-are/about-us/history/
- Goetsch, D. L. (1999). *Occupational Safety and Health for Technologists, Engineers, and Managers* (7. utgave. utg.). Saddle River, New Jersey: Prentice Hall.
- Granerud, L., & Rocha, R. S. (2011, 8 1). Organisational learning and continuous improvement of health and safety in certified manufacturers. *Safety Science*, ss. 1030-1039.
- Grote, G. (2011, 8 27). Safety management in different high-risk domains - All the same? *Safety Science*, ss. 1983-1992.

- Gulbrandsen, L. H. (2004, 5 1). Overlapping Public and Private Governance: Can Forest Certification Fill the Gaps in the Global Forest Regime? *Global Environmental Politics*, ss. 75-99.
- Gulbrandsen, L. H. (2009, 7 1). The emergence and effectiveness of the Marine Stewardship Council. *Marine Policy*, ss. 654-660.
- Gunningham, N., & Rees, J. (1997, 1 1). Industry Self-Regulation: An institutional Perspective. *Law & Policy*, ss. 363-414.
- Guthman, J. (2007, 6 1). The Polanyian Way? Voluntary Food Labels as Neoliberal Governance. *Antipode*, ss. 456-478.
- Hale, A., & Borys, D. (2013, 6 1). Working to rule, or working safely? Part 1: A state of the art review. *Safety Science*, ss. 207-221.
- Harper, A. C., Cordery, J. L., de Klerk, N. H., Sevastos, P., Geelhoed, E., Gunson, C., . . . Colquhoun, J. (1997, 1 1). Curtin industrial safety trial: Managerial behavior and program effectiveness. *Safety Science*, ss. 173-179.
- Hart, S. M. (2010, 4 1). Self-regulation, Corporate Social Responsibility, and the Business Case: Do they Work in Achieving Workplace Equality and Safety? *Journal of Business Ethics*, ss. 585-600.
- Haas, E. J., & Yorio, P. (2016, 3 1). Exploring the state of health and safety management system performance measurement in mining organizations. *Safety Science*, ss. 48-58.
- Heide, M. A., Prestvik, Ø., Okstad, E., Sunde, L. M., & Myhre, T. (2003). *HMS i havbruk - Risikoanalyse og tiltaksvurdering med fokus på personell og teknologi i fiskeoppdrettsanlegg*. Trondheim: SINTEF Fiskeri og havbruk AS.
- Herrero, S. G., Saldaña, M. A., del Campo, M. A., & Ritzel, D. O. (2001, 10 10). From the traditional concept of safety management to safety integrated with quality. *Journal of Safety Research*, ss. 1-20.
- Hohnen, P., & Hasle, P. (2011, 8 1). Making work environment auditable – A ‘critical case’ study of certified occupational health and safety management systems in Denmark. *Safety Science*.
- Holen, S. M., Utne, I. B., Holmen, I. M., & Aasjord, H. (2017, 10 1). Occupational safety in aquaculture - Part 2: Fatalities in Norway 1982-2015. *Marine Policy*, ss. 1-7.
- Holmen, I. M., & Thorvaldsen, T. (2015). *Good safety work - examples from different industries*. Trondheim: SINTEF.
- Holmen, I. M., Utne, I. B., & Haugen, S. (2017, 1 1). Organisational safety indicators in aquaculture - a preliminary study. *Risk, Reliability and Safety: Innovating Theory and Practice: Proceedings of ESREL 2016*, ss. 1-8.
- Hongyi, S. (2000, 1 1). Total quality management, ISO 9000 certification and performance improvement. *International Journal of Quality & Reliability Management*, ss. 168-179.
- Hutter, B. (1988). *The Reasonable Arm of the Law? The Law Enforcement Procedures of Environmental Health Officers*. Oxford: Clarendon Press.
- Irvine, A., Drew, P., & Sainsbury, R. (2012, 4 5). ‘Am I not answering your questions properly?’ Clarification, adequacy and responsiveness in semi-structured telephone and face-to-face interviews. *Qualitative Research*, 13(1), ss. 87-106.
- ISO. (2011). *Guidelines for Auditing Management Systems ISO 19011:2011. Introduction*. Geneva: International Standardization Organization .

- ISO. (2017, 1 1). *iso.org*. Hentet fra Our Story/Popular Standards: <https://www.iso.org/about-us.html> & <https://www.iso.org/popular-standards.html>
- Jacobsen, D. I. (2005). *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode* (2. utgave. utg.). Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Johannessen, A., Tufte, P. A., & Christoffersen, L. (2010). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (4. utgave . utg.). Oslo: Abstrakt forlag.
- Kalfagianni, A., & Pattberg, P. (2013, 3 1). Fishing in muddy waters: Exploring the conditions for effective governance of fisheries and aquaculture. *Marine Policy*, ss. 124-132.
- Karapetrovic, S., & Willborn, W. (2000, 1 1). Quality assurance and effectiveness of audit systems. *International Journal of Quality & Reliability Management*, ss. 679-703.
- Karlsen, J. E. (2010). *Ledelse av helse miljø og sikkerhet*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Karlsen, J. E. (2011). *Metoder for HMS-regulering*. Oslo: Cappelen Damm.
- Kelly, T. P. (1998). *Arguing Safety - A Systematic Approach to Managing Safety Cases (Doktoravhandling)*. York, England: University of York.
- Kennedy, R., & Kirwan, B. (1998, 12 1). Development of a Hazard and Operability-based method for identifying safety management vulnerabilities in high risk systems. *Safety Science*, ss. 249-274.
- Kerwer, D. (2005, 8 18). Rules that many use: Standards and global regulation. *Governance - An International Journal of Policy, Administration and Institutions*, ss. 611-632.
- King, A. A., Lenox, M. J., & Terlaak, A. (2005, 1 12). The strategic use of decentralized institutions: Exploring certification with the ISO 14001 management standard. *Academy of Management Journal*, ss. 1091-1106.
- Kongsvik, T. (2013). *Sikkerhet i organisasjoner*. Oslo/Trondheim: Akademika forlag.
- Kongsvik, T., Holmen, I. M., Rassmussen, M., Størkersen, K. V., & Thorvaldsen, T. (2018). *Sikkerhetsstyring i havbruk: En spørreskjemaundersøkelse blant ledelse og stabspersonell*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning, Studio Apertura.
- LaPorte, T. R., & Consolini, P. M. (1991, 1 1). Working in Practice but Not in Theory: Theoretical Challenges of "High-Reliability Organizations". *Journal of Public Administration: Research and Theory*, ss. 19-48.
- Larsen, A. K. (2012). *En enklere metode: Veiledning i samfunnsvitenskapelig forskningsmetode* (4. utgave. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Lee, D. (2009). Aquaculture Certification. I T. Ward, & B. Phillips, *Seafood Ecolabelling: Principles and Practice* (ss. 106-120). John Wiley & Sons.
- Lekve, B. (2017, 1 12). *Byggmesteren*. Hentet fra Hvordan velger Arbeidstilsynet ut bedrifter for tilsyn?: <https://byggmesteren.as/2017/01/12/hvordan-velger-arbeidstilsynet-ut-bedrifter-for-tilsyn/>
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic Inquiry*. Newbury Park, CA: Sage.
- Lindøe, P. H., Kringen, J., & Braut, G. S. (2015). *Risiko og tilsyn* (2. utgave. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Mallen, D., & Collins, C. (2003). *The Audit Skills Handbook: A Basic Introduction to Planning and Performing Business Management System Audits*. Sydney/Canberra: Consensus Books.
- Martinez, M. G., & Poole, N. (2004, 6 1). The development of private fresh produce safety standards: implications for developing Mediterranean exporting countries. *Food Policy*, ss. 229-255.

- Matthews, J. D., Tyler, A., & Thorpe, T. (1996). Subcontracting - the subcontractor's view. I D. Langford, & A. Retik, *The Organization and Management of Construction: Shaping theory and practice* (ss. 471-480). Ascot, Berkshire, England: Taylor & Francis.
- McCoyd, J. L., & Kerson, T. S. (2006, 10 1). Conducting Intensive Interviews Using Email: A Serendipitous Comparative Opportunity. *Qualitative Social Work*, ss. 389-406.
- McGuinness, E., Aasjord, H. L., Utne, I. B., & Holmen, I. M. (2013, 1 1). Fatalities in the Norwegian fishing fleet 1990–2011. *Safety Science*, ss. 335-351.
- McGuinness, E., & Utne, I. B. (2014, 1 1). A systems engineering approach to implementation of safety management systems in the Norwegian fishing fleet. *Reliability Engineering & System Safety*, ss. 221-239.
- Mehmetoglu, M. (2004). *Kvalitative metoder for merkanfile fag*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Minter, S. G. (1991, 1 1). Quality and safety: Unocal's Winning. *Occupational Hazards*, ss. 47-50.
- Mitchell, J. C. (2006). Case and Situation Analysis. I T. M. Evens, & D. Handelman, *The Manchester School: Practice and Ethnographic Praxis in Anthropology* (ss. 23-42). New York: Berghahn Books.
- Moran, A. (1995). Tools of Environmental Policy: Market Instruments Versus Command-and-Control. I R. Eckersley, *Markets, the State and the Environment: Towards Integration*. South Melbourne: Macmillan Education Australia.
- Moreau, D. T., & Neis, B. (2008, 10 5). Occupational health and safety hazards in Atlantic Canadian aquaculture: Laying the groundwork for prevention. *Marine Policy*, ss. 401-411.
- Mortimore, S., & Wallace, C. (2013). *HACCP: A practical approach*. US: Springer US.
- MSC. (2017, 1 1). *Marine Stewardship Council*. Hentet fra Our History: <http://20-years.msc.org>
- Nasjonal sikkerhetsmyndighet. (2015, 3 10). *Veileder i sikkerhetsstyring* . Hentet fra Nasjonal sikkerhetsmyndighet: <https://www.nsm.stat.no/globalassets/dokumenter/veiledninger/veileder-i-sikkerhetsstyring--endelig.pdf>
- Nærings- og fiskeridepartementet. (2015, 11 20). *Nye konsesjoner skal utvikle framtidens oppdrett*. Hentet fra Regjeringen.no: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/nye-konsesjoner-skal-utvikle-framtidens-oppdrett/id2462544/>
- NOU, 1987: 10. (1987). *Internkontroll i en samlet strategi for arbeidsmiljø og sikkerhet*. Norges Offentlige Utredninger. Oslo: Universitetsforlaget.
- Novick, G. (2008, 1 1). Is There a Bias Against Telephone Interviews in Qualitative Research. *Research in Nursing & Health*, ss. 391-398.
- O'Rourke, D. (2003, 3 25). Outsourcing Regulation: Analyzing Nongovernmental Systems of Labor Standards and Monitoring. *Policy Studies Journal*, ss. 1-29.
- Perrow, C. (1984). *Normal Accidents: Living with High Risk Technologies*. New York: Basic Books.
- Pidgeon, N. F. (1991, 3 1). Safety Culture and Risk Management in Organizations. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, ss. 129-140.
- Rambergshaug, M. (2014, 6 16). Tilsyn og veiledning for et seriøst arbeidsliv. *Lov og regelverk*. Trondheim, Trondheim, Norge: Direktoratet for Arbeidstilsynet.
- Reason, J. (1997). *Managing the Risks of Organizational Accidents*. Farnham: Ashgate.

- Renn, O. (2008). *Risk Governance - Coping with Uncertainty in a Complex World*. London: Earthscan.
- Ringdal, K. (2012). *Enhet og mangfold: samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Oslo: Fagbokforlaget.
- Robson, L. S., Clarke, J. A., Cullen, K., Bielecky, A., Severin, C., Bigelow, P. L., . . . Mahood, Q. (2007, 3 1). The effectiveness of occupational health and safety management system interventions: A systematic review. *Safety Science*, ss. 329-353.
- Robson, L. S., Macdonald, S., Gray, G. C., Van Eerd, D. L., & Bigelow, P. L. (2012, 2 1). A descriptive study of the OHS management auditing methods used by public sector organizations conducting audits of workplaces: Implications for audit reliability and validity. *Safety Science*, ss. 181-189.
- Sahatjian, L. C. (1998, 7 1). The ISM Code: A Brief Overview. *Journal of Maritime Law and Commerce*.
- Sampaio, P., Saraiva, P., & Rodrigues, A. G. (2009, 8 1). ISO 9001 certification research: questions, answers and approaches. *International Journal of Quality & Reliability Management*, ss. 38-58.
- Sandberg, M. G., Lien, A. M., Sunde, L. M., Størkersen, K., Stien, L. H., & Kristiansen, T. (2012). *Erfaringer og analyser fra drift av oppdrettsanlegg på eksponerte lokaliteter*. Trondheim: SINTEF.
- Saunders, I. (1995, 12 1). Managing quality and risk. *Journal of Occupational Health and Safety, Australia and New Zealand*, ss. 579-586.
- Sinclair, D. (1997, 10 1). Self-Regulation Versus Command and Control? Beyond False Dichotomies. *Law & Policy*, ss. 529-559.
- Spira, L. F., & Page, M. (2003, 1 1). Risk Management: The reinvention of internal control and the changing role of internal audit. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, ss. 640-661.
- Stien, L. H., Dempster, T., Bui, S., Glaropoulos, A., Fosseidengen, J. E., Wright, D. W., & Oppedal, F. (2016, 5 1). 'Snorkel' sea lice barrier technology reduces sea lice loads on harvest-sized Atlantic salmon with minimal welfare impacts. *Aquaculture*, ss. 29-37.
- Stolzer, A. J., Halford, C. D., & Goglia, J. J. (2008). *Safety Management Systems in Aviation*. New York: Ashgate Publishing Company.
- Sturges, J. E., & Hanrahan, K. J. (2004, April). Comparing telephone and face-to-face qualitative interviewing: a research note. *Qualitative Research*, 4, 107-118.
- Sweet, L. (2002, 1 1). Telephone interviewing: Is it compatible with interpretive phenomenological research? *Contemporary Nurse*, ss. 58-63.
- Tackett, J., Wolf, F., & Claypool, G. (2004, 1 1). Sarbanes-Oxley and audit failure: A critical examination. *Managerial Auditing Journal*, ss. 340-350.
- Teknisk Ukeblad. (2017, 12 23). *Utviklingstillatelser: 104 søkte om utviklingstillatelser for oppdrett*. (T. Stensvold, Red.) Hentet fra Akvakultur: <https://www.tu.no/artikler/104-sokte-utviklingstillatelser-for-oppdrett-siste-soker-kom-14-minutter-for-fristen/413318>
- Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitativ metode*. Oslo: Fagbokforlaget.
- Thomassen, Ø. (1993). *Sikkerhetsregulering og samfunnsverdier*. Oslo: Den nasjonale forskningsetiske komite for naturvitenskap og teknologi.

- Thorvaldsen, T., Holmen, I. M., & Moe, H. K. (2013). *Menneskelige faktorer og rømming fra lakseoppdrettsanlegg - Årsaksanalyser med fokus på menneskets rolle*. Trondheim: SINTEF.
- Thorvaldsen, T., Holmen, I. M., & Moe, H. K. (2015, 5 1). The escape of fish from Norwegian fish farms: Causes, risks and the influence of organisational aspects. *Marine Policy*, ss. 33-38.
- Tjora, A. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder* (3. utgave . utg.). Oslo: Gyldendal Akademiske.
- Toole, M. T. (2002, 6 1). Construction Site Safety Roles. *Journal of Construction Engineering & Management*, ss. 203-210.
- Trellevik, O. (2017, 8 31). *Ilaks.no*. Hentet fra "Vi må vaske byråkratiet på havet": <https://ilaks.no/vi-ma-vaske-byrakratiet-pa-havet/>
- Van Der Grijp, N. M., Marsden, T., & Cavalcanti, J. S. (2007, 2 16). European retailers as agents of change towards sustainability: The case of fruit production in Brazil. *Environmental Sciences*, ss. 445-460.
- Vandergeest, P., Ponte, S., & Bush, S. (2015, 2 27). Assembling sustainable territories: space, subjects, objects, and expertise in seafood certification. *Environment and Planning*, ss. 1907-1925.
- Veland, H., & Aven, T. (2013, 2 1). Risk communication in the light of different risk perspectives. *Reliability Engineering & System Safety*, ss. 34-40.
- Ward, T., & Phillips, B. (2009). *Seafood Ecolabelling: Principles and Practices*. John Wiley & Sons.
- Washington, S., & Ababouch, L. (2011). *Private standards and certification in fisheries and aquaculture: Current practice and emerging issues*. Roma: Food and agriculture organization of the United Nations.
- Yapp, C., & Fairman, R. (2006). Factors Affecting Food Safety Compliance within Small and Medium Sized Enterprises: Implications for Regulatory and Enforcement Strategies. *Journal of Food Control*, ss. 42-51.
- Yarborough, C. M. (1994, 1 1). Bringing value to occupational health services. *Industrial Safety and Hygiene News*, ss. 334-337.
- Yin, R. K. (2013). *Case Study Research: Design and methods*. London: SAGE Publications Inc.
- Zera, T. L. (1994, 1 1). Bringing quality strategies to safety programs. *Industrial Safety and Hygiene News*, ss. 17-20.

Overordnede intervjuguider:

Spørsmål til Næringen

1. Kan du fortelle litt om din bakgrunn og rolle i selskapet?
2. Når fikk dere miljøsertifiseringen GGAP eller ASC? Og hva var bakgrunnen for at dere ønsket denne/disse sertifiseringene?
3. Kan du fortelle om hvordan bedriften arbeider med HMS/sikkerhet?
4. Hvis vi fokuserer på de kravene i standarden som går på HMS, måtte dere etablere nye risikovurderinger, rutiner og prosedyrer for å dekke disse kravene?

5. GGAP krever 2 tilsyn i året som skal undersøke om bedriften er i henhold til standarden, en internrevisjon og en eksterntrevisjon. Hvordan mener du denne økte tilsynsaktiviteten har påvirket deres arbeid med sikkerhetsstyringen og oppgaver knyttet til dette?
6. GGAP krever at dere må på årlige revisjoner hos de mest kritiske underleverandørene deres. Hva fokuserer dere på under slike tilsyn?
7. (Til de bedriftene med både GGAP og ASC) Hvilken standard implementerte dere først?
8. Hvordan mener du standardene sammenfaller med reguleringen av næringen fra arbeidstilsynet og myndighetene?
9. Synes du at næringen går i mot en mer selvregulert praksis, eller mener du at eksterne aktører, som GGAP, myndigheter etc. Får en større og større påvirkning av den daglige driften?
10. Føler dere at dere er bedre forberedt på å møte myndighetskrav etter dere ble sertifiserte?
11. Hvilke tilbakemeldinger får dere av Arbeidstilsynet etter dere ble sertifiserte? Evt. når var sist de var på besøk?
12. Når det gjelder eventuelle avvik dere måtte få. Er det avvikene fra Arbeidstilsynet eller standardene som dere føler er mest kritisk å lukke?
13. Føler dere at dere har fått en bedre kompetanse til å utvikle og vedlikeholde sikkerhetsstyringssystemene etter dere ble sertifiserte?

Spørsmål til eksterne revisorer

1. Kan du fortelle litt om din bakgrunn og rolle i selskapet?
2. Hvilken kompetanse må dere inneha før dere gjennomfører tilsyn/revisjoner hos oppdrettsbedriftene?
3. Synes du kravene i standardene, som omhandler HMS og sikkerhet, sammenfaller/ligner på kravene som stilles i IK-HMS?
4. Synes du at standardene har brakt med seg nye aspekter som ikke var dekket av myndighetskrav tidligere?
5. Hvordan legger dere opp et typisk tilsyn hos oppdretterne? Hvilken fremgangsmetode benytter dere?
6. Når dere er på tilsyn, fokuserer dere mest på dokumentstyringen eller legger dere like mye vekt på etterlevelsen av kravene i praksis?
7. Når dere gjennomfører tilsyn/revisjoner hos bedriftene, forventer dere samme kvalitet på oppfylte krav hos små og store aktører?
8. Dere er jo hos bedriftene minst en gang årlig og fører tilsyn. Ser dere forbedringer for hver gang?

9. Hva fokuserer dere mest på når dere er på tilsyn? HMS, fiskehelse/velferd, miljø, hygiene?
10. Synes du at næringen går mot mer selvregulering, eller mener du at den går mer mot ekstern kontroll?
11. Fra ditt ståsted, mener du at oppdrettsaktørene har den kompetansen som er nødvendig for å styre egen sikkerhet slik myndighetene legger opp til?
12. Hvilke aspekter ved næringen mener du standardene har bidratt mest med?
(Risikovurderinger, dokumentstyring, arbeidspraksis etc.)
13. Når det gjelder kravene som omhandler HMS og sikkerhetsstyringen, hvordan stiller du deg til tanken om dialog med myndighetene ang. sikkerhetsstatusen i næringen – da myndighetene ikke har ressurser til å drive tilsyn med en slik hyppighet som dere gjør.

Spørsmål til arbeidstilsynet

1. Kan du fortelle litt om din bakgrunn og rolle i selskapet?
2. har dere noen krav for kompetanse for de som gjennomfører tilsyn med oppdrettsbedriftene?
3. Hvordan arbeider dere for å veilede næringen med tanke på HMS? Og systematisk arbeid med sikkerhetsstyringssystemet?
4. Hvordan mener du at kravene i GGAP og ASC sammenfaller med kravene i IK-HMS?
5. Stiller dere samme krav for oppfyllelse av IK-HMS til både små og store aktører?
6. Hvordan legger dere opp et typisk tilsyn hos oppdrettsnæringen? Hvilken metode benytter dere?
7. Har dere merket noen forskjell på sikkerhetsstyringen i oppdrettsnæringen etter de begynte å sertifisere seg etter GlobalGAP og ASC?
8. Hyppigheten av tilsyn til næringen har økt de siste årene, som produkt av miljøsertifiseringene. Har du noen inntrykk at dette har endret noe av praksisen for sikkerhetsstyringen i næringen?
9. Oppdrettsnæringen skal styre egen sikkerhet gjennom IK-HMS og selvreguleringsprinsippet - hvordan mener du dette fungerer i praksis? Hvordan er dagens situasjon kontra tidligere?
10. Mener du oppdrettsnæringen har den kompetansen de trenger for å styre egen sikkerhet?
11. Mener du, hvis noen, at dokumentstyringen eller den praktiske sikkerheten har løftet seg mest de siste årene?

12. Har du inntrykk av at miljøsertifiseringene bidrar til at oppdrettsnæringen blir mer selvregulert, eller synes du det går mer mot ekstern kontroll av næringen?